

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2017

XVI. ÉVFOLYAM 1. (142.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő
Szilágyi Aladár (társadalom)
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet)
Megyesi Antónia szerkesztőségi titkár
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszi Hajnal,
Varga Gábor főmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér 12.
emelet

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447-060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyvárad Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a belső oldalakon SZALAI JÓZSEF munkái láthatók

Melankólia I., Hommage à Dürer, 1980

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat
nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

- 3**
SZŰCS LÁSZLÓ
Ha már nem buli a gagyi
- Irodalom**
- 4**
FELLINGER KÁROLY
Áramszünet; Egy kiállítás margójára; Virágének; Nem mondhatom el; Habszivacs (*vers*)
- 8**
BENEDEK SZABOLCS
A fiumei cápa (*próza*)
- 15**
KESZTHELYI GYÖRGY
Beszámoló a látszatokról; Amikor semmi sehol; Resurrection; Visszajátszott operett (*vers*)
- 19**
FÁBIÁN TIBOR
Béláék varázsa (*próza*)
- 22**
MOLNÁR DÁVID
(*); Esteledik (vers)*
- 23**
PILIZOTA SZANDRA
Shams – Almaarcú asszonyok háza (*próza*)
- 28**
GÜNTER KUNERT
Visszatekintés (Rückwärtsgewandt); Könyvek között (Unter Büchern); Utóirat I (Nachtrag I) (*vers*) BENŐ ESZTER fordításai
- 31**
BOGDÁN LÁSZLÓ
Egy magyar trafikos
Wellingtonban. Részlet *A katona és a démon* című regényből (*próza*)
- Művészet**
- 42**
SZILÁGYI ALADÁR
A tökéletesség rettenete – Szalai József, Nagyváradról Genfbe sodródott festő, grafikus
- Társadalom**
- 56**
MOZOG NAGY IMRE
Jár a baka, jár (14.) Részlet a *Fújnak a fák*, *Ides* című önéletrajzból
- 60**
PÉTER I. ZOLTÁN
Ady és az Eiffel-torony
- Kultúra**
- 66**
BALÁZS ÁDÁM
Váradtól a Nemzeti Színházig (3.) Balázs Samu színművész pályakezdése, ismeretlen dokumentumok tükrében
- 72**
TÓTH HAJNAL
Egy szerep az első lélegzetvételnél kezdődik. Beszélgetés Sardar Tagirovsky rendezővel
- 79**
Azt mondanám, toleranciára vagyunk predestinálva. Markó Béla költővel Kocsis Francisco beszélgetett
- Kritika**
- 89**
SIMON JUDIT
Szilveszteri operett, idézőjelekkel
- 92**
SIMON JUDIT
Az idegenről az Interferenciákon
- 101**
BALIGA VIOLETTA LILLA
Egy különleges várostörténeti séta Nagyváradon. Péter I. Zoltán: Főúr, fizetek!
- A szerkesztőasztala**
- 105**
Tabéry Géza novellapályázat 2017

A CÍMLAPON *Játékasztal*, 1980-as évek, rajz, papír, 40 × 50 cm

A HÁTSÓ BORÍTÓN *Fal nr. 6. (Ecce homo)*, 1988, rajz deszkára, 55 × 70 cm és illusztráció Edgar Allan Poe Arany szkarabeuszához, 1973, litográfia, 60 × 40 cm

A *Várad* folyóirat működését a Bihar Megyei Tanács biztosítja

Támogatónk a Communitas Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Ha már nem buli a gagyi

Egy médiafogyasztásról szóló nemzetközi összeállításban olvastam az adatot: valamikor decemberben a britek televízió-nézési szokásait vizsgálva azt mérték, hogy a 16–34 közötti korosztály tagjai körében sokkal többek érdeklődését keltette fel a kilencedik ikszen is túllépett természetfilmes David Attenborough sorozata, a *Bolygónk, a Föld* legújabb részének vetítése, mint az azzal egy időben sugárzott énekes tehetségkutató show, az *X Faktor* csalogányai. Szóval nincs még minden veszve, igaz, attól is alighanem igen távol állunk, hogy a magyar (vagy akár a román) televíziós kínálattal kapcsolatban adhassunk teret hasonló tartalmú hírnek. A realitás inkább az, hogy az említett korosztály, jellemzően a serdülők és a fiatal felnőttek szinte egyáltalán nem néznek televíziót, legalábbis hagyományos értelemben. Valamit persze néznek, hallgatnak, de nem feltétlenül azt és akkor, mint amit a televíziós társaságok kínálnak. Márpedig mostanáig az volt jellemző, hogy a kereskedelmi televíziók a kínálatukat elsősorban a fiatalabb nézőközönség igényeihez igazították, ők lévén a remélt célközönsége a műsorok közt, néha már inkább azok helyett sugárzott reklámoknak.

Lehet, hogy ha a fenti példa nem egyszeri, akkor át kell gondolni a műsorpolitikát, s ez vonatkozik szélesebb értelemben a médiára, tehát a rádiózásra és az írott sajtóra is. Sőt, a színházak számára is fontos lehet a fiatalabb korosztályok eredményes megszólítása, hogy adott esetben a diákbérletesek néhány évvel később, már kenyérkeresőként is rendszeres nézői legyenek az előadásoknak. Irodalmi rendezvényeinken örömmel tapasztaljuk, hogy a kortárs magyar művek iránt van érdeklődés a fenti brit példában emlegetett nemzedékek tagjai körében. Szóval nem lenne nagy butaság leszokni arról, hogy olcsó gagyival próbálja bárki is szórakoztatni a fiatalokat. Mi bölcs, harmincnégyen túliak pedig már amúgy is könnyen elválasztjuk a búzától az ocsút. Ugye?

FELLINGER KÁROLY

Áramszünet

*leoltod
majd felkapcsolod
a lámpát*

*s közben
az áramszünet ideje
egybeesik a
leoltástól a felkapcsolásig
eltelt idővel*

Egy kiállítás margójára

*egy lepkelexikonból
kivagdosták
a lepkéket
s gombostűre
tűzték
valamennyit*

FELLINGER KÁROLY (1963, Pozsony) költő, író, helytörténész. Polgári foglalkozása agronómus. Gyermekkorától Jókán (Szlovákia) él. Magyarul 21 kötete látott napvilágot (versek, gyermekversek, mesék, helytörténeti munkák Mátyusföldről és a Felső-Csallóközről). Versei könyv alakban angol, francia, spanyol, orosz, török, német, szlovák, szerb, román nyelven jelentek meg.

Virágének

két szál égő gyertya a folyóparton

*fekhelye alatt varjúszem
jól elásva
borznak lába
porrá tört zöld
békacsont
piros és fehér
szerencsevirág
piros és fehér
szerencsevirág*

*megoldani
minden bogot
vajúdó asszony
ruháin és sátrában*

*kivenni nyelét
fejszének kalapácsnak
tépdese szirmai
a napnak
mint a virágét
a csacska lányok
mondogatva
szeret
nem szeret*

*két szál égő gyertya a folyóparton
két szál égő gyertya a folyóparton*

Nem mondhatom el

*Apám szerette az irodalmat,
sose gratulált, sose dicséért meg,
ha verseim megjelentek egy ismerős lapban,
vagy kötetem Párizsban, Moszkvában,
nem szerette a könyveket,
azt mondta, miattuk nem lehet
kifesteni a házat, miattuk
nem lehet lépni elővigyázatosság
nélkül sehova a lakásban,
és mégis ott esett el végzetesen,
ahova nem volt bátorságom
könyveket rakni.
Valamikor a vécében körmöltem első
mesémet, mert nem volt
ínyére, hogy írok, azt szerette
volna, inkább nyelveket tanuljak,
nagyapám az első világháborús
fogságban sajátította el az olasz nyelvet,
talán nem véletlen, hogy verseimet
tíz nyelvre lefordították,
de olaszra nem.*

Habszivacs

*Nem tudok álmodni apámról,
néha lefekvéskor jut eszembe
álmodtam-e egyáltalán,
ez azóta van így, amióta
kihirdették a hangosbemondón
a temetés pontos idejét,
ilyenkor akaratlanul megváltozik
a múltunk, egyikünk a másikkal
hadakozik, mármint apám és én,
a szabályokat nem ismerve
mindent betartunk, odafigyelünk
egymásra, olyan ez, mint a
szerepcsere, ha nincs ég,
mi végre égek, ha nincs évszám,
mit veszek a számba, ha elalszom,
kiszáradt folyómederbe
könnyezik az értünk élő,
a látszaton élőködő elképzelhetetlen,
hiába próbálkozom,
a pont a vers végén, úgyis csak
célpont,
begyógyult gomblyuk.*

BENEDEK SZABOLCS

A fiumei cápa

(regényrészlet)

– Éhes vagyok – szólalt meg Noskó úr.

A két nő egyszerre pattant talpra.

Világraszóló eseménynek kellett történnie ahhoz, hogy a méltóságos úr benyisson a cselédszobába.

Kopogtatnia persze nem kell, elvégre ez is az övé, a lakás minden más helyiségével egyetemben.

Ilyen utoljára akkor esett meg, amikor a méltóságos asszony meghalt.

Erzsébet tisztán emlékezett rá, hogy a méltóságos úr akkor is ugyanígy bezárkózott a szobájába, és hosszú időn keresztül ki se jött onnét, csak a zokogását lehetett hallani. Pedig lett volna dolog bőven. A temetést kellett intézni, ami viszont szinte teljes egészében Erzsébetre maradt. A kinek pedig akadt ezenkívül is számtalan feladata, elvégre valakinek el kellett látnia a karon ülő kis Emíliát addig, amíg szoptató dajkát és nevelőt nem fogadnak mellé.

És hát az a szomorú igazság, hogy sajnos nem is lehetett nagyon meglepődni azon, hogy a méltóságos asszony eltávozott. Hosszan, sokáig betegeskedett. A végére semmi izom és hús nem maradt csontjain. Arca beesett, barna bőre kifakult, dús, fekete haja fényét veszítette és eltöredezett. Utolsó heteiben enni se bírt. Egész nap feküdt. Ágytálazni kellett, végül már beszélni se tudott. Megváltás volt számára a halál.

Akkor is eltelt két vagy három nap ugyanígy. Aztán egyszer, hajnalban kinyílt a cselédszoba ajtaja. Erzsébet egyetlen szempillantás alatt fölült az ágyában. Arra gondolt, a méltóságos úrnak eszébe vette a fájdalom, és éppen most akar valamit. Vajon tőle? Vagy a cselédétől? Akinek a nevére Erzsébet később már nem emlékezett. Vagyis hogy nem akart emlékezni. Volt belőlük egy pár az évek alatt. Magyar mind, akik jobbára szerencsét próbálni érkeztek Fiumébe. Többségük nem ragadt meg, továbbment Amerikába, vagy az Isten tudja, merrefelé. Némelyik fogott a rakparton magának valami kikötői rakodómunkást, és most eredeti méretének kétszeresére hívva a Gomilában lakik, az utca fölél, két ház közé kikötött kötélre tereget, és az osteriában öntögeti a bort minden betévedőnek.

Egészen a Borbáláig magyarok voltak mind. Aztán amikor a Borbála teherbe esett, és el kellett bocsátani, egyszerre nem lehetett magyart találni

BENEDEK SZABOLCS (1973) bár gyermekkorát Szolnokon töltötte, Budapesten született, alig néhány lépésnyire attól a helytől, ahol most él. Prózát ír, két lánya van, tucattól több regénye és egy József Attila-díja.

helyette. Mintha az összes idetévedt lány megveszekedett volna a fene nagy ígéretésektől, amelyeket a kikent-kifent ügynökök szajkóznak mézesmázos hangon a kivándorlók szállodájában. Szépen megmunkált fotókat mutogatnak az álmok földjéről, a sok buta liba meg mind bedől nekik. Nem számít, hogy a hajójegyet méregdrágán, az eredeti ár többszöröséért kínálják, majd megkeresik kurválkodással a rávalót. A lényeg, hogy minél előbb az óceán túlsó partján legyenek. Cselédnek viszont egy se akar állni.

Kereste szorgalmasan a kiközvetítő, ám egyre csak tördelte a kezét és röstelkedett, hogy magyart égen-földön nem talál.

Így került hozzájuk Néva.

Évekkel ezelőtt, amikor a méltóságos úr benyitott a cselédszobába, Erzsébet arra gondolt, hogy a felesége elvesztése fölötti fájdalmában velük akar vigasztalódni. Hevesen dobogni kezdett a szíve. Ingerült féltékenységgel nézett az ijedten pislogó cselédre. Nyilvánvalóan ő a szebb, az üdébb, a hamvasabb. Bezzeg, amikor még fiatalabb volt, ő is, meg a méltóságos úr is... Nincs ebben semmi kivetnivaló. De szokatlan se. Más házaknál is megesik, amikor az úr éppen nem akar vagy lusta bordélyba menni, és inkább odahaza intézi el.

Ám Noskó úr annyit mondott csupán:

– Éhes vagyok.

És sok évvel később, Emília kisasszony tragédiáját követően pontosan ugyanez történt:

– Éhes vagyok.

– Eridj, fiam – rázta meg Erzsébet Néva vállát –, indulj a piacra. Hozz valami frisset. Hamar.

Így került Néva hajnalok hajnalán az utcára.

Temetésről ezúttal nem volt szó. A kisasszony holtteste nem került elő. Fent, a kozalai temetőben csak szimbolikusán kerül neve a családi sírkőre, az anyja neve mellé, ahova már Noskó Gáspárét is fölvésték, igaz, egyelőre csupán a születési évvel. A sors kegyetlen játékokat úz. Amikor Emília kisasszony megszületett, senki nem gondolta volna, hogy hármuk közül Noskó úr kerül utoljára a hideg márványlap alá.

Az élet a legnagyobb sorcsapásokat követően is egyszer csak követelőzni kezd. A méltóságos úr enni akar.

Hideg volt. Borzalmasan hideg. Ezúttal nem csak a bóra miatt. A levegő is érezhetően lehűlt. Az eget fekete felhők takarták, elfedték a csillagokat. Az utcákon ilyenkor jószerivel senki nem járt, csak a cselédlányok, akik Névához hasonlóan a reggeli bevásárlást intézték. Persze a kikötő az más. Ott egyetlen percre se állt meg az élet. Folyamatosan zajlott a rakodás: vagonokból ki, hajókba be. És fordítva. A halászok is ilyenkor indultak megméríteni a hálót. Ám a város többi része aludt. A villamos se csörömpölt a folyton nedves síneken. A kávéházak ablakai néhány órára sötétbe burkolóztak. A konflisok hajtói pokrócba csavarva szunyókáltak a bakon. A pár órá-

val korábban élénken korzózó hölgyek és urak egyik oldalukról a másikra fordultak a paplan alatt.

Néva átvágott a Piazza dei Fruttin, és a városi torony árkádja alatt kilépett a néptelen Korzóra. Ott balra fordult. Sietve elment a Modello-palotáig, annak hátsó fertályánál jobbra kanyarodott. Átsietett az alvó Via Andrássyn, keresztülbotorkált a villamossíneken, és elindult a vásárcsarnokok felé.

A Piazza Ürményire lépve nem bírta megállni, hogy balra nézvést ne vessen egy pillantást a színház hatalmas épületére.

Ugyanúgy sötétlett, akár a környező házak és mellékutcák. Pedig – bár nem ismerte a színházi műsort, de Néva úgy sejtette – néhány órával korábban föltehetően fényárban úszott. Vajon olasz vagy magyar előadás volt? Akármelyik is, miután véget ért, elegáns dámák és urak léptek ki az oszlopsorral ékesített bejáraton, lesétáltak a lépcsősoron, és miközben izgatottan, egymás szavába vágva megvitatták az élményeiket, elindultak a Modello-palota felé, amely takarékpénztári mivoltából esténként kávéházzá és kaszinóvá változott.

Névának megsajdult a feje a reá törő, még tragikusan friss emlékektől.

A kisasszonyt várta a lépcsősor aljában. Félrehúzódott, és miközben árgus szemekkel figyelte a kifelé igyekvőket, ő maga igyekezett láthatatlan maradni.

Az volt az első igazán hideg este. Jöttek még enyhébb napok, de ez volt az első alkalom, amely megfellebbezhetetlenül tudatta az ősz beköszöntét. Az égen még milliósámsra ragyogtak a csillagok, de azoknak, akik kiléptek a Giuseppe Verdiről elnevezett színház kapuján, a benti meleg után fázósan össze kellett húzniuk magukon felöltőiket és boleróikat, kalapjukat meg a fejükhöz szorítani, nehogy elvigye a szél.

Ha Néva kicsit arrébb sasszézott a lépcsőtől, a színház épülete mellől balra pillantva átlátott Susak házaira. Míg itt, Fiumében javában esti fényben pompázott minden, és az utcákon sokan jártak, addig odaát, a folyó túloldalán sötétbe burkolóztak a házak. Az ottaniak már alusznak. Nekik néhány óra múlva ébredniük kell. Hajnalban szinte egyszerre, tömegével gyalognak át a Via della Fiumarába torkolló keskeny és rövidke hídon, amelynek egyik lábánál a horvát, a másiknál a magyar zászlót cibálja a szél. Keresztülmennek az akkor épp sötét és őket leszámítva néptelen Fiume macskaköves utcáin – csöndben, nehogy fölébresszék és megharagítsák munkaadóikat –, majd egy részük a Baross kikötő, más részük a Zichy móló mögött sorakozó raktárházak felé veszi az irányt.

Névát egyszeriben elkapta a vágy, hogy most, azonnal, elinduljon a híd felé, átgyalogoljon rajta, és bekopogjon az anyja házába. Hamarosan aludhatna, és nem kellene még ki tudja, meddig toporognia az egyre hidegebbé forduló éjszakában, hogy aztán hajnalban a piacon kezdjen, odafelé menet meg belebotoljon a Via Andrássyn munkába igyekvő honfitársaiába.

Olyankor lehajtott fejjel, sietős léptekkel kikerülik egymást. Még véletlenül se néznek egymásra. Mintha szégyellenék.

Pedig – háborgott egy különös, mindaddig ismeretlen érzés Névában – nem nekik kellene szégyellniük. Hanem azoknak, akik miatt így van ez az egész.

Ha most elindulna, itt hagyná az egészset.

Igen ám, de utána mihez kezdene? A méltóságos úréknál sokat kell dolgoznia, de kosztot és kvártélyt kap. A fizetségből pedig jócskán hazaadhat az anyjának is.

Mit lehet hát tenni, ha egyszer így van berendezve a világ?

– Itt vagy? Már mindenütt kerestelek.

Töprengéséből Emília kisasszony riasztotta föl.

Néva ijedten nézett rá. Szerencsére a kisasszony nem látszott haragosnak. Épp ellenkezőleg: föl volt dobva. Arca pírban égett, szemei ragyogtak. Ajkán ritkán látható, széles, őszinte mosoly.

– Hamar. Gyere. Siessünk.

Megragadta Néva csuklóját, ám nem hazafelé indultak, hanem a színház felé. Szembehaladtak a színházból távozókkal, akik méltatlankodva tértek ki előlük. Annyira siettek, hogy a kisasszony majdnem megbotlott a lépcsőn.

A bejáratnál Néva megtorpant. A színházban fizetni kellett a belépésért is. Az előadás megtekintéséért pedig külön.

– Mi van? Gyere már!

A kisasszony minden szégyenérzetet mellőzve Néva tenyerébe csúsztatva a tenyerét, úgy húzta befelé.

Néva épp csak egy pillantást tudott vetni az Aida plakátja melletti, Medgyessy Szidónia budapesti művésznő fiumei föllépését hirdető falragaszra, máris bent voltak az épületben.

Ott még gyorsabban tudtak haladni, a nézők többsége már távozott. A kisasszony rendületlenül húzta maga után Névat, kénytelen volt futni ő is. Közben attól rettegett, hogy elesnek a drága szőnyegen és magukkal rántanak egy képet vagy egy oszlopdísz. Arra nem volt idő, hogy a sok díszítő cifraságot alaposan szemügyre vegye.

– Szidónia kisasszonyt keresem – mondta Emília kisasszony olaszul egy bezárt ajtó előtt.

Az ott álldogáló komor képű férfi először nem válaszolt, úgyhogy Emília kisasszony megismételte a kérdést magyarul is.

– Milyen ügyben? – kérdezte végül a férfi, németül.

– Fontos ügyben.

Amaz megcsóválta a fejét.

– Lehetetlen. Szidónia kisasszony pihenni óhajt. Hamarosan visszatér a szállodába.

Emília kisasszony türelmetlenül toppantott.

– Mondja meg, kérem, hogy Noskó Emília keresi. Az előadás előtt váltottam Szidónia kisasszonnyal pár szót. Azt beszéltük meg, hogy utána az öltözőjében találkozunk.

A férfi kinyitotta a száját, még mondani akart valamit, ám Emília elszánt arckifejezését látva csöndben bement az ajtón.

Névának átfutott a fején, hogy Emília kisasszony vajon miként és mikor tudott a művésznővel beszélni, aztán úgy döntött, inkább nem töpreng rajta. Megtanulhatta épp elégszer, hogy Emília kisasszonnyal kapcsolatban soha nem szabad semmin csodálkozni.

Persze hogy nem beszélt vele. Humbug az egész. Ha Néva eljárt volna a kaszinóba a Modello-palotába, most azt mondhatta volna, hogy a kisasszony tizenkilencre lapot húzott. Rezzenéstelen arccal fogadta, amikor a férfi visszatért és közölte vele, hogy a művésznő várja. Magától értetődő módon vonult be – nyomában Névával – az öltözőbe. Ahol aztán illendő módon bemutatkozott.

– Csodálatos volt ez az este! Hihetetlen élmény! A művésznőnek fantasztikus hangja van!

Medgyessy Szidónia lornyont illesztett az arca elé, azon keresztül méregette Emília kisasszonyt.

Ültében is látszott, hogy magas, megtermett nő. Ám a vaskosság jól állt neki. Nem az a tenyeres-talpas fajta volt, amely a házvezetőknek szerencsétlen módon megadatik. Erőt és tekintélyt sugárzott. Haja dús volt, szénfekete, vonásai határozottak, szemei sötétek. Arcát vastagon borította a festék és a púder, úgyhogy nem lehetett eldönteni korát. Idős épp úgy lehetett, mint fiatal. De föltehetően mégis csak inkább idősebb volt, hiszen már befutott, nagynevű művésznek számított. Jöttének hírére teljesen megtelt a színház. Mégpedig magyarokkal, ami nem mindennapi dolog.

– Maga kicsoda, kedvesem?

Így mondta: „kedvesem”, noha a hangjából szemernyi kedvesség nem hallatszott. Inkább harag.

– Hiszen hallotta! Noskó Emília vagyok.

– De mit keres itt?

Névának csak most tűnt föl, hogy hármukon kívül más is van az öltözőben. Egy fiatal lány. Akár azt is lehetett volna hinni, hogy a művésznő komornája, azonban ahhoz túl jól öltözött. Hasonlóan hófehér fellépőruhát viselt, mint Szidónia. Néva lopva végigmérte, és úgy találta, egyidősek lehetnek. A lány szép volt. Megrendítően szép: vékony termet, lágy vonások, pisze orr, vállaira omló göndör, szőke haj. Néva egészen belepirult, miközben néhány pillantást vetett reá.

Emília kisasszony habozni látszott, aztán csak kiszakadt belőle:

– Vigyen el Budapestre.

– Tessék?

– Azt kérem, hogy vigyen magával Budapestre.

– Én? Magát? Aztán minek?

A következő pillanatban olyan történt, amihez hasonlót Néva még soha nem látott: Emília kisasszony térdre vetette magát Medgyessy Szidónia előtt.

– El akarok menni innét! Pestre akarok menni! Vigyen magával, kérem! Engedelmes, hű szolgálója leszek. Mindent megteszek, amit kér, csak vigyen magával és tanítson ki!... Nem is kell kitanítania, csak engedje, hogy megfigyeljem, mit csinál, és hogy egyszer követhessem magát!

Úgy könyörgött, olyan alázatos hangon, ilyenek Néva nem hallotta még soha.

A meglepetéstől hosszú pillanatokig egyikük sem bírt szóhoz jutni.

– Na de kérem! – mondta Medgyessy Szidónia. – Mi ez a jelenet? És mit képzel magáról? Álljon fel! Semmi szükség az efféle nevetséges viselkedésre.

Emília kisasszony engedelmesen fölemelkedett.

– Kérem, művésznő...

Amaz ismét az arca elé illesztette a lornyont.

– Mit mondott, mi a neve? Emília?

A kisasszony vörös arccal bólintott.

– És mit akar maga Budapesten?

– Mindent. Bármit. Énekelni. Élni. Túlélni.

– Maga idevalósi?

– Igen, kérem.

Szidónia fölkacagott.

– Hallod, Hannácska! – A szomszédos öltözőasztalnál ülő fiatal lányhoz fordult. – Itt él, ezen a gyönyörű helyen, a tenger mellett, és elvágyakozik a koszos, füstös, zajos Budapestre! Hát mit nem adnék, ha cserélhetnék vele...

Nevetett. A Hannácskának szólított lány együtt kacagott vele.

Emília kisasszony mintha kezdte volna visszanyerni megszokott énjét. Vonásai megkeményedtek, tekintete elszántan villogott.

– Kérem, akkor cseréljünk. Én megyek maga helyett Pestre, a művésznő pedig maradhat Fiumében. Élje csak az én életemet.

Medgyessy Szidónia úgy nézett rá, mint aki nem bírja eldönteni, hogy a másik tréfál-e, vagy komolyan beszél.

– Miért nem jó itt magának? – kérdezte végül.

– Mert belegebbedek – felelte Noskó Emília halálosan nyugodt hangon. – Mert ez a város engem megöl. Ha nem megyek el innét, rövidesen halott leszek. Belepusztulok abba, hogy itt kell élnem. És abba, ahogy élnem kell.

Úgy beszélt, mintha előre betanult szöveget mondott volna.

Néva kikerekedett szemekkel hallgatta.

– Nézze, kedvesem – mondta újabb hosszú csöndet követően Medgyessy Szidónia –, nekem nincs időm erre. Fáradt vagyok. Szeretnék átöltözni és pihenni. Örülök, hogy megismerhettem a kisasszonyt. Tiszta szívből kívánom, hogy elérje, amit akar. Bármi légyen is.

– Kérem, művésznő... Ha most nem alkalmas, beszélhetnék még valamikor? Holnap akár.

Amaz a tükör felé fordult, és elővett a toalettasztról egy darabka vattát.

– Hol szállt meg a művésznő? Mikor utazik vissza, Budapestre? Ha nem veszi tolakodásnak, még egyszer megkeresném.

Medgyessy Szidónia, mintha ott se lettek volna, elkezdte törölgetni arcáról a púdert.

– Ha nem visz magával, tudja meg, hogy maga lesz halálomnak oka...

A művésznő nem vette föl, talán meg se hallotta a fenyegetést.

Emília kisasszony még egy darabig álldogált egyik lábáról a másikra, aztán egyszer csak sarkon fordult és elindult kifelé. Arca indulattól tüzelt.

Néva követte. A szeme sarkából látta, hogy Hannácska föláll és jön utánuk. Úgy tett, mintha az ajtót akarná becsukni utánuk, ám amint megfogta a kilincset, hirtelen Néva füléhez hajolt, és azt susogta:

– A Bristolban vagyunk. De már csak nagyon kevés ideig.

Néva futott Emília kisasszony után, hogy mielőbb megvihesse neki a hírt.

Nem lehetett sokáig ábrándozni, sietni kellett, éhes az úr.

Sorra végigjárta a piacokat. Az első épületben krumplit vett a gombóchoz, valamint egy kevés zöldséget. A másodikban friss kenyeret és túróval töltött bureket. A harmadikban giricét.

Amikor kijött a harmadik épületből, olyan nehéz volt a kosara, úgy érezte, menten leszakad a keze.

De nem a keze szakadt le. Hanem az ég.

Mintha vihar közeledett volna. Ilyenkor, őszi hajnalon?

A dörgés olyan erős volt, beleremegtek a környező épületek. Néhány ablak nagy csörömpöléssel kitört.

Névát mellbe vágta egy ismeretlen erő.

A kikötő irányából, nyugat felől erősen vöröslött az ég.

Nem tudta, meddig feküdt a földön, néhány pillanatig, vagy percig is akár, mindenesetre miután föltápáskodott, Néva leporolta szoknyáját, megtapogatta sajtó térdeit, és elkezdte összeszedni a kosár tartalmát. Már persze azt, ami megmaradt belőle. Csípős füstszag úszott a levegőben. Az addig néptelen utcák egyszeriben sikoltozó emberekkel lettek tele.

KESZTHELYI GYÖRGY

Beszámoló a látszatokról

*Ott volt a három éktelen emelet,
ahol a Mont Blanc, vagy az Everest,
egy átjáró ösvényen élt, majd halt a koldus.
A pincében egzotikus mocsár,
óvóhely, vedrek és szirénaüvöltés,
kietlen térben hatalmas vízcsap,
térdig érő fekete szérum,
ezer szúnyog fején ezer véres kalap,
ötvenöt évvel Krisztus után.*

*Krisztus után kétezer-tíz évvel
gyarapodott az állatsereglet,
más névvel, más számokkal látták el
a másik sziklaüreg bejáratát.
Libák, tyúkok, feltekert drótkerítések
nőttek a lugasban – kivágták a fát,
hogyan legyen több hely, vályú, itató.*

*Krisztus után egy időszámításban
saját magammal alkudozom,
hogyan merre tovább és mit menniért.
(anyám betartotta, amit megígért) –
minden anyák napján virágos mezővel
borít el a hatalmas ráfizetés,
csellengék eldőlt és süllyedő kőlapok,
fekete márványkapuk között.
Éjszaka már egy örülten tomboló teliholdat
várok a konyha nyitott ablakában –
többnyire néma, iszapos meder az ég,
a tanácstalanság mutatójá
keletre tájolja be az északra fekvő főteret.
A templomban hideg Isten gubbaszt,
a kockaköveken zsidvászár, hangzavar.*

**KESZTHELYI GYÖRGY (1955, Kolozsvár) költő, író. Ver-
set és prózát ír, grafikai
munkákat, olajfestmé-
nyeket is készít. Kötetei:
két verseskötet a MEK-
en, Lélekzárka (kisre-
gény, Bookart, 2014),
Lódenes embermadár
(versek, Kriterion, 2015).**

Amikor semmi sehol

Nincs bocsánat, pardon, nincs másképp akartam.
Csapkod a zápor – csak ingerült ég van,
csúszol és mászol sáros térdde, tenyérrel,
átszellemlétséged ott fekszik hason,
mint egy önkéntes, elesett haltetem.
Íme a bőség és egészség összefoglalt terhe,
másod-, harmadnapra szóló ígérete.
És ne feledd: ez még csak a kezdet.

Az égből manna nem hull csak úgy, találomra,
de körülvesznek a megszentelt plasztikhordók,
krómozott csapokkal ellátott létbiztosítások,
célok, irányok, meg ne érintsd, meg ne kóstold őket,
mert felharsan a mindenható kürtszó, a riadó.
Csak tolakodj veszettül, csodákat csorgass kanisztereidbe,
amelyekben még hosszú évekig érleled ellentéteid.
Ájtatos széthullások – fortyognak, mint a must,
mert az égig érő hegyek
urai így akarják.

Alattam-felettem nincs semmiféle Isten –
egy töredéke kis kuckóban él,
meghúzza magát félretett dolgaim között.
Nem kutatom, mert minek? Én itt, ő valahol bennem,
mint lexikonban egy számozatlan paragrafus
az ismétlések egymásutánjában.
Egyébként csak egy hitvány fickó vagyok,
talán még annál is kevesebb.
Ezért nem kúszom térden ájtatosan,
csak szemmel tartom őt és másokat,
itt vannak, nem is tudom, hol,
mégis naponta látom a kéz- és lábnyomokat.
Reggeltől estig tüdőre szívom a szürke füstöket,
Új Világ és Rend – hallom a birkalogikát.
Ez sem érdekel. Másszatok egymásra nyakig reményben
mint hatványozott, hibás egyenletek –
kerti törpék – itt a helyetek –
közösüljetek.

*Meztelenül járok, akár a süket nesztelenség,
fekete kámzsák nyüzsögnek körülöttem
és röpködnek a fenyegető égen.
Törtszámok egésze, bölcs látomás,
semmi sincs, mégis minden lenni látszik
valamiképp, mint a szorzótábla,
a véglegesség csipetnyi zsenialitása.
Lángeszek lobognak. Osztunk és szorzunk,
összeadjuk, majd kivonjuk önmagunkat,
hátha mégis diadalmasabb
az az összevissza, az a szerteszt... (?)
[meg nem fejtjük soha a szimmetriák
rejtett rendszerét.]*

Resurrection

*Rendszerint a megszokott módon kezdődik,
már vasárnap, a templomból kijövet
tudható volt, hogy újjászületik,
porban, sárban, csúcsforgalomban,
törekvések és kerülőutak között.*

*A hét első megbélyegzett órájában
mintha csak egy eszelős poroszló kopogna,
kutat, guberál, majd betántorog a koraszülött
reggel, káromkodva követeli jussát,
egyetlen rongyos igazság van,
az is az övé.*

*Hiába indultam egyirányú jeggyel,
a szerelvény megáll, vissza kell térnem,
várótermeken át, lassan és kimerően,
párolog rajtam az esőkabát.
Ez itt egy olcsó parkoló,
szünet van, hosszú hatásszünet.*

*Az első emelet egyik sérült ablakán
betekint az aszfaltudvar foglya,
örökzöld, akár egy télifa,
magasabbra nőtt már, mint a foltos tűzfal.*

*A lépcsősor tetején állok, gyűjtanám
az első gyertyákat, néhány csillagszórót,
de nyár van, elkönyvelem, bevilágítanak
a délebed vakító fényei. Csatlakozni kell,
száradok, fuldoklom, mint partra lökött hal,
figyelem a legfelső emeletről a pincébe csüngő,
acélhuzalból font, rozsdás köldökzsinórt.*

Visszajátszott operett

*Úgy jöttem ide, recsegő szekéren,
beszippantott a mutatványosbódé,
fedélzet lettem, szakadt vitorla,
ilyen a szerep: vagy elnyel a tenger,
vagy széttépnek a falánk elméletek.
Mondta már valaki egyszer: ecce ember.
Meg azt is, hogy ő már többet nem tehet.*

*Összecsapnék egy félig-víg operettet,
kit érdekelne igény, esztétika?
Legyen az egész csendes, ünnepélyes,
pár tömör replika – összehangolódna
minden úgy, ahogy elvárt, elfogadható...
rágódik az ízlés, ott ül az utcasarkon,
mint hűtőben az olajos serpenyő.*

*Éneklő halak, rejtett baritonok,
foltozott csókok árkon-bokrai,
égzengéskor mindig forróbb a fölény,
völgyek és dombok, hegycsúcsok illata...
de képtelenség már számon tartani,
mikor süllyed föld mélyére a lift,
mikor szállnak el a kosztümös madarak.*

FÁBIÁN TIBOR

Béláék varázsa

Megjöttek Béláék. Vártuk őket. Aztán, amikor már itt vannak, onnantól azt várjuk, mikor mennek el. Béláékban ugyanis az a jó, amikor még messze vannak, biztonságos távolságban, és mi bizakodva, óvatos optimizmussal várhatjuk őket. A várakozás öröme belengi a mindennapokat. Még két hét, még tíz nap, már csak egy. Vajon milyen lesz, amikor itt lesznek Béláék? Aztán, amikor itt vannak, egyik percről a másikra, hirtelen eltűnik ez az izgalommal teli várakozás. A Béláékra várás varázsa. Rájövünk, hogy jobb volt várni rájuk, mint velük lenni. Innentől valami finom, kifelé nem mutatott belső malmozásban élünk: vajon mikor mennek már el ezek a Béláék? A Béláékkal való kapcsolatunk tehát elsősorban a várakozáson alapul. És a biztonságos távolságon. Egész évben várjuk őket, aztán ha már itt vannak, alig bírjuk kivárni, hogy elteljék az a néhány együtt töltött nap. Ez a szép Béláékban. Hogy jönnek és elmennek. Nincs is ennél szebb. Azt hiszem, ezt Béláék is tudják, legalábbis sejtik. Merthogy időnként, türelmében megingó házigazdaként, sejtetni engedjük.

Amikor megérkeznek Béláék, bátortalan üdvözlésre nyílik a szám. A következő pillanatban gyorsan be is csukom, mert tudom, innentől kezdve nekem a lelkes vendéglátó szerepe jut. Aki némán hajlong, előhossa a vendégek által kért dolgokat és lelkesen bólogat. Többre nincs lehetőség, mert innentől kezdve Béláék elfoglalják féltett otthonunkat, be- és lelakják. Ők beszélnek. Még inkább Béláné. Különleges tulajdonság, hogy hozzánk intézett kérdését rögvest, egyazon levegővétellel meg is válaszolja. Aztán újra kérdez, és miközben én tűnődve, óvatoskodva, fontolgatva válaszra nyitnám a számat, ő már messze jár, már egészen más kérdések özönét zúdítja reánk. Hamar feladjuk. Hadd mondja a magáét! Mert a legszebb az, amikor Béláné monológját hallgatjuk. Ilyenkor az ember előrelátóan elhelyezkedik a kényelmes karosszékben és csak arra figyel, hogy szabályos időközönként bólogasson és mosolyra csikorgassa a fogait. Mosoly és bólíntás, valahogy úgy, mint a régi NDK-s kiskutyák tették a Trabantok hátsó ablakában. Ezzel a módszerrel viszonylag hosszú időt túlél az ember Béláné társaságában. Béla is beleszól időnként a társalgásba. Vele leginkább úgy szoktam beszélgetni, hogy valami unalmasnak látszó férfitémás ürüggyel – autó, barkácsolás, focihírek, politika – félrevonom, amíg Béláné a mosdóba vonul, és

FÁBIÁN TIBOR (1974, Nagyvárad) református lelkész, újságíró, publicista. Dolgozott egyházi és világi, nyomtatott és rádiós médiában. Rövidprózái romániai és magyarországi irodalmi lapokban jelentek meg. Jelenleg a Magyar Nemzetben és a Képmásban publikál. Három kötete látott napvilágot: interjúk, publicisztikák.

persze onnan is mondja a magáét. Kivéve, ha gyanút fog és nyomunkba ered és persze, hogy visszaveszi a verbális uralmat felettünk.

Mondhatom, a barátságunk magasabb fokozatba lépett, amióta Béláékat Bélukával áldotta meg az Úr. Béluka korán ráérezett, hogy Béláné kompenzálni akarja személyében saját elveszett gyermekkorának sérelmeit. Anyja egykori hibáit. A szeretet hiányát. Percenként elhangzik ugyan, hogy Béluka ne csináld ezt és ne csináld azt, de Béluka kaján vigyorral az arcán azt csinálja, amit ő akar. Amióta Béluka van, azóta egyszerűsödött Béláné kommunikációja. Kizárólag Bélukáról szól. Béluka a jó fiú, Béluka az okos, Béluka ezt is tudja és azt is. Béluka persze tudja, hogy róla van szó, minden szem őt követi, minden száj őt dicséri. Ennek megfelelően teljes lelki nyugalommal szedi szét a szobát és megy az idegeinkre. Amikor Béláné kétségbeesetten igyekszik elvonszolni kisfiát valami szétszedett, széttört vagy széttrancsírozott dolog mellől, Béluka magabiztos üvöltéssel válaszol, mert tudja, ez mindig bejön. És be is jön. Anyuka, azaz Béláné elolvad, meghatódik és Béluka újra zöld lámpát kap a következő kisfiús gazemberséghez.

Béluka olyan, mint egy serény svábbogár. Ha nincs mellette őrző-védő szülő, rokon vagy keresztszülő, hajlamos eltűnni a szem elől. Ezért voltaképpen Béláék kénytelenek voltak megalapítani a Bélukát őrző-védő családi egyesületüket. Béluka elsősorban a szüleivel játszik. Az unokatestvérei ugyanis nem bírják elviselni az üvöltését. A szomszéd gyerekeket el is gypálja, ha valami nem tetszik, így mostanság, ha Béluka megjelenik az utcán, pánikszerűen záródnak az ajtók, és még az hallatszik, hogy az elborzadt anyukák, biztos, ami biztos, kettőt fordítanak a záron, a kutyák pedig panaszos üvöltéssel rohannak a kuckójukba. Hirtelen kihal az utca, még a fagyis kocsifőré is beletapos a fékbe és inkább megkerüli a falut, mint hogy bejöjjön ide. Béluka most bemászik a szülei autójába, a szélvédő elé felteszi a bilijét, mintha csak jelezni szeretné, hogy ez itt az ő birodalma, és anyagi nyugalommal felhangosítja a zenét. Béla erre elharap egy szitkozódást és odamegy rendet csinálni. Béluka vinnyog, üvölt, visít, mint akit nyúznak. Béla megadóan legyint és hátat fordít egyetlen fiának, jobb úgy tenni ilyenkor, mintha észre sem venné, mivel foglalkozik.

A tengeren Béluka a strand ura. Itt már nem csak a család, de a környéken napozó külföldiek is őt nézik, őt hallgatják. Messzire hallatszik a félpercenként felhangzó Béluka-kiáltás. Béluka ugyanis folyton szökésben van. Ha pedig elkapják, akkor felhangzik a parton a jellegzetes bélukás üvöltés. Ezért aztán mindig tátott szájjal csodáljuk azokat a bátor egyéneket, akik Bélukáék közelében terítik le a napozótörülközőt. Nem tudják, mit cselekesznek, gondoljuk. Aztán már csak kaján vigyorral figyeljük, hogyan reagálnak egy-egy hamarosan bekövetkező Béluka-üvöltésre, ami minden nyelven ugyanazt jelenti. Ha Béluka hallgat, akkor Béláné mondja. Nekünk viszonylag könnyű dolgunk van, mert hallgathatunk, másra nem osztanak lapot, vagy pedig szemmel verhetjük a nyüzsgő gyermekeket. Béluka élete a

tengeren csupa veszély. Béláné naponta tízszer menti ki a veszélyes hullámok közeléből. Anyuka visítása miatt már a második napon a gyermek is üvölt, ha a vízbe viszik. Így a fürdőzés jobbára abból áll, hogy Béláné a bokáig érő vízből kérleli Bélukát: Béluka, gyere be a vízbe! Béluka üvölt. Béláné megismétli a felszólítást, Béluka pedig az üvöltést. Így telik el egy óra, közben kiürül a part körülöttünk.

Egy idő után azt vesszük magunkon észre, hogy szórakoztat minket Béláék jelenléte. Olyan ez, mint egy szappanopera újabb és újabb fejezete. Sőt, ha nem jönnek a partra, már telefonon érdeklődünk: hol vagytok? Ilyenkor általában az a válasz, hogy Béluka alszik, a többiek pedig jobb híján arról beszélnek, pardon: suttognak, hogy ez a Béluka, a szentem milyen édes, amikor alszik. Aztán Béluka kinyitja a szemét, közvetlen utána kinyitja a száját is, és indul a műsor. Mi pedig hátradőlünk és könnyünk fakadtáig nevetünk. Bélán, Bélánén és Bélukán.

MOLNÁR DÁVID

()

*mennyire nem tudok ti semmit se
mennyire nem tudok én semmit
magyarázatunk önmagát lenyelő anakonda
saját húsát tépdeső madár
mi nem ismerjük mindennapjainkat
nem tudtuk hova hordjuk
a letört
ágakat
lenyestett bőroket
sátrat akartunk építeni
hogy szúnyogok ne zavarják álmainkat
s komor esőkben el ne ázzunk –
most egész más valami áll itt
félünk magunktól s rombolni kezdünk
ez a vissza ez a mégse: ez alkotásunk
amit állítok azt megcáfolom végül
csak a kutyaugatást nem tudom kirázni az éjszakákból*

MOLNÁR DÁVID (1990, Budapest) az ELTE magyar szakán tanul, korábban az Óbudai Egyetemen műszaki menedzser diplomát szerzett. A Várad volt az első irodalmi folyóirat, amelyben versei jelentek meg.

Esteledik

kikaparjuk egymás szemét a világosságért

PILIZOTA SZANDRA

Shams – Almaarcú asszonyok háza

(részlet)

A regény szereplői a fantázia szülöttei. Bármely hasonlóság valamelyik történelmi személlyel vagy törzsfővel a véletlen műve.

– első –

A szeszély pompázatos ruhákat csereberélt az elefántcsontból faragott karcsú termeten. Az arany ragyogásából rőt vér serkent, mely a Jemen legelőihez hasonlatos zöld mezőt az éj színére festette. Emitt aztán ezüst hold indult növekedésnek és jázmin szirmait bontotta ama illatos fürgeteggel, melyet Szábur városában kevertek.

Vastag fekete hajtincs hajolt Nilufar piruló orcája elé. A rabnő hiúságától izzott a tükör. Tekintetében fekete szurma-róka lakozott. Az süttött belőle, hogy Allah nem a szolgálók nyomorúságos létét írta meg a számára. Ezt illetően bőséges bizonyítással volt ellátva. Csuklóin nehéz ölelésként fonódtak össze az arany karperecek. Bokáján gyöngyös kősöntyűk kellették magukat Irak kemény földjének.

Nilufar a vállát rázta a képzeletében sivalkodó muzsikára. Addig dobogott a lábával, míg izzadás cseppjei nem eredtek a hátán.

Kacaja a selyemszőnyegek alá búvott. Ekkor a sátor kitért az öblös száját. Elébe köpte Táríkot, Khalil fiát, ki a sivatagi rablók egyik rettegett csapatát parancsnokolta.

A fiatal férfi szikár pofacsontján a boldogság mekegett. Nuvász, az ékes beszédű költő – Hárún Ar-Rasíd kalifa barátja – gabalyodhatott a köntösébe, mert amint belépett, ily méz csepegett ajkáról:

– Az én Laylámnak az Ó Medzsnúnjától! – húzta elő ruhaujjából a rubintos nyakéket, miközben az ismert és kedvelt szerelmi történet szereplőit vette a nyelvére.

Nilufar egy játszadozó kismacska pillantását dobta a férfi felé. Kacéran illegette-szítáltatta farát, míg a férfi kard markolatához szokott ujjai ügyetlenül botladoztak az ékszer kapcsán.

– Régi asszonyomat éppen most emészti el a sivatag homokja – sziszegte.
– Az eskümet nem szegtem meg, Nilufar! Te leszel az én királynőm!

A kákabélú boszorka pusztulásának híre remegést tett a rabnő minden porcikájába. A szabadság leheletét érezte hajzata függönyében:

„Allah meghallgatta az imáimat!”

PILIZOTA SZANDRA 1976-ban született Dunaújvárosban, jelenleg is ott él, kertészként dolgozik, gyerekkora óta ír.

– Holnap kiváltalak a leánykereskedő Alitól! Aztán nagy menyegzőt ünneplünk!

– Inkább húzass százat a talpára! Megérdemli a gazember! Ezt kérem jegyajándokul! – a rableány imigyen kívánt törleszteni a sok szenvedésért.

– Lehet az százötven botütés is!

Nilufar szédülten röpült Tárík karjaiba, s a perzselő Nefúd dűnéit csókolta annak szájára:

– Már ma is csak neked fogok táncolni, Kedvesem! Ali sírján!

– második –

Az éjszaka tapslevest kortyolt, melyet Tárík rablókompániájának tenyere főzött. Füttyök és kurjantások fűszereztek eme étket, s kőgörgöttegek tetején kushadó száraz jerikói rózsák.

A vezért megzavarta az édes, erjesztett datolyaital. Kacagnia kellett, s bebillegett a táncoló rabnők közé. Míves kardját a teliholdnak mutogatta nagy kérkedéssel.

Nilufar, Zubeida, Fatime, Jázmin és Núr szemérmetlenül rázták keblüket, sötét tincseik Tárík vállára tekeredtek, mint a mérges kígyók.

A dobszó és a tábortűz egymást hizlalták, míg Tárík a feje fölött pörgette a fegyverét, igazgyöngyös markolatánál fogva.

A többi rabló tágas kört nyitott a vezér és a „paradicsomi hurik” körül. Torkuk szakadtából hujjogtak lábukkal dobogva, hogy belefájdult a föld, melyből aztán villámló nyihogás kélt. Csatakiáltás és fegyverek zörgős dala.

Mire a haramiák felocsúdtak a tivornyából, a lovasok immár óriási árnyként zúdultak le a meredélyről. Tárík rárivallt a sikoltozó leányokra:

– Meneküljetek! – s próbálta a lovakhoz ráncigálni a rémülettől fél- vagy inkább negyedeszű fehérszemélyeket, majd harcra készen fordult támadói felé. Mennydörgős szavakkal ostorozta embereit, kik ettől inkább megkergült juhokká váltak, mintsem ütőképes csapatá.

– Fegyverbe, teveszomorító ebfiak!

A férfiakban a virtus igencsak gyenge lábakon dülöngélt. Nyelvükön ezer és egy szitok hevert. Ezt tapasztalván Tárík főtt a dühtől. Indulatai egy ökölcsapásban törtek ki első embere, Abdullah kellően széles ábrázatán:

– Lódulj küzdeni, gyáva kutya!

Arra eszmélt, hogy köntösével együtt Nilufar lóg a hátán, mint egy visítózó bőregér:

– Nélküled egy tapodtat sem mozdulok! Egy tapodtat sem!

Tárík lekaparta magáról a leányzót, és két keze közé fogta almaarcát:

– Hozd ki a sátorból a pénzesládikót! A forrásnál várj rám!

A lovasroham túlharsogta Tárík hangját. A rablóvezér elmetélte a feléje rontó paripa térdinát, annak gazdáját pedig még azelőtt a földhöz szegezte

kardjával, mielőtt az annyit mondhatott volna: „Allah akarata.” Undorodva köpött a hullára, s burnuszába törölte a pengét.

Mozaffar, a rendőrfőnök csapata úgy aratta le az útonállókat, mint a parasztok a búzát a Tigris folyó partján. Tárík szívében mégsem gyökerezett meg a félelem. Félreszökkent az arab telivér elől, melynek lovasa feléje csapott. Tárík belecsimpaszkodott a nyeregbe és a katona jobb combjába. Addig cibálta, míg mindketten a kavicsokra gurultak. A ló riadtan nyerítve toporgott felettük. Hátsó patája szétzúzta Tárík alkarját. Zengett az ég a rablóvezér üvöltésétől.

A katona tisztátalan baljában tör villant, és „alif” betűt rótt Tárík mellkasába, aki előtt hullámzó búcsúkendővé változott a világ.

– Nem könnyű Mozaffar életét kioltani! – hallotta a reszelős mormogást, majd Nilufar sikolyát.

Mielőtt Izrafil, a halál angyala megfújta volna a harsonáját fölötte, a leányt látta a sátorból kalimpálni kifelé. A teveszőr lángolva nyújtózkodott fölötte.

„Ilyen lenne a pokol?” – ezzel a gondolattal távozott evilágról Tárík, Khalil Fia, a Bagdad környéki pusztaság leghírhedtebb útonállója.

– harmadik –

A tusakodás helyszíne felett lángszárnyú óriásmadár vitorlázott. Karmaival megragadta Nilufart, és a pokol legmélyebb bugyrába ejtette.

A leány tüdejébe kénkő bűze fészkelte. Nyelve ormótlanul dagadt és dagadt hamis szavainak „jutalmaként”. Lábszárát tűzfogak csupasztították csontig, mint a haramiák a sült kecskecombot.

– Allah, kegyelmezz! – nyögte.

Hirtelen ránc dúlta kéz nyúlt feléje. A rableány szeme zavarosan forgott gödrében, miközben belecsimpaszkodott. Szíve csaknem átugrott a fehér gyolcs hálórúhán.

– Ne féld a poklot, leányom! – csikorgott a kéz fekete lepelbe burkolózott tulajdonosa üres ínnyel.

– ...Tauhidi néne?... – ismerte fel Nilufar a vajákos öregasszonyt, akinél gyermekkorában szolgált.

Tauhidi úgy tapogatta végig, mint egy rendkívül értékes portékát.

– Allahnak hála egy karcolás sem esett rajtad, Nilufar! – motyogta a vénység. Talán már arra készült, hogy új gazdája elé vigye.

– Tárík halott! – facsarta a csuklós sírás Nilufar hangszálait. – Allah küldjön romlást a gyilkosára, a savanyúképűre!

– Hogyan beszélsz a bagdadi rendőrfőnökről?! Hiszen az ő házában vagyunk! – csitította Tauhidi. – Ő mentette meg az életedet! Mozaffar Al-Dzsunajd a te jótevőd!

– A jötevőm? – Nilufar azt hitte, rosszul hall.

– Tárík haláláért csakis őt magát okolhatod! Az ostoba ujjat húzott Mozaffarral! Lettél volna annak a szárnak felesége, hogy cipelhesd a málháját?!

Nilufar kirentott az ágyból. Szörnyű átkozódással indult „Mozaffart ölni” a kezében egy párnával:

– Most jött el az utolsó órád, gazfickó! – folyton csak ezt rikácsolta.

Az öregasszony hét teve erejével húzta vissza az ajtótól, aztán egy csattanós nyaklevessel a szoba közepére penderítette. Nilufar nyelvét elvitték a dzsinnek és a döbbenet.

– Nézz körül, gondolkozz! Allah miért vezérelt ebbe a házba?

Nilufar a bőrén érezte a selymek zöldjét és a gránátalmák pirosát. Kileste, hogy két eunuch őrzi a női lakrész nyugalmát. Hallgatózott. A strázsák a ház úrnőiről locsogtak, kik igen házsártos fehérszemélyek lehettek.

Aztán Nilufar szemügyre vette a kertet az ablaktábla áttört mintáin keresztül. Rózsák fehér tengere hullámozott a szökőkút körül. Ott két asszony pörölt egymással. A rendőrfőnök feleségeinek tűntek csodásan hímzett ruháikban és ékszereikkel. A hennázott hajú toporzékolt. A másik – a lapos képű – a férfiak számára fenntartott lakrész felé mutogatott.

Nilufart elöntötte a vágy az oly nagyon áhított gazdagság látványától.

– Itt van a sorsod, leányom! – simított végig a tenyerén Tauhidi néne. – Ha okosan viseled magad, úrnő lehetsz és a bosszúd Táríkért is beteljesülhet!

Nilufar tűnődő félmosolyt öltött orcájára. Megfogta a fésűt, ami az asztalkán hevert, s kényeskedve rendezgette kócos fűrtjeit.

– negyedik –

Mozaffar az üres társalgóban járkált fel s alá. Szakállát és hegyes bajszát bosszúság borzolta:

– Óh, Allah! Hová tettem az eszemet! *Egy* ajándék rabnő *két* feleségnek! Megint pörlekedés kavarja fel a ház csendjét!

A nyitott ablak a belső udvarra tátogott, fehér rózsák hullámozó tengerére, melyek az öreg kertésznek bólogattak öntözésért.

– *Egy* feleségnek *egy fél* szolga? – elképzelni sem tudta, Nilufar miért erősködött, hogy „félbevágván kíván leledzeni” két úrnő között. – Bolond ez a leány! S én is, hogy a rimánkodásától megenyhültem! Maszúd!

Az eunuch hanyatt-homlok ugrott Mozaffar parancsára. A márványpadló csak döngött kövér, fekete teste alatt. Tar koponyája és összenőtt szemöldöke hamarost meg is csókolta Mozaffar saruit:

– Szolgálatozdra, gazdám!

– Kísérd Nilufart az úrnői elé!

Így csöppent a rableány az ékszeres dobozhoz hasonlatos lakrészbe. Máris minden egyes zugát birtokolta volna. Ám, egyelőre, szolgáló lévén alázatosan viselte magát. Félénk szavaival és szemérmességtől piros orcájával megbabonázta Maszúdot. Az eunuch úgy fecsegte ki a birtok titkait, hogy észre sem vette.

– Nem félek, Maszúd. Tudom, hogy *rád* számíthatok! – mondta Nilufar gyermetegre gyúrt vonásokkal.

Nilufar illendően köszöntötte Faridát és Rabíjját, kik most legkedvesebb barátainak tűntek.

– Nilufar Medinából! – kuncogott a vöröses hajú. – Farida vagyok. Az első feleség. Ennélfogva az én óhajaim az első.

A rableánynak torkára forrott a beszéd. A második feleség, Rabíjja úgy vonta magához, mintha cinkosok lettek volna valamely bűnben:

– Amikor a tevét issza a víz! Azaz?

– So...soha – dadogta Nilufar.

– Jó leány! – dicsérte Rabíjja, majd tovább köszörülte a nyelvét Faridán.

– Mily szégyen, ha egy asszony jobban szereti a tükrét, mint a férjét!

– Nem azért mentem hozzá Mozaffarhoz, hogy mocskos edényeket súroljak! – emelte az orrát Farida a perzsa hegyek magasába, miközben kitépte Nilufart Rabíjja öleléséből. Maszúd és a rableány elszörnyedve pislogtak egymásra.

– Rabíjjánál irigyebb és fakóbb nőt nem hordott hátán a sivatag! Azért rostokol naphosszat a konyhában, hogy bájitalt keverjen a férjemnek! Másképpen nem tudja felkelteni a vágyát!

– Rágalmazol? Lássuk a tanúid! – folytatta immáron rikácsolva, miközben lábfejevel szinte átszúrta a szőnyeget, amin eddig heverésztek és falatoztak.

Faridát olyannyira mulattatta ez a kitörés, hogy tapsikolni kezdett.

– A konyhai cseléd fog ítélkezni Allah helyett!

Nilufar gyíkként siklott ki a két egymásnak támadó nő közül. Maszúd izmos háta mögött keresett menedéket tökéletesen mímelt bömböléssel:

– Úrnőim ölik egymást!

– Csend legyen, megátalkodott asszonynép! – csördített oda Maszúd mindegyiknek egy kicsi, ám annál csípősebb teveösztokével, mire Nilufar kövér, szánakozó könnycseppekkel lakatta jól a szája sarkában megbúvó kárörömöt.

GÜNTER KUNERT

Visszatekintés (Rückwärtsgewandt)

*A tegnap már csak hajdanvolt.
Feltarthatatlan hajszában az óramutató,
akárcsak mi, akiket nyugtalanság űz. Rideg
éjszakák, kopárak, akár a hold,
a naptükör alig világítja meg
a hálószobát, amely
az elfeledtek és a feledésre születettek
szentélye.
Egypár jelentéktelen álom,
rövid újra-feltámadás
az utolsó előtt.
Kezem idegen testen,
idegenül a sápadt visszfényben,
csak egy emléktárgy
az evolúció múzeumából,
naponta mosom ártatlanságban
és vétekben.*

GÜNTER KUNERT (1929, Berlin) németországi költő, író. Közel száz önálló kötete jelent meg: verseken kívül írt elbeszéléseket, esszéket, önéletrajzi írásokat, regényt, drámát, aforizmákat. Grafikusként is ismert. Georg Trakl- és Heinrich Heine-díjas, a Német Köztársasági Érdemrend Nagykeresztjével és az EU Aristeion díjával tüntették ki. A külhoni német PEN Klub elnöke.

Könyvek között

(Unter Büchern)

*A könyvtár félhomályában
többek között én magam, a könyvek
közönyös háta felé fordulva.
Kopott könyvtáblák,
megfakult borítók, tele
ujjlenyomat-hagyatékokkal.
Cím címet, név nevet követ, idegenül
a tegnap távolából. Már a fellapozásnál
régvolt történetek szaga
áradt felém
az oldalakról.
A szavak betű szerinti
fekete ruházatában élénken
elképzeltető alakok; élőbbek,
mint maga a könyvtáros,
akiről mit sem tudtam, mert
nem papírból volt.*

Utóirat I

(Nachtrag I)

*A föld megnyílt előttem,
és az archaikus sötétségbe léptem:
Iron Bridge, Wales,
Egyesült Királyság, Nagy-Britannia.
Halk zörgés hangja. Vonszolás
nesze. Fojtott lélegzés.
Megszólint egy hang: Üres
a jászol? Holnap újból kapunk
szénát. Vaskerekek csikorgása.
Mindig ugyanaz a targonca, ugyanaz
a teher, egyazon vágány, a kantárcsík
egyforma nyikorgása, az azonos sors.
Megtapogattam a csupaszkőzetet,
amely a párolgásoktól
ősidők óta nyirkos.
Azután mindenütt
a vak bányalovakat láttam
változatlan útjukat járva,
az emberhez hasonlóan.*

BENŐ ESZTER fordításai

BENŐ ESZTER (1973,
Marosvásárhely) tanul-
mányait a BBTE német-
magyar szakán végezte.
Kolozsváron él, német
nyelvet tanít a Brassai
Sámuel Elméleti Liceum-
ban. Kortárs német szer-
zők műveinek fordítását
közölte szépirodalmi
lapokban.

BOGDÁN LÁSZLÓ

Egy magyar trafikos Wellingtonban

Részlet *A katona és a démon* című regényből

– Te tulajdonképpen mikor érkezted ide? – fordulok Róberthez. Kellemes, száraz rizlinget iszunk, egészen kiváló.

– Valamikor 1968 nyarán hagytam el Izraelt mindörökre, akkor itt tél volt. Vettem egy terepjárót és nézegettem a külvárosokat. Wellingtonnak tulajdonképpen egy kis belvárosa van, azt holnap meglátjátok, ott van minden, egy helyen, az állami hivatalok, a múzeumok, a könyvtár, minden. De maga a város külvárosi kert-negyedekből áll. Sokat jöttem-mentem, amíg megláttam ezt a házat, amiben most vagyunk. Egy holland kereskedő volt, akkor készült visszaköltözni Európába, ezért árulta. Első látásra megtetszett, nem is tudom, miért.

– Én tudom – néz rá János.

– Na, miért? – néz vissza Róbert és vigyorog.

János kortyol a borából.

– Azért, mert a gyermekkorunk rendkívül szűk lakásokban telt. Emlékszem arra az udvarra, ahol ők laktak.

– Na, jó, ott volt – pillant rám Róbert – a felsőtábori ház, Ödön bácsi, a nagyanyja, az a hatalmas kert. Hát ott nőttünk fel végül is, de ti is és mi is rendkívül szűk lakásokban laktunk. Alig volt hely, egy szobában aludt az egész család. Izraelben ez valamennyire változott, de ott sem volt külön szobám. Aztán amikor egy másik lakásba költöztek apámék a háború alatt, akkor lett, de rajtuk kellett átjárjak, ami rendkívül zavart. Ők már nyolckor lefeküdtek, ha este mentem haza, állandóan morgott az öreg, hogy zavarom őket. Nem repülhetek át rajtatok, mondtam, és eldöntöttem, hogy én innen elhúzok. Amikor megláttam ezt a hatalmas, kétemeletes házat, hihetetlen nyugalom öntött el. Itt lesz hely, itt bolyonghatok, gondoltam. Felírtam a holland kereskedő címét, ott lógott a kapun. Másnap reggel nyolckor jelentkeztem az irodájában, a belvárosban. Hosszan beszélgettünk, megállapodtunk. Kézpénzzel fizettem ki a ház árát, a mai árat nézve szinte nevetségesen olcsón vettem meg, pedig akkor szinte ráment minden vagyonom, de nem érdekelt. Tudtam, dolgozni fogok, pénzt keresek, és most legalább van egy ház, ahol meghúzódhatok. „A berendezést hagyjam?”, kérdezte. Hagyja, mert nekem semmi pénzem nem maradt. Így hát maradtak a tizenkilencedik század végi holland bútorok, de én az egész házban rendkívül otthono-

BOGDÁN LÁSZLÓ író, költő, újságíró (1948, Sepsiszentgyörgy). **A Megyei Tükör, a Művelődés, A Hét, majd a Háromszék munkatársa. Verseskötetei, regényei, elbeszélései a hetvenes évek óta jelennek meg, az egyik legtermékenyebb erdélyi író. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: Az ördög Háromszéken. Szocreál ponyva (Hargita Kiadóhivatal, 2015).**

san éreztem magam. Ibrahim és Ada aztán a földszinten sok mindent kicseréltek, mi is Bess-szel sok mindent kicseréltünk az emeleten és a második emeleten is, de sok minden meg is maradt. Majd délután körbevezetlek és megnézik. Az első esténk fantasztikus volt. Vettem egy üveg új-zélandi bort, akkor találtam meg ezt a rizlinget.

– Száraz, kellemes, olyasmi, mint az egri leányka – veti közbe Carmen.

– Ültem egyedül, kivilágítottam a hallt, ahol most ülünk és ahol akkor egy óriási kredenc állt. A holland kereskedő megszánt és otthagya a poharakat, az étkészleteket is, hát mit is kezdhett volna vele? Nézegettem a poharakat, nézegettem a kávésfindzsákat, a kínai porcelánokat, a mikulás látszott rajtuk, megvannak most is, majd előkeresem, egy része eltört, de még van a készletből, de most este, remélem, nem akartok kávézt inni.

– Teljesen mindegy – legyint Viola, amúgy is teljesen össze vagyunk zavarodva.

– Akkor felteszek egy kávézt – áll fel Ada.

Kivonulunk a konyhába, hozzuk a poharakat, Róbertre nézünk.

– Na, és akkor, első este eldöntöttem, hogy egy angol nőt veszek feleségül, elhatároztam, hogy az első angol nőt, aki megtetszik nekem, aki az utamba kerül, elveszem feleségül, hogy ne legyek egyedül. Ebben a pillanatban csengettek, jött egy üveg borral a holland kereskedő búcsúzni. „Hogy érzi magát a házban? Maga tulajdonképpen nem angol, ugye?” „Nem, én romániai magyar zsidó vagyok. Tudja, hogy hol van Románia?” „Kelet-Európában”, legyintett a kereskedő. „Ne felejtse el, én húsz éve jöttem el Európából, 1949-ben, a háború után, tisztában vagyok az európai viszonyokkal.” „Mi pedig 1963-ban vándoroltunk ki Izraelbe, akkor már a kommunista Románia árulta a szászokat és a svábokat Nyugat-Németországnak és a zsidóknak is lehetővé tették a kivándorlást Izraelbe. Tizenhárom éves voltam. Jeruzsálem szélén laktunk egy kisebb házban, ahonnan aztán négy év után költöztek el apámék. Én közben épp katonai szolgálatomat töltöttem, a hétnapos háború, tudja.” Rám pillant. „Tudom. És utána?” „Úgy döntöttem, hogy én nem születtem katonának.” „Megértem, s minél messzebb akart eljönni, így voltam én is 1949-ben, higgye el!” De nem részletezte, hogy miért, én pedig már megtanultam, hogy nem teszek fel felesleges kérdéseket. Aki akarja, majd úgyis elmondja, amit szeretne. Minek állandóan faggatózni? Rám nézett. „És itt mihez akar kezdeni, fiatalember?” „Lehet, hogy egyetemre megyek, érdekel az irodalom.” „Nem hiszem, hogy egyetemre menne, valamiből meg is kell élnie. Először pénzt kell szereznie, hiszen, gondolom, nem maradt túl sok. Ha akarja, a ház árának egy részét visszaadom, és majd jövőben, amikor jobban mennek a dolgai, visszaküldi.” Döböntően bámultam rá. „Ön bízik bennem?” „Hát miért ne bízne? És ez az összeg amúgy is olyan nevetséges...” Elharapta a mondatot, mosolygott és néhány ezer dollárt tolt elé. „De milyen üzletbe szállhatnék be?” „Például a porszívó-bizniszbe. Magam is kacérkodtam a gondolattal, hogy beszálljak,

hiszen felszálló ágba van, és Wellingtonban is, mint a világ bármely részén, sok a por, feltűnően sok, és a porszívókra egyre nagyobb a kereslet.” Rábámultam. Nem is rossz ötlet. Előhúzott néhány címet, elém tolta. „Jegyezze le, és érdeklődjön, hol van hely. Először vigécként kezdi, amíg bele nem tanul, utána aztán indíthat külön céget is. Mindenesetre először meg kell ismerkedni a kliensekkel, a felhozattal, a várossal, az országgal. Nem lesz könnyű feladat, nem lesz könnyű, higgye el, nekem is nehéz volt Hollandia után, de egy dolog bizonyos, itt biztonságban érezheti magát. Az itteni emberek rendkívül tartózkodóak, senkit nem érdekel *a másik ember*. Bizonyos értelemben ez újdonság volt nekem Hollandia után, de meg is nyugtatott, végre nem másoknak éltem, hanem magamnak, a feleségemnek. Egy idő után úgy gondoltuk, többé soha nem fogunk elmenni, de tavaly meghalt, és gondoltam, visszamegyek Amszterdamba. Nyugalomba vonultam, átutaltam a pénzem nagy részét egy genfi bankszámlára. Most keresek egy házat és ott várom a nyugodt, boldog öregséget.” Kacagott, újratöltötte a poharakat, ittunk. „Magának azt ajánlom, minél hamarabb nőssüljön meg, mégiscsak kell valaki, aki az ember mellett legyen, egyedül nagyon nehéz.” „Igen, én is arra gondoltam, hogy az első angol lányt, aki az utamba kerül, elveszem feleségül.” A holland kereskedő nevetett. „Nem bízik a szerelemben?” „Nem bízik, uram, én már semmiben”, mondtam és rágyújtottam, karikákban fújtam a füstöt, nézegettem a szürke, kékes karikákat, amint szétfoszlanak a levegőben. A holland kereskedő rám nézett. „Igen, hát tizenhárom éves korában jött el otthonról, el tudom képzelni, milyenek voltak a gyermekkorai évei Romániában. – Legyint. – És aztán Izrael, egy egészen más világ, az állandó katonai szolgálat, az állandó készültség. Ott az állam számon tartja a polgárait, sakkozik velük, itt, Új-Zélandon – magyarázta – egészen más a helyzet, higgye el, itt senki nem foglalkozik semmivel. Hét-nyolc év után megkapja az állampolgárságot, de addig sem foglalkoznak magával, úgy él itt, ahogy akar, hacsak nem követ el valami törvénybe ütközőt, de maga nem úgy néz ki, mint aki nőket akarna megerősokolni, vagy házakat akarna kifosztani, vagy bankokba akarna betörni. Maga itt, higgye el, nyugodtan élhet.” Később elbúcsúzott, elment, magamra maradtam. Felmentem az első emeleti hálószobába, áthúztam az ágyneműt, megvettem az ágyat, eloltottam a villanyt, így csak a holdfény világított. Egy idő után újra felkeltem, köröztem az ágy körül, majd az ablakhoz léptem, akkor láttam meg azt a baglyot, amelyiket tegnap ti is láttatok. Foxnak neveztem el, szinte minden hajnalban, ha felébredek és kipillantok az ablakon, látom. Az életem része lett. Aztán néhány hónap elteltével, egy körutam alkalmával, becsengettem egy házba. Fiatal lány jött ki, ő volt Bess. Amikor kiderült, hogy porszívó-ügynök vagyok, az édesanyja nagyon megerővendett, teával kínált, hamar megegyeztünk. Ránéztem Bessre. „Akar velem találkozni?”, kérdeztem, amikor az édesanyja kiment hamutartóért. „Igen”, mondta és megegyeztünk, hogy másnap, a sétányon találkozunk.

Néhány hét után megkértem a kezét. Igent mondott, és hozzám költözött. Legnagyobb meglepetésemre, hozományt is kapott. Elmondtam neki a helyzetemet, rám nézett. Küldd vissza a pénzt a holland kereskedőnek, mondta. Másnap elmentünk a bankba és átutaltuk az összeget. Néhány nap múlva érkezett egy képeslap. „Ez gyorsan ment, fiatalember. Köszönöm! És ha Amszterdamban jár valaha, keressen meg.”

– Miért nem mondtad? – bámul rá Carmen. – Megkereshettük volna.

– Tavaly halt meg, kilencvenévesen. Hozzátartozói nem voltak, a házat esetleg megkereshettük volna, de hát biztos, már azt is eladták, semmi nem emlékeztetett volna a jelenlétére, így legalább úgy él az emlékezetemben, ahogy megismertem. Bess egyetemre járt akkor, irodalom szakra. Volt valami ösztöndíja is, soha nem firtattam. Akkor még vigéc voltam, a céget már Ibrahimmal alakítottuk meg, amikor Ibrahim és Ada 1969 januárjában, még tartott a nyár, megérkeztek. Üldögéltünk Bess-szel a hallban, akkor még nem ivott, én kortyolgattam a boromat és azt terveztük, hogy hamarosan megindítjuk a saját cégemet. Most már kiterjedt kapcsolataim voltak, egyre bővülő klientúrával. A holland kereskedőnek igaza volt, a világban, így Wellingtonban is a kelletténél több a por, ezért porszívógépekre mindig szükség van. Persze, a porszívók sem tudják felszívni a port, ahogy azt János bácsi, első itteni ismerősöm, egy magyar trafikos mondta, mikor megismerkedtem vele. Nemcsak a trafikjával foglalkozik, könyvkereskedése is van, ő szerzi be nekem a könyveket. Kavafisz köteteit is ő szerezte meg, és rengeteg magyar könyvet, nemcsak angolt. De ezt majd elmeséli ő, mert ma estére meghívtam vacsorára, hogy ismerkedjete meg vele. Már tud rólatok, sokat meséltem neki a barátaimról, és kíváncsi rátok. Az öreg még a harmincas években jött ki ide, a zsidótörvények miatt lehetetlenné vált a helyzete, és 1939-ben úgy döntött, hogy kivándorol Új-Zélandra. Mindig azt mondja röhögve: „Ez volt életem legnagyobb húzása, hogy élve maradtam.” A rokonai egy része Auschwitzban végezte, de ezt nem részletezem, ha akar, majd mesél róla. De folytassam. Ülünk Bess-szel a hallban, tervezgetünk. Csengetnek. Kimegyek, és meglátok egy ismeretlen fekete férfit és egy vonzó, csinos nőt.

– Ne túlozz – pirult el Ada.

– Egy csinos lányt – kacag Róbert.

– Én sem kívántam hazatérni Izraelbe – magyarázta szűkszavúan Ibrahim. – Úgy gondoltam, az egyetlen ember, aki életemben jót tett velem, az te vagy, ezért eljöttem tanácsot kérni, miként kezdhetnék új életet.

– „Némi pénzem is van”, magyarázta. „Most alapítunk éppen egy porszívó-ügynökséget – kacagott Bess –, beszállhatsz az üzletbe, ha akarsz.” „És itt, ebben a házban elérték”, tettem hozzá már én. „A ház kétemeletes, a földszintet átadjuk nektek, mi amúgy is az első emeleten lakunk, a második emeleten vannak a vendégszobák.”

– Hát így kezdődött a barátságunk és a közös életünk – mondja Ada.

Ebben a pillanatban csengetnek. Kis, kövér emberke gurul be a szobába, úgy mozog, mintha görkorcsofán csúszna előre. Eleven, kék szeme megvilan. Viharosan öleli meg Adát és Joelt, kezét ráz Ibrahimmal és Róberttel, majd felénk fordul.

– Ti vagytok a barátai – néz ránk, s kezét ráz Jánossal és velem, majd a lányok felé fordul. – És ők a múzsáitok, nem? Gyönyörűek. Egy vörös, egy szőke és egy fekete, csodálatos! Ilyent itt nem is lehet látni. Majd vigyázatok! – nevet. Kezet csókol nekik is. – Darvas János – mondja. Leteszi a kezében lévő, becsomagolt üveget az asztalra. – Hoztam egy üveg bort – fordul felénk. – Hogy utaztatok?

– Jól – legyint Róbert –, csak hosszú volt az út, tudod. Messze vagyunk.

– Igen, hála Istennek messzire estünk Európától. Itt van a világ vége – kacint ránk. – Itt ülünk a világ végén Ibrahim barátunkkal és lelógatjuk a lábunkat. És fújnak a szelek, kavargják a port. Tudjátok? Mert Wellington a szelek városa! Én 1939-ben érkeztem ide, akkor már szorult a nyakunk körül a hurok. – Legyint. – De erről nem most és nem itt. Azóta új-zélandi állampolgár vagyok, egy trafikot üzemeltetek és könyvkereskedéssel is foglalkozom. Olvastam a könyvedet, fiam, *A senki földjén-t*. Gratulálok. Megírtál valamit a szenvedéstörténetből – legyint. – Mi itt tájékozatlannak látszunk ugyan, a legtöbben tájékozatlanok is, de nem mindenki. Bennünk – néz Ibrahimra, Adára és Róbertre – elevenen él még az európai múlt. Erdélyiek vagytok? Javasolom, tegeződjünk, mint régen a magyar arisztokraták. Minek annyit magázódní?

– Erdélyiek vagyunk, igen. Így is lehet mondani.

– Transsylvania, gyönyörű hely, a föld páratlan helye, Tündérország! – lelkendezik az öreg.

Róbert feláll, bort tölt egy üres pohárba, a kezébe adja, felállunk mi is, koccintunk.

– Az Isten hozott! – mondja. – Most éreztetek, tehát még most ismerkedtek a mi világunkkal – kacag.

– A tengerparton voltunk – magyarázza Ada. – Elmentünk fürdeni. Valahogy fel kell dolgozzák az időeltolódást. Nem tudják eldönteni, nyertek-e, vagy veszítettek egy fél napot.

– Egy fél napot nyertetek – magyarázza az öreg. – De ezt azonnal el fogjátok veszíteni, amikor visszamentek. Így megy ez, és ezen nem lehet változtatni, higgyétek el. Amikor idejöttem, úgy éreztem, végre megérkeztem abba a provinciába, ahova mindig is vágytam, ahol nem leselkednek rám veszélyek. Itt senkit sem érdekel, hogy ki vagyok. Nyitottam egy trafikot, ültem a cigarettásdobozok és a bőrszivarok között és beszélgettem a betérő őslakókkal. Hamar megismertem őket, kialakult a törzsközönségem, tudtam, hogy ki, milyen cigarettát szív, milyen pipadohányra van szüksége, milyen bőrszivat kedvel, és néhány hét után a szívükbe is zártak a vásárlóim. Ilyen kicsi dolgokon múlik a siker – nevet. – A szelek. Igen, a szelekről

szeretnék mesélni nektek – mered ránk János bácsi. – Az új-zélandi szelek csapodár természetéről. '57-ben érkezett ide egy Tót nevű ávós disznó. Az utolsó pillanatokban menekült Bécsbe, mert tudta, hogy ha valaki felismeri a recski foglyok közül, kinyírja. Bécsben a lágerben ült, és amikor meghalotta, hogy lehet utazni Új-Zélandba, mert Új-Zéland is fogad magyar menekülteket, jelentkezett és nemsokára megjelent Wellingtonban. Eljött hozzám, a trafikba, beszélgetni kezdtünk, kimentünk a tengerpartra. Egy wellingtoni emberrel barátkozott össze, pedig akkor már egy fél éve itt volt, és velem. Az a wellingtoni ember partór volt. Ellőtték a jobb lábát szegénynek a japánok. Tót leült, én is leültem, a partór szendergett. Tót rám nézett. „Mesélnem kell, még akkor is mesélnem kell, János bátyám, ha te megvetsz és lenézel. A gúzsba kötött rabokról kell beszélnem.” Még meg sem jelentek a gúzsba kötött rabok, amikor a tengerről támadó gonosz, keleti szél felborogatta a strandok büszkeségeit, a napernyőket, megrázva a düledező őrbódét. A féllábú ór, mondtam, a japánok lőtték el a jobb lábát szegénynek, tengerészgyalogos volt, ott szendergett felboruló és a homokban tovagördülő asztalkája mellett. Felriadt és lapos üvegét markolva nézett ránk, majd észrevette, hogy megint csúfolódik vele *Ahab*, így nevezte nemes egyszerűséggel a keleti szelet, s öklét rázva szidalmazta, de Tótot ez nem zavarta. „A társam, tudod János bátyám, egy alacsony termetű, sunyi tekintetű, Fehér Jóska nevezetű idióta, aki soha nem nézett a szemünkbe, még annyiba sem vett minket, hogy ránk nézzen, szakavatott, aprólékosan kidolgozott, pontos mozdulattal fordította a hasára a delikvenst, felrántva karjait. A gyors, heves rándulástól a szerencsétlen felnyögött, de ez nem érdekelt Fehért, a lábait is hevesen rántva fel, összekötötte őket, majd a kiszolgáltatott, magatehetetlen testet odalökte a kályha mellé, és a kályha ajtaját kinyitva megkaparta a már vereslő zsarátnokot, majd a nyitott kályhaajtó előtt izzadó s lassan pörkölődni kezdő elítélttől felém fordult. Én voltam a felettese. »Hát mit gondolkodnak ezek? Tudod, kérlek szépen, Tót elvtárs, hogy miről siránkozott ez a pechvogel, hogy ő fázik, hogy amióta itten van, fázik, hát most legalább melege lesz.« Mi többiek iszonyodva fordultunk el. A helyiség bűzébe, a mosdatlan embertestek szagába, a pörkölődő hús gyomorforgató szaga keveredett. Igen, a nyitott kályhaajtó mellett felejtett delikvens pörkölődött, fojtottan nyögött, majd sikoltozni kezdett, megpróbálta dobálni magát, de csak annyit ért el, hogy az alteste a kályhához csapódott, s az égett hús szaga, ha lehet, még erősebb lett. Ám Fehér, felém, a felettese felé fordulva, minderről nem vett tudomást. Röhögve ecsetelte, hogy miért ne tenne jót az ember, aztán, a sikoltozó delikvensre nem is figyelve, a melegről povedált, a hősről, amit egyszer Dalmáciában sikerült átélnie.”

„Miközben a helikopterek – hörögte erre a partór részegen a szélnek –, lassan távolodva, sorsodra hagynak, *Ahab*, testvéreid a gonosz orkánok, a bosszúálló tájfunok kezére adnak, miközben te dühösen húzod össze magad és utolsó erődöt megfeszítve rohansz a mamut-zsák falának, és hosz-

szas, hiábavaló kínládás után jössz rá, hogy nem menekülhetsz!” A homokban mászva, botját keresve vigyorgott a partőr. *Ahab*, mintha csak vele akarna gúnyolódni, iszonyú erővel vágott a parti szikla pereméhez egy eltévedt sirályt. Véres, fehér tollak lebegtek a partőr kopasz feje körül.

„De ő, mintha nem akarná észrevenni a gúzsba kötött, pörkölődő szerencsétlent.” Tót rám bámul, elfehéredik, whiskyt tölt a poharamba, a magáéba is, a partőrébe is, iszunk. „Arról a számára felejthetetlen dalmáciai napról beszél nekem Fehér, ez az idióta, amikor a fényben szikrázó kék és hullámokat görgető tengert bámulta, és hirtelen olyan érzése támadt, hogy belül került egy mindenütt ránk várakozó kemence ajtaján, hogy nem kap levegőt, és ha valami csoda nem történik, megfullad. »Ömlött rólam a víz, Tót elvtárs, égő szemem előtt a vörös pontok, a balsejtelem lüktető pontocskáik semmi jót nem ígértek. Tudtam, azonnal a vízbe kellene menekülnöm, s akkor ért a következő meglepetés.« Erre az egyik rab, egy költő, üvöltöni kezdett, hogy figyeljen már oda. »Mire te isten rohadt barma, te? Mire figyeljünk oda«, fordult feléje Fehér. Erre a lassan ájulásba menekülő, pörkölődő, füstölgő társukra mutatott, mintha varázsolni akart volna, krikoszkrakszokat rajzolt a levegőbe, motyogott is valamit.” Erre *Ahab* megpörgette a homokon a feldőlt asztalokat, székeket, napernyőket, majd megfordulva a tengert kezdte verni, hatalmas hullámokat görgetve maga előtt távolodott. Az őr botját maga elé szúrva nézett utána, a homok még kavargott egy ideig, de lassan visszaállt a rend, az elguruló és egymásnak csapódó borvizes palackok tébolyító tánca is lassan elcsitult, és ismét szabadon szárnyalt felfelé a füst. *Ahab* eltűnt, volt, nem volt, egy sirálytoll kerengett tétován a levegőben, egy véres sirálytoll, emlékeztetve arra, hogy itt járt *Ahab*, s ha el is húzott, ez nem végleges, bármikor visszatérhet, hogy befejezze a rombolás nagy művét. „S te mit csináltál, Tót, amikor égett az az ember”, fordultam feléje és remegtem a dühtől. „Nem mozdultam, s nem mozdult idióta beosztottam sem. A foglyok remegtek és tátott szájjal bámulták a nyitott kályhaajtó előtt pörkölődő, eszméletét már régen elveszítő társukat, mire a költő, nem mindennapi bátorságról téve tanúbizonyságot, odaugrott és elrángigálta a szerencsétlent. Épp rá akart zúdítani, egy veder vizet, sőt, azt hiszem, rá is zúdította, amikor Fehér lassan észhez tért és elválva a dalmáciai hőségtől, amelyet oly buzgón igyekezett felidézni az előbb, felüvöltött és iszonyú erővel rúgta fenéken a költőt. Az hasra vágódva ejtette ki kezéből a vedret, amelyben még lehetett víz, s elérhette a kályhát is, mert hirtelen systerzés hallatszott, gőz gomolygott és én, magamhoz térve, beosztottamra üvöltöttem. Akkor, ott, ment az agyadra a meleg, Józsikám. A még mindig ájult elítélttel senki sem törődött, János bátyám, én sem.”

Ahab ugyan eltűnt a hullámokat kergetve az óceánon, ahol a víz összeér az éggel, de nem volt minek örülni. Hiába rendeződtek vissza a dolgok, a békebeli állapot sebezhetőnek bizonyult, bármikor megérkezhetett a szárazföldről, az északi hegyek barlangjaiból, *Lukrécia*, ez a fölöttébb kitartó,

kurva szél, amely pillanatonként változtatja irányát, mintha maga sem tudná, mit akar. Még jobban összekuszálni a dolgokat?

„Hát mégis mit gondol a mi poétánk«, méltatlankodott Fehér, de én akkor már szikáron magasodtam föléje. Az most mindegy, sziszegtem. De tanuld meg, Józsikám, hogy amikor te velem beszélsz, akkor te hallgatsz. Kussolsz, mint ezek a barmok, mutattam megvetően a rabokra, kussolsz, mind szar a fűben! Közben a feltápászkodó költőre néztem, aki mintha elvárásolták volna, emelte fel a horpadt bádogvedret, kikerülve a szélütötten álló Fehér Jósikát, az ajtó mellett álló hordóhoz sántikált, megmerítette, de még mielőtt ájult társukra önthette volna, én kikaptam a kezéből és Fehérhez lépve, az ő fejére zúdítottam, a fejére csorgattam a tartalmát és fojtottan kérdeztem. Na, mi van, kispajtás? Napszúrást kaptál Dalmáciában? Ott kergültél meg, s az üres vedret a költő kezébe nyomtam. Mozgás, üvöltöttem. A költő végre elalélt, halkan nyöszörgő társukra zúdíthatott három veder vizet. Hogy én kikkel vagyok körülvéve, mondtam még, rosszat sejtve.”

Nem a csélcsap szél, *Lukrécia*, érkezett meg, hanem *Lámia*, a fennsíkon alvó szörnyeteg száguldott végig a parton, a lehelete forró volt, s ha az őrcába lihegett, vagy a mi arcunkba, tehetetlenül vágódtunk végig a homokon. Ha *Lukrécia*hoz fohászkozott az őrc, és *Ahabot* káromolta, *Lámiával* egyáltalán nem is beszélt. Megadóan feküdt hasra a szűrő és forró homokon, maholnap széteső kalyibájával, elszálló botjával sem törődött, két kezét fejére szorítva legszívesebben elásta volna magát, hiszen tudta, elég, ha halad lefelé, előbb-utóbb eléri a nedvesebb és hűvösebb rétegeket. *Lámia* borzalmas erővel rontott neki, hátáról hasára fordítva vijjogott és a veterán őrc tudta, hogy eddig volt, ami volt, de most vége!

„Most mit csinálunk, ha visszafordíthatatlan károsodásokat szenvedtél?, böktem megvetően a lassan magához térő elítéltre, s fejemmel igazítottam a költőt, aki újabb és újabb veder vizet zúdított a gúzsba kötött szerencsétlenre. Nem vettük észre a nyitott ajtóban megjelenő Répás hadnagyot, ezt a pattanásos arcú, infantilis, ávós suhancot, aki késleltetett kamaszkori perverz vágyait élvén ki, ötletesen és fáradhatatlanul kínozott mindenkit, s mindent olyannyira túlzásba vitt, hogy a hozzá hasonlóan kretén beosztottjai pontosan úgy utálták, mint ahogy karrierista felettesei megvetették. Na, mi van, Tót? Fürdessük az elítéltet, fordult a gúzsba kötött rab felé, s a háta mögött a kissé kába költő emelkedett fel, s a meglepett hadnagy nyakába zúdította az utolsó veder vizet.”

Ennél csak az lehetett volna meglepőbb, ha *Ahab*, *Lukrécia* és *Lámia*, az óceán gonosz, a hegyek csapodár s a szárazföld kiszámíthatatlan szelei egyszerre rontanak a védtelen partszakaszra, befejezve, vigyorogva, rikoltva, már-már emberi hangon röhécselve a rombolás megkezdett, de állandóan félbemaradó munkáját, lerombolva s a földdel téve egyenlővé a strand mögött komoran várakozó halászfalu rozoga kulipintyóit és viskóit.

„És akkor te mit mondtál Répás hadnagy elvtársnak?”, fordultam Tót felé és ittam. Most, hogy szélcsend lett, meglepően döbbenetesnek találtam az elmesélt történetet és tudni szerettem volna már a végét, mert Tótnak, amióta kijött ide, de lehet már azelőtt is, az volt a szokása, hogy minden történetét elkezdte, de egyiket sem fejezte be. „Elmondtam neki, hogy Fehér megbolondult, a dalmáciai hőség az agyára ment. »Miféle dalmáciai hőség?« – kérdezte Répás hadnagy. Elmondtam neki, hogy Dalmáciában nyaralt és ott kapott egyszer napszúrást és arra emlékezett, és amikor ez a szerencsétlen, böktem az ájulásából lassan éledező, megpörkölt testű delikvensre, arról panaszkodott, hogy fázik, gúzsba kötötte és a kályha elé lökte, úgy, hogy szinte meggyúlt, s a költő, mutattam a vedrével álldogáló poétára, vizet zúdított rá, hogy ne szenvedjen maradandó károsodásokat. »Kényeztetjük a rabokat, Tót elvtárs, mi? Kényeztetjük.«, mondta nekem. Megfordult és kiment. Két hét múlva elhelyeztek onnan, aztán hamarosan hallottam, hogy megszűnt a recski tábor is – sóhajtott Tót és kitöltötte a megmaradt whiskyt. – És akkor én hirtelen ott maradtam állás nélkül és jött az ellenforradalom. Tudtam, hogyha felismer valamelyik rab, felkötnek, pedig én még nem voltam a legrosszabb. Répás vagy Fehér, azok az örültek, sokkal gonoszabbak voltak nálam, de tudtam, hogy menekülnöm kell. Így kerültem Bécsbe, a lágerbe, és Bécsből ide, Új-Zélandra, hogy megismerkedjem veled, János bátyám, és meggyónhassam neked a bűneimet. Mert bűnös lélek vagyok!” „Te nem bűnös lélek vagy, Tót, te egy perverz, szadista állat vagy!” – köptem ki. Felálltam és otthagytam őket a homokban. Tudom, hogy nehezen tudjátok követni a történeteimet, mert egymásba csúsznak, mint a Matrjoska babák – nevet. – De gondoltam, ha ilyen ügyek miatt menekültetek el Romániából, és azóta is, ha jól értesültem Róbert barátomtól, menekülnek, talán érdekelni fogja az is, hogy mi történt ebben az időben a szép Hungáriában, Recsken, amelyik egy olyan kiemelkedő helye lehet a magyar börtönvilágnak, mint a románnak Pitești, ahol az átnevelő munka folyt.

– Hetek óta ezekben a történetekben élünk, és ezek miatt menekülünk – sóhajtok. – Egy Maria Cristina nevű néni szedte össze, akinek a férjét agyonverték a pitești-i börtön udvarán.

– Igen, tudom, mesélte Róbert – sóhajt az öreg. – De az is szép, hogy Romániában, ezt nem hittem volna, száztizenhét ember még a Ceaușescu-rendszerben magnóra mondta névvel, címmel, személyazonossági számmal hitelesítve a vallomásait. Hihetetlen! Sóhajt. És most változott valamit a sorsuk?

– Az a Strigoi nevű bestia, aki a néni férjét is agyonverte, kitűnt a képből.

– Mit jelent a Strigoi szó? – kérdezi a trafikos kíváncsian.

– Vámpírt jelent – magyarázom. – Nos, ez a vámpír sokáig jött utánunk, megtámadott Konstancán is, aztán a hajón is, mert egy hajón menekültünk. Aztán megtámadta a feleségemet Genfben a repülőtéren, mert a fele-

ségem német állampolgár és ő ment el, hogy kivegye a Maria Cristina néni által a genfi bankban biztonságba helyezett dokumentumok eredetijét, hogy a barátom – mutatok Jánosra – megindíthassa a pert.

– De utána egyszer még megszökött a svájci börtönből – folytatja Carmen –, eljött utánunk Hollandiába az Északi-tenger partjára és meg akart ölni. De elkaptuk, átadtuk a holland rendőrségnek, és most fogózz meg, János bácsi – nevet a megdöbbsent örege –, mi kaptuk meg a román belügyminisztérium által kitűzött vérdíjat a kézre kerítéséért. Szép, nem? Azoktól kaptunk pénzt, és gyakorlatilag hetek óta azok tartanak, akik üldöznek is.

– Ezt szerettem Kelet-Európában – vigyorog az öreg –, ezeket az egymásba gabalyodó történeteket. Még jobban egymásba gabalyodnak, mint az én történetem Tótról, a partórról és a szelekről. De ma Ibrahim megmutatja nektek, milyen szél *Ahab*, milyen *Lukrécia*, és milyen *Lámia*, bár *Lámiától* azért óvakodjatok!

Kortyolunk a borból.

– És most – fordul János felé – hogy áll a per?

– Sehogy, pedig lenne rá igény, de nem kell senkinek. A régi-új szervezetnél számtalan olyan vezető beosztásban lévő tiszt van, aki a régi szekunál is mindenben közreműködött. Ők nyilván nem akarják elvinni a balhét a kommunizmus bűneiért, ezért halogatják a pert és ad acta szeretnék tenni. Őket is azért üldözték – mutat ránk –, hogy megszerezzék a dokumentumokat, azt hitték, ha megszerzik és elveszik tőlük, akkor kész, vége. Fogalmuk sem volt, hogy Maria Cristina néni is tudta, hogy hol él, és kilencven után, amikor már utazhatott, egy svájci bankban helyezte letétbe a dokumentumok eredetijét. Ezek eljutottak hozzám, meg akartam indítani az eljárást. De hogy lesz-e per, János bátyám, azt én megmondani neked nem tudom. Úgy vagyok ezzel, mind az a Tót nevű, infantilis, recski őr, aki sajnálta is azt a szerencsétlen, pörkölődő embert, de lassan jutott el a tudatáig, hogyha sokat szarakodik, esetleg meghal – legyint.

– Meg lehetne ismerni ezt a Tótot? – nézek rá.

– Meg, hogyne. Már mondtam neki, hogy erdélyi barátaim jönnek, neki is vannak erdélyi rokonai, szeretne találkozni veletek.

– Akkor jó. Holnap benézünk a trafikodba és megbeszéljük, hogy mikor és hol, mert aztán hamarosan utazunk el Nyugat-Ausztráliába, meg akarják nézni a hegyeket.

– Mintha a Marson lennétek, nevet az öreg, bár igaz, ezt is csak hallomásból mondom, mert én amióta '39 nyarán megérkeztem ide Wellingtonba, ki sem tettem a lábam a városból. Mi a fenének mentem volna én Nyugat-Ausztráliába megnézni a vörös sziklákat, mondjátok meg, miért? – Feláll, kiissza a borát. – Egy kicsit sokat beszélek, de nézzétek el nekem, olyan ritkán használhatom szeretett anyanyelvemet – mosolyog. – Európában is változik a világ, nézem a CNN híradóit, már amennyit persze a CNN buzgó

riporterei felfognak, mondjuk, Oroszországból vagy Kelet-Közép-Európából! – legyint. – Tudjátok, hogy van ez! A világon soha nem lesz igazság. Szabadság, egyenlőség, testvériség, írta a francia forradalom a zászlóira, és az óta is ez megy, ezzel bolondították meg az embereket. Hát hogyne! Az egyenlőség eszméje még a legbarbárabb elmét is megbolondítja, pedig egyenlőség, tudjátok meg tőlem, fiaim és lányaim, egyszerűen nem létezik. A testvériség egy marhaság! „Testvér testvért megöl”, mondja a költő. És a szabadság? Ha én tudnám, hogy mi a szabadság, sokkal boldogabb lennék! Telefonálhatok, Jánoskám? – Átmegy a másik szobába a telefonnal, húzza maga után. – Hosszú a huzala, lehet sétáltatni is – nevet. – Most elmegyek, de holnap nézzetek be hozzám és találkozunk, amíg itt vagytok még, beszélgetni szeretnék veletek. Igaz, a beszélgetésünk most eléggé egyoldalú volt, de ez nem lesz mindig így. Higgyetek és reméljete! – Azzal kimegy.

SZILÁGYI ALADÁR

A tökéletesség rettenete

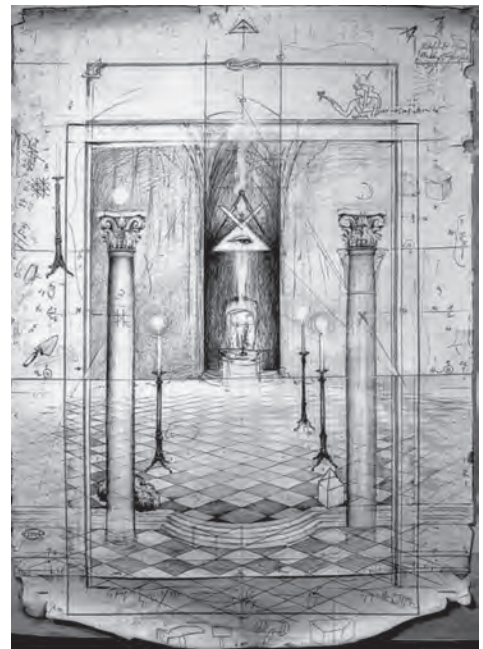
Szalai József, Nagyváradról Genfbe sodródott festő, grafikus

Művészet

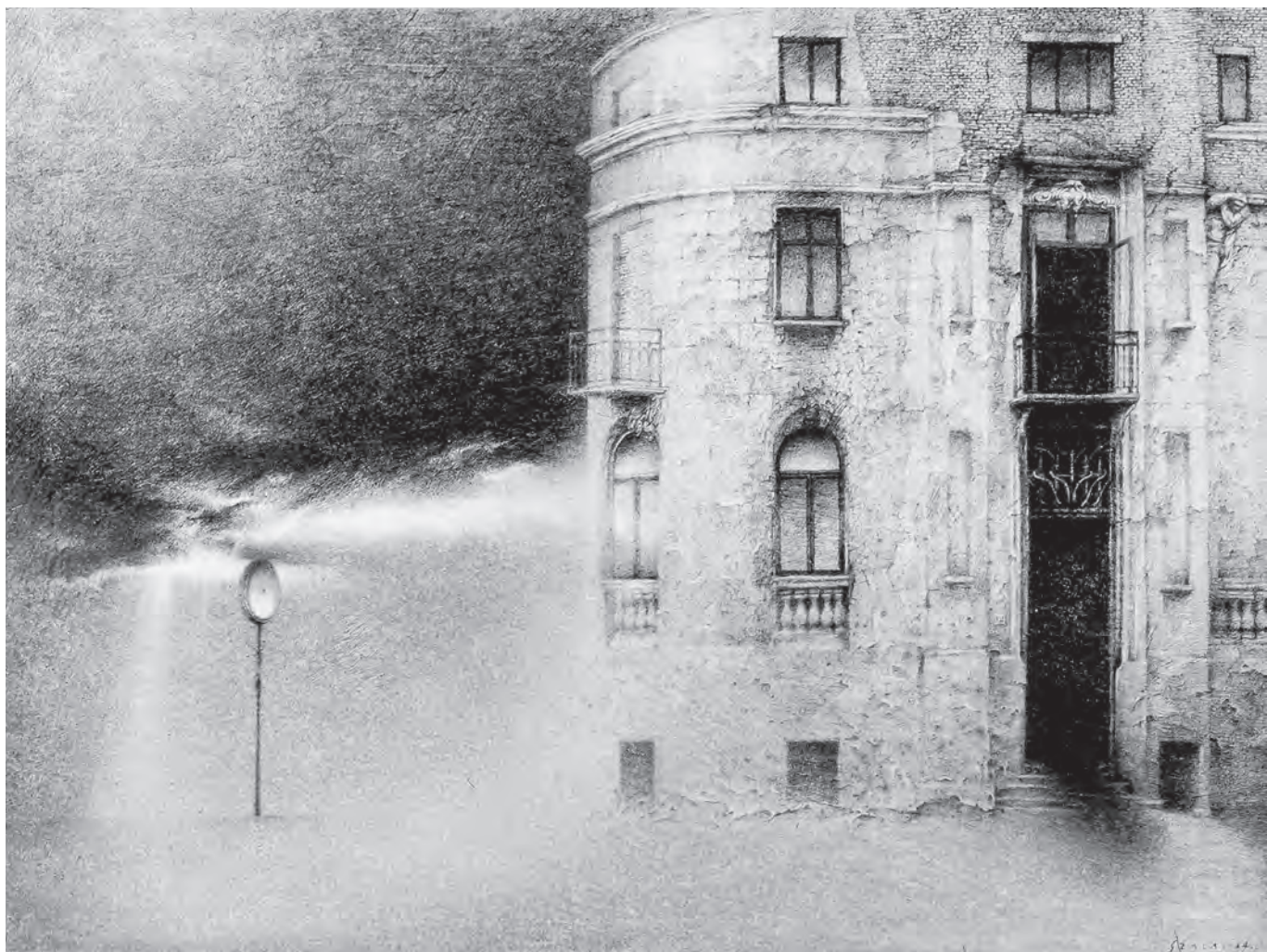
Pantheon 1979, litográfia. A tulajdonomat képező Szalai könyvomat-levonat hátterét szürkés-kék átmenetekkel sötét-szürke ködbe vesző, pilaszterekkel szakaszolt, szoborfülkékkel tagolt antik homlokzat uralja. A négy szinten láttatott épület legalsó szintje süllyedőben, a bejárat felső félköríve épp hogy kitetszik a mindent elnyeléssel fenyegető sivatag sfumatóba foglalt sárgáiból. A kép tengelyében egy kiúttalan út szaggatott középvonala fehérlik, jobbra egy fuldokló oszlopfő fokozza a hangulatot, balra magányos lámpaoszlop képezi a jelen szimbólumát. Több is, más is ez, mint a reneszánsz romábrázolásain az antikvitas egykor volt nagyságának bizonyítéka. A tökéletesség – ahogy a képen megjelenül, valamiféle időtlen rettenetet, szorongást áraszt. A könyvomat egyetlen dinamikusnak tűnő, a mozgás illúzióját sugalló eleme, a süllyedő homlokzat jobbszélén megbillenő, fénytörés előidézte alakzat nem oldja, inkább fokozza a baljós közérzetet. A rommotívum számos későbbi rajzán is kísért: *Bejárat a Menekültek Parkjába*, 1984; *A félelem ideje (Hommage à Cirico)*, 1985; *Maison du pendu*, 1985. Az épületszonkók, a malterrongyos falak, még a genfi víziók is ennek a szürrealizmusba átcsapó, túlrealista látomásosságának az elegyét kínálják, a tökély kíméletlenségével.

A kép címének mind a három eleme: *pantheon*, 1979, litográfia, egyaránt fontos. A pan-theion, a „minden isten” jelentéssel illetett, az istenek szférájához közelítő épület, szimbolikájában nem csupán az antik, hanem a mindenkori veszélyeztetett kulturális értékek jelképe. Az 1979-es évszám azt rögzíti, hogy a műalkotás Szalai utolsó hazai időszakában, egy esztendővel Svájcba való távozása előtt készült. A műnem pedig, a litográfia, a grafikai eljárás, egy általa – a hajdani nyomdászinas által – még bukaresti lakosként újra felfedezett technika gyakorlásának a bizo-

SZALAI JÓZSEF (1942, Nagyvárad) festő, grafikus a bukaresti Nicolae Grigorescu Főiskola végzettje. 1980-tól Svájcban, Genfben él. 1986-tól az Európai Tudományos, Művészeti és Irodalmi Akadémia tagja, 2012-ben bekövetkezett agyvérzéséig több egyéni és csoportos kiállítása volt. Nagyváradon egy Varadinum-héten mutathatta be néhány festményét, Magyarországon egyetlen kiállítása sem volt. Neve a Magyar művészeti lexikonban sem szerepel.

Vázlat a Szabadkőműves templom című olajfestményhez, 1994, tollrajz, papír, 100×80 cm

nyítéka. „Én egyszer az ortodox egyház nyomdájának a pincéjében hatalmas litó-kövekre bukkantam – emlékezett vissza egy Aniszi Kálmánnal folytatott beszélgetésben az élete fordulópontját előidéző mozzanatra. – Megvettem a kétmázsás kőlapokat, és felszállítottam a műterembe. Így történt, hogy a Dalles Teremben tíz színes litográfiám volt kiállítva.” A hat esztendeig Kolozsvárt hiába ostromló, az ottani főiskola kapujából hatszor elkergetett, festőnek menendő vándorlegény, évtizedes nyomdásztapasztalattal, az eljárás tökéletes ismeretében lépte át a bukaresti művészképző küszöbét, ahol végre „észrevették” azt az erénnyel nemesedett táalentumát, amit a kolozsvári atya-

SZILÁGYI ALADÁR közíró, szerkesztő (1943, Pankota). Kolozsvárott tanult filozófiát. Publicista, a Kelet-Nyugat egyik alapítója, később főszerkesztője. Elbeszélései, kritikái, tanulmányai különböző hazai és magyarországi lapokban jelentek meg. Az Erdélyi Riport főmunkatársa, a Várad szerkesztője.

*La Maison du pendu, 1984,
rajz, papír, 65×70 cm*

mesterek – miért, miért nem – nem voltak hajlandók észrevenni: Szalai József fantasztikus rajztudását. Amin aztán a hetedik nekifutást követően mind a fővárosi mesterek, mind a műértő tárlatlátogatók álmélkodának: Szalai rajztudása éppen ezeken, a senki más által nem produkált, újtárszámba menő, egy kőről többszínű nyomatokká varázsolt grafikákon érvényesülhetett maximálisan.

Ami pedig a már emlegetett, ezeknek a nemes színes nyomatoknak köszönhető fordulatot illeti, hadd egészítsük ki az idézetteket művésziünk további visszaemlékezésével:

„Mivel Bukarest főváros volt, a kiállítást megtekintő nagykövetek »ráharraptak« a munkáimra. Jártak nálam otthon is. Vásároltak is. Kikísérve az egyik nagykövetet, az utcán arra kértem, küldjön a nevemre és a lakcímemre egy pecsétes meghívást kiállításra, mert itt már nem bírom tovább.” Nos, Szalainak végül így sikerült kiszabadulnia Ceaușescu Romániájából... Egyébként a múlt

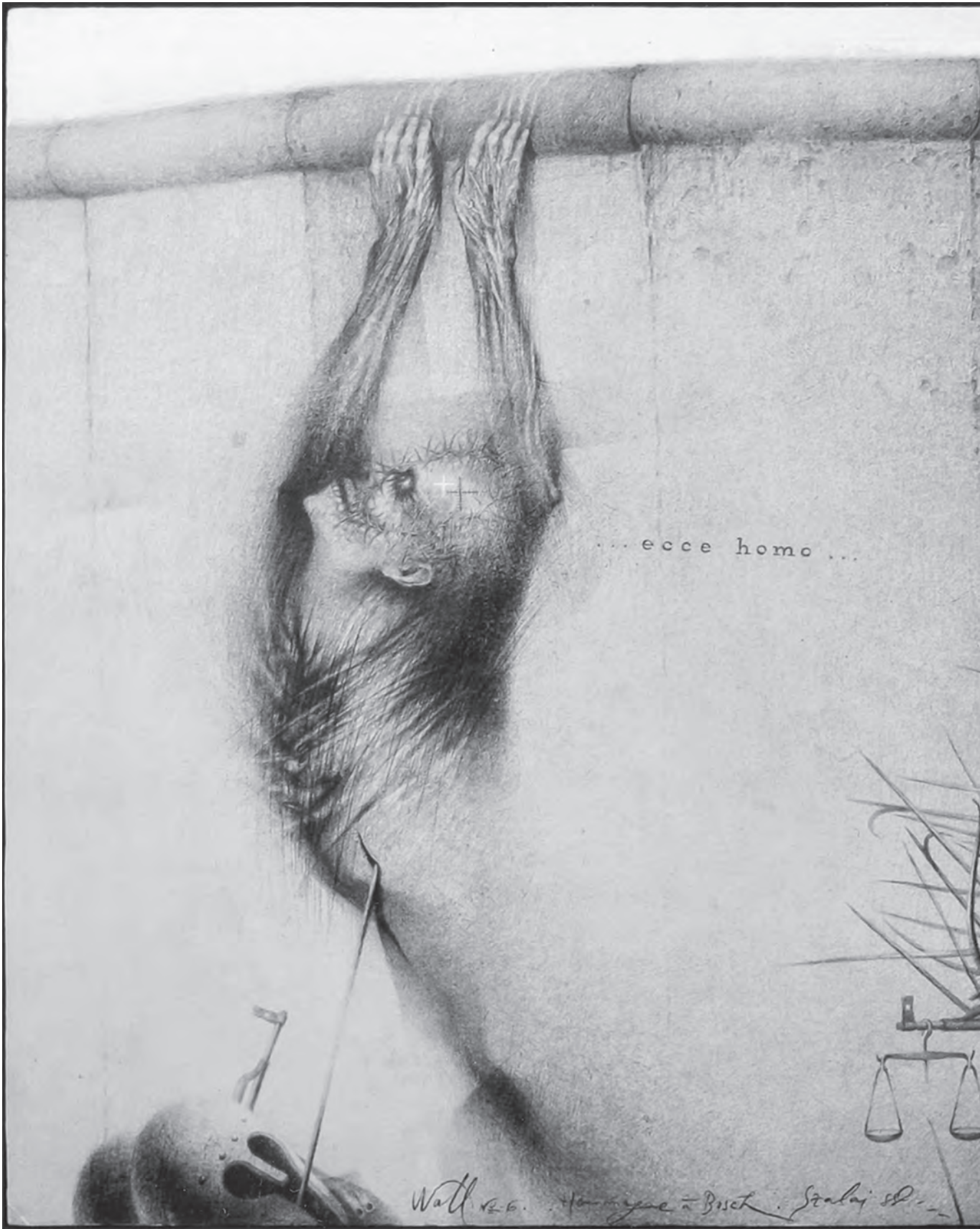
*Böcklin háza, 1986,
rajz, papír, 70×100 cm*

század nyolcvanas éveinek elején egymás után több olyan művész – Szalai kortársa vagy nála fiatalabb festő – tévelyedett át a gránicon, aki Váradon született, avagy pályafutását Váradon kezdte. A város, amely számukra nem adott elegendő levegőt, teret és szabadságot, megengedte magának azt a fényűzést, hogy szerre elbocsássa fiait, megannyi klasszikus iskolázottságú, modern piktort, akik – akár számunk képzőművésze – rendkívüli talentummal, különleges rajztudással a tarsolyukban rajzoltak szét a nagyvilágba. Hadd említsünk kapásból három nevet: Bittenbinder János (1946), Jovián György (1951) és – szintén a váradi állami nyomda

lito-ofszet-terméből induló – Balogh Zoltán (1952), ki Amszterdamban, ki Budapesten, illetve Ulmban bizonyította közülük, hogy koloristaként legalább annyira „tud” festeni, mint grafikusként rajzolni. Szalaiban és három művésztársában még az is közös, hogy „hiperrealista” adottságaikat akkoriban kezdik gyakorolni, manuális tudásukat akkor kezdik gyümölcsöztetni a határon túl, ami-

*Invázió, 1979,
rajz, papír, 55×65 cm*

... ecce homo ...

Walt 1866. Hornigae - Busch. Scalaj 1866.

kor „Nyugaton” a művészeti kánon teljesen más követelményeket támaszt.

Az örökös „cunctans”, az önmegvalósítás terén önhibáján kívül „késlekedő” művész számára nem kis merészség lehetett Genfben mindent újrakezdeni.

„Mi mindig mindenről elkésünk – vallhatta Adyval. – Késő az álunk, a sikerünk, / Révünk, nyugalunk, ölelésünk. / Mi mindig mindenről elkésünk.” Az elveszett évek mellett legalább akkora veszteséggé vált Szalai számára, hogy a még idehaza készült legtöbb munkájának is nyoma veszett. Banner Zoltán, a békéscsabai *Bar/Typo Studio* égisze alatt 2016-ban kiadott Szalai-albumában így ír róla: „A rajz története minden jelentős rajzművésszel újrakezdődik. (...) Ő is annak a páratlanul gazdag, sokrétű, mélyről feltörő, grafikai önazonosság-kereső hullámnak a legjelentősebb személyiségei közé tartozik, amely a II. világháborút követő években indult Erdélyben, s szabadabb módon reagált a kor kihívásaira, mint a cenzúra által irányított irodalom.” A szülőföldtől, a szülőföld retteneteitől való menekülés egy – Hieronymus Bosch 15. századi látomásaival rokon – kérelhetetlenül 20. századi alkotásán, az *Invázió*, 1979 című rajzpapíron rögzül, hogy később, egy általa oly kedvelt felületre, a deszkára vetüljön, *Fal nr. 6. (Ecce homo)*, 1988 változatban. Érdeemes elidőzni az egymásra torlódott, egymásba fonódott szörnytárgyak, hadigéproncok, torz embe-

47

Fal nr. 6. (Ecce homo...) 1988,
rajz deszkára, 55×70 cm

ri testrészek mindent elárasztó hordalékhalmaza fölött. A tárgyi elemek, az alaktörések, a szimbólumok összetett, bonyolult ikonográfiája bőven kínál megfejtendőt a szemlélő számára. A „rajzszemétdomb” kellős közepén – nem nehezen felfedezhetően! – két, a 20. századra nagyon jellemző ideológiai jelkép: a sarló-és-kalapács, mellette a horogkereszt látható. (Íme, a József Attila-i egyenlőségjel grafikai megjelenítése: „Talán dűnnyögj egy új mesét, / fasiszta kommunizmusét, / mivelhogy rend kell a világba, / a rend pedig arravaló, / hogy ne legyen a gyerek hiába, / s ne legyen szabad, ami jó.”)

Nos, ezzel a „Kelet-Európából jöttem” életérzéssel a tarsolyában köt ki, kér menedéket Nyugat-Európa langyosnak, viharmentesnek ígérkező vizein 1980-ban Szalai József. A névtelen, ismeretlen művész reményein felüli hamarsággal kelt föltűnést a nyugodt nyugati berkekben: már 1980-ban részt vesz a párizsi *Salon d'automne* kiállításán, 1983-ban Monacóban elnyeri a *Salon d'Art Contemporaine* fődíját, újabb három év elteltével, 1986-ban pedig az *Académie Européenne des Sciences, des Arts et des Lettres* felveszi levelező tagjai sorába. Ezek után azt gondolná az ember: minden rendben van, művészünk akadálytalanul fölfelé ívelő pályára került. Hogy mindez – a további egyéni és csoportos tárlatokon való jelenléte ellenére – mégsem következett be teljes mértékben, annak szubjektív és objektív okait hadd ne részletezzük, inkább foglalkozzunk a Szalai-életmű még elérhető, már hozzáférhető részével. (Ami a hazai recepcióját illeti: egyetlenegyszer vett részt néhány munkájával az egyik Varadinum-héten, a városból elszármazott művészek csoportos tárlatán, illetve 2011-ben ötödmagával, az Erdélyből elszármazott, Nyugat-Európában élő képzőművészeknek a Vármegye Galériában, Budapesten megtartott kiállításán. De Szalai neve nem szerepel egyetlen magyarországi felsorolásban, a magyar képzőművészek legújabb lexikonában sem...)

A „nyugati partra” átvitt „keleti” életérzéstől sokáig képtelen – nem is akar – szabadulni. Az *Invázió* motívumait tovább építő *Hommage à Bosch* című munkájával nyerte el a monacói zsűri nagydíját: „Amikor az oroszok bevonultak Afganisztánba, hogy »felszabadítsák« őket, látva az irtózatot, a rombolást, a kegyetlenkedéseket, bennem az ötvenhatos magyar szabadságharc fájdalmas emlékei elevenedtek fel.

(...) Amikor kértem az elnökséghez, lerohantak a tévések. Ezer kérdést szögeztek nekem. Mondom, álljon meg a menet: »Én magyar vagyok.« »Budapestről?« »Nem, Erdélyből.« Persze, ezek nemigen tudják, mi az, Erdély, meg hogy egyáltalán hol van. Ezért kézzel felrajzoltam a levegőbe a Kárpátokat, és mutattam, hogy azon belül hol van Erdély.” A monacói zsűri nagy tekintélyű elnöke, René Huyghe művészettörténész – a Louvre egykori kurátora – így méltatta egy hozzá írt levélben a díjazottat: „Most, amikor a modern

művészet egy új dekadencia, akadémizmus felé vezető úton halad, Szalai visszanyúl a régiekhez, ahonnan van mit meríteni.”

Bevallása szerint Svájcban sem talál igazán otthonra, beilleszkedési gondjai vannak az idegen helyen. Nem nosztalgiából grafikázik tovább egy

*Fektetett katedrális, 1978,
litográfia, 60×70 cm*

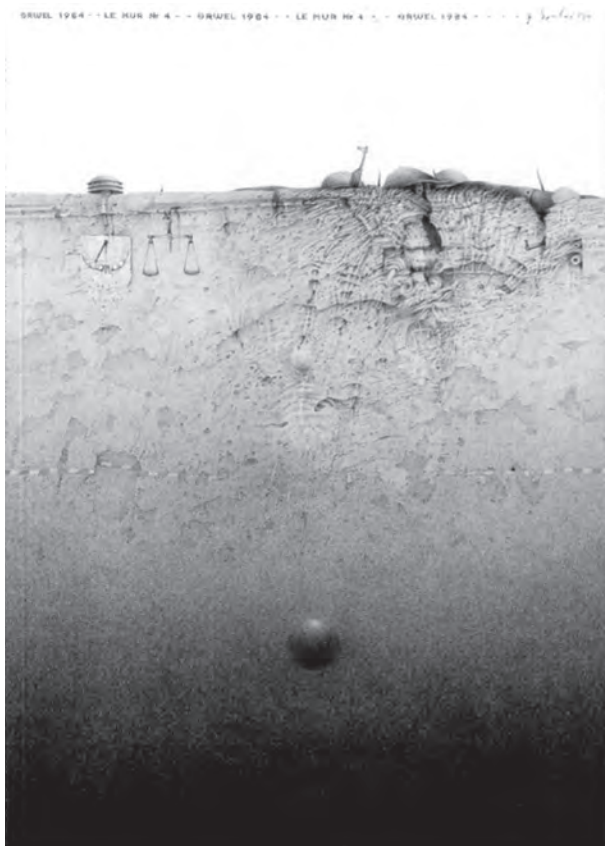
ideig, apokaliptikus kompozíciói „fogynak” ugyan, de Genf utcáiról, épületeiről, szobrairól 1981–85 között készült rajzsorozatának darabjai az elidegenedés, a magány lelket didergető jelenései. Persze, élni kell, dolgozni, és Szalai a festészetbe menekül. Ez a menedékkeresés immár sokkal magasabb szabadságfokon zajlik, mint odahaza, hiszen szabadon jár-keel a világban, akadálytalanul utazik, mi több: időutazik, végtelen sok lehetőség adódik számára kiváló elődök munkáival találkozhatni, s még azt a fényűzést is meg-

engedheti magának, hogy a nagy mesterek receptjeit alkalmazva, legdrágább festékeit beszerezve, kitombolhassa magát a művészettörténetben. Előszeretettel kalandozik, bujkál a reneszánszban, nem csupán színvilágában, kompozíciós módozataiban tiszteleg azok előtt, akikkel „találkozik” – az *Hommage à Bosch*

A bűvös szekrény, 1981,
rajz, papír, 40×50 cm

Hommage à Jean Clouet, Hommage à..., sőt, mi több: *Hommage à Picasso* követi. A Szalai-féle időutazások nem merülnek ki egy-egy előd műhelybeli fogásainak hátborzongatóan pontos parafrázisában, emblemikus figuráinak felidézésében – *Melankólia I. Hommage à Dürer, 1980; A varázsló. Bernard Haller színművész, 1990; I. Ferenc hétköznapjai, 2000-es évek* –, hanem egy senkiével össze nem téveszthető korszerűség-eszmény hordozói: „Hogy mitől is modernek az én képeim? Talán attól, hogy a régi mitológiai időket, hagyományokat

magamban hordom. Meg attól, ahogyan a nimfák között a legyek röpködtek, bokorban faunok villantak. Nos, a görögöktől a középkori festészet-építészet át el egészen a flamandokig, mint sűrítményt, esszenciát, tudást hordom, s önmagammal elegyítve, úgy gondolom, attól modern a Szalai-festmény” – vallotta utolsó Nagyváradon jártakor Gitai Istvánnak.

A fal nr. 4. (Orwel: 1984), 1984, rajz, papír, 60×40 cm

Naptár napok nélkül, 1981, rajz, papír, 60×40 cm

A Jean Clouet által megfestett I. Ferenc figurájának Szalai-féle átértelmezése-gazdagítása mellett, a kétszattú, deszkára pingált Szalai-kép bal oldalán egy flamand és olasz piktúrán dúsult, francia piktor ecsetjére méltó női akt tündököl. Művészünk sugallatos nőalakjai, lírai rejtelmeket feltáró, tünemé-

nyes aktjai (*Hommage à Bayros, 1982; Akt gyertyákkal és vezetékkel, 1990; Élet és halál, 1993; Hommage à Vermeer; Őserő, 2000*) voltaképpen *hangszerek*, a rendkívüli szenzualitással megáldott/sújtott festő mitológiai magasságokba

*Jelenés nr. 2., 2000-es évek,
olaj deszkára, 100×80 cm*

sodró, zenébe hajló vallomásai arról a borzongató örömforrásról, amit az „örök nő” jelent.

A 2000-es években – ugyancsak deszkára, ugyancsak olajjal – festett *Jelenés* félig tárt kapuban előbukkanó, áttetsző ruházatában teste legszebb titkait elősejtető nőalakja

nagyon ismerős, hiszen a kép egyik változata itt maradt nálunk, Váradon, majd innen került családi szálakon Brüsszelbe. Ő maga a sóvárgást előidéző ígéret, a lehetetfinom rejtély, a lebegő talány.

Ilyen vagyok!, 1994,
rajz deszkára, 80×100 cm

Élet és halál, 1990-es évek,
olaj deszkára, 100×80 cm

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (14.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides* című önéletírásból

Társadalom

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk több részletet egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak – háborús memoárokban ritkán megörökített – világából válogattuk, a halálos fejszét csodával határos módon túlélő fiatalember emlékeiből. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Miután a Szent János utcai Alföldinével megegyeztem az ágybérletet illetően, visszautaztam Budapestre, hogy végleges Váradra költözésemmel, az áthelyezésemmel és a budapesti 2-es számú postahivatalbeli munkaköröm átadásával kapcsolatos ügyeimet intézzem. Nem ment gyorsan, eltartott október végéig, mert időközben az országban olyan forradalmi helyzet alakult ki, hogy a szokott rend mind a hivatalok működésében, mind a közlekedésben fokozatosan fölborult.

Apránként kezdtem már addig összegyűjtött könyveimet is Váradra küldözgetni vagy hordani. Az ide-oda utazgatás anyagilag nem okozott gondot, mert a hadigondozó iroda adott egy utazási igazolványt, aztán meg akkoriban a vasutasok a frontokról hazaözönlő katonáktól, a rokkantaktól, a sebesültektől sohase kértek jegyet. Lehet, hogy utasításuk

volt rá, lehet, csak humánumból tettek. Úgy gondolhatták, úgyse az a pár ezer potyautas, hanem a veszített háború teszi tönkre az országot. Igaz, az ingyenutas katonákat külön kocsikba terelték. A katonakupék utasai tisztábban látták a háború kimenetelét és következményeit, mint sok magas hivatalú betöltő személy vagy a kormány tagjai, akár az országgyűlési képviselők.

Egyik alkalommal, amikor újabb könyvszállítmánnyal és másféle holmikkal érkeztem leendő váradi kvártélyomra, és utazókosaromból rakosgattam ki dolgaimat a ládámba, amelyik a folyosó végén elrekesztett picinyke kamraféléből állt, beköszönt az öregasszonyhoz két úr. Alföldiné épp a konyhában rendezkedett. Egyszer csak megnyúlt képpel, felfogott, telirakott köténnyel belépett utánam az elrekesztett folyosói szegletbe, és kötényéből belezuttanytott néhány köteg papirost a könyvesládámba. Mondom neki, mi ez és kié? Miért önti az én holmiim közé?

Fölemelem az egyik csomagot, megnézem, hát a szívverésem is elállt! Kötegszámra, hamisított élelmiszer-utalványok! Mint kiderült, a néni fia

nyomdász volt, s ezek előállításával is foglalkozott, a két „úr” pedig detektív. Kiabáltam, hogy azonnal vigye innen, amiket a ládámba dobált, mire ő kiveresedve összeszedgette a kötegeket, és nem tudom, hová, elrejtette. Valamit azonban susmusolt a két úrral, ők pedig zsebre vágta egy-egy köteget, és úgy fordulgatva, hogy ne igen lássam az ábrázataikat, kísértáltak az utcára. Én meg utaztam este vissza, Pestre.

Harmadnap levelet kaptam a nénitől. Azt írta, hogy a holmimat vigyem azonnal akárhová, mert ha nem, ő kiteszi az utcára, hadd hordja szét a nép. Visszaválasztam neki, hogy én a kvártélyomat november végéig kifizettem, arról itt az elismervénye, tehát hozzá ne nyúljon semmihez, ami az enyém, különben följelentem a váradi főkapitánynál, azzal a két úrral együtt, mivel láttam, amit láttam. Jobb, ha békén hagy! Ha kívánja, november végétől elhurcolkodom. Erre a fiától jött egy igen udvarias hangú válasz, hogy legyen nyugodt, a holmimmal nem történik semmi, ő maga vigyáz mindenre, amit odavittem, de mivel nősülni kíván, ha végleg Váradra jövök, gondoskodjam más szállásról, mert nekik a Szent János utcában minden férőhelyre szükségük lesz. (...)

Október 29-én kaptam kézhez a Budapest 2-es számú postahivatal főnökségétől az áthelyezésemre, illetve ottani fölmentésemre vonatkozó végzést azzal, hogy 30-án adjam át szolgálatomat egy megnevezett tisztviselőnek, és haladéknélkül jelentkezzem Nagyváradon a postaigazgatóság személyzeti főnökénél, hogy átvegyem ottani szolgálatomat. A Váci úti szálláson rendeztettem holmiimat, csomagoltam, utamra készülődtem, amelyiket követően már – előreláthatólag hosszabb ideig (a valóságban 1956 áprilisáig!) – nem térek vissza Budapestre, amikor hozzám lépett egy szobatársam, akivel különösebben szoros kapcsolatom nem alakult ki másfél évi szobaparancsnokságom alatt. Négy-öt ágygal odébb feküdt, mint én, rendes ember volt, ismertük egymást, de különösebben nem barátoktunk, mint annyi másvalóval sem. Lótott-futott mindenki a maga tanulnivalói és pénzesélyes lehetőségei után. Ezt a férfit Szabó Gergelynek hívták, törzsőrmesteri rangban, foglalkozására nézve műszerész volt. Eléggé keveset tartózkodott a Váci utcai kollégiumban, néha még aludni se igen tért haza.

Szóval, miközben lázasan csomagolok, hallgatom örökké heccelődésre kész bajtársaim megjegyzéseit, hogy bizonyára a készülő forradalom elől lépek meg Budapestről, odajön hozzám ez a Szabó törzsőrmester, kezében egy levéllel.

– Igaz, hogy magát a posta Váradra helyezte? – kérdezi kissé bátortalanul.

– Igaz, én kértem. Ott közelebb leszek mind a magam, mind a leendő feleségem szülőfalujához, családom tagjaihoz.

– Nősülés előtt áll? Gratulálok!

– Köszönöm.

– Volna egy szerény kérésem, ha megtenné, amit kérek!

– Tessék, ha tőlem telik, nagyon szívesen!

– Én már két éves házas vagyok, a feleségem most a nagyváradi főpostán dolgozik. Egy hegyi üdülőhelyen ismerkedtünk össze, engem ott kezeltek a sebemmel, őt pedig a tüdőbajával. Valami szerény multság volt, ott ismertem meg. Mint kiderült, ő is abba az erdélyi városba utazott hazafelé, ahol az én szüleim laknak. Előzőleg valamilyen postástanfolyamot végzett, összeházasodásunk után pedig Váradra helyezték, én meg ide kerültem, Pestre, utókezelésre, és tanulni, amit lehet. Nagyon bájos nő, majd meglátja a bajtárs, ha lesz szíves átadni neki ezt a levelet. Igen fontos ez a levél, mert az utóbbi időben kissé összevitáztunk. Ő szerette volna, ha mielőbb én is hazatérek Váradra. Én viszont szeretném elvégezni előbb itt a műszaki főiskolát. Most aztán dacból nem válaszol postán küldött leveleimre. Nem tudom, azért-e, mert

haragszik, vagy azért, mert ezekben a zavaros időkben nem kapja meg a leveleimet. Ha maga ezt átadja, biztos leszek benne, hogy megkapja. És nagyon várom a választ...

A levelet szó nélkül átvettem, rápillantva a borítékra, láttam, csak annyi szerepelt rajta: „Szabóné, Lia részére. Nagyváradi Főposta. Küldi: Szabó Gy. törzsőrm. Budapest.”

– Nagyon szívesen kézbe adom a levelét, bajtárs!

Kezet szorítottunk, ő a fekhelyéhez ment, lefeküdt, és háttal fordulva a világnak, mindjárt elaludt. Szimpatikus, jóvágású férfinak tűnt Szabó, bár az elszenvedett tüdőlövés nyomot hagyott rajta. Sápadt, soványkás és állandóan borongós hangulatú volt. Köhögött is, járt valami kezelésre.

Reggel kissé késve ébredtem. A 4-es szoba lakói már az utcáról tértek vissza, felfűtött hangulatban tárgyalva az általam figyelemre se méltatott, újabb eseményeket. Egy Schwartz nevű zsidó bajtársunk odajön hozzám, és kezdi egy késsel lefejtetni a rangjelző csillagjaimat. Kérdezem tőle: mi van?

– Egy nagy felfordulás a város, tizedes úr! Jobb, ha megszabadul minden sarzsit jelző csillagjától. Kergetik odakint az elkeseredett katonák a tiszteket meg a tiszteseket. Kitört az éjjel a forradalom!

Én nem kívánom a történelemből és az időközben írt és kiadott történelmi tanulmányokból idefontoskodni az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának, a magyarországi Károlyi-féle polgári forradalom kitörésének közismert eseményeit. Arra törekszem inkább, hogy azt meséljem csak el, ami velem vagy szűkebben vett környezetemben, Váradon és szüleim lakhelyén történt ezekben az időkben. A tapasztalati igazságokat próbálom rögzíteni az elkövetkező eseményekből, de ezek is relatív igazságok, ki-ki a maga szempontjából ítél. Mert, mint Mikszáth Kálmán írja egy helyütt: a hangya ragadozó állatnak tekinti a fülemülét, és jámbor léhűtőnek a tigris...

A forradalom kitörését megelőző hetekben, októberben, a bolgár különbéke-kérelem napjaiban még mindig halálra ítélték ún. „fegyelemsértő” katonákat, akik a kórházból a

frontra vezényeltetve, három napra hazaugrottak, onnan meg tisztességesen visszaindultak a csapattestükhöz. Ott aztán, megtudva, hogy beiktattak egy háromnapos „hazalátogatást”, fegyelemsértés címén kivégezték őket! A sötét viharfelhők már ott gomolyogtak a tisztek, a parancsnokok feje fölött, de nem vettek róla tudomást. Ekkor járta a bakavicc, hogy a vezénylő százados buzdító beszédet intéz a frontról hazaözönlő katonákhoz, hogy „hazánk felett fekete felhők tornyosulnak, de nekünk talpon kell állnunk”, és a többi, és a többi, a szokásos lelkesítő szösz. Beszéde végén elkiáltja magát: „Értettük?” Mire egy féleszű baka közbekottyant: „Én nem!” A százados méregbe gurul, és azt mondja: „Te nem érted, marha katona? Őrmester! Magyarázza meg neki!” Mire az őrmester előrelép, és azt mondja dölyfösen: „Mit nem értünk, mit nem értünk? Azt mondja a vitézlő százados úr, hogy jönnek a sötét fellegek, eső lesz! Bár én nem látom, de mivel ez parancs, a parancsot pedig megbaszni nem lehet, délután köpenyegben lesz a kirukkolás!”

Október első napjaiban a Monarchia, Németország és Törökország fegyverszüneti feltételeket kért Wilson amerikai elnöktől. Elfogadta a 14 pontot és a diktált feltételeket. Ezt megelőzően a bécsi parlamentben a bukovinai románok képviselője, bizonyos Isopescu-Grecu, Bukovina román autonómiáját követelte, egyelőre a Monarchia keretei között, nyilván a Romániával való későbbi egyesülés reményében. A Balkánon Bulgária

összeroppant, szintén békét kért az antanttól. „Súlyos a helyzet!” – írják ettől kezdve a lapok, de ez finom kifejezés. Hiába megy a német katonai segítség, a bolgárok mégis leteszik a fegyvert, holott csapataik mindenütt, Görögországban, Szerbiában, Romániában, kívül állnak a határaikon! Miért teszik, mégis? Ki tudja?

Az országszerte erősödő, tudatosan szított antiszemitizmus elleni védekezésül, önvédelmi célból, Cionista Liga alakult Nagyváradon, ahol akkor még nagyszámú zsidó lakosság élt.

És országosan rohamosan terjedt a spanyolnátha. Október elején már minden iskolát bezártak, ismét kórházzá alakultak át a tanintézetek, amelyeket nyáron már visszaadogattak a tanügynek. Most azonban járványkórházzá váltak, nem hadikórházzá. Az elhalálozási arány – egyelőre – 10-15 százalékos volt, de növekvő. Októberben falvanként tíz halott! Közben buzgón írogatják össze a magányosok cipő-, gyertya- stb. készletét, már semmi sincs, de abból is kell a „védelmi harc céljaira”. Teljes csőd, demoralizáció, járvány, nyomor.

Hazatérésre készülődéseim idején, október 28-án zajlott le az ún. „láncídi csata”, a Gizella, ma: Vörösmarty térről a Várba induló, tüntetni készülő tömegnek a hídon útját állta a lovasrendőrség, és belelőtt a sokaságba. A következmény ismert...

Október 30-án a Timót utcába is el kellett még mennem, hogy ott kijelentkezzem a hadigondozó állományából. Elköszöntem visszamaradó szobatársaimtól, könnyeztek a fiúk, még Schwartz Izsó is, pedig csillagjaim eltávolítását egy durva megjegyzéssel honoráltam. A zűrzavarossá vált utcai állapotokban cammogó villamosokkal próbáltam eljutni a Timót utcáig, ahol az irodán már nem volt senki. A kaszárnya udvarán a ruha- és felszerelés-raktárat feltörte és kifosztotta a „forradalmi felkelők” serege, a környékbeli népség és katonaság, akiket én akkor egyszerűen cső-

cseléknek tartottam, mert szerintem a forradalomhoz is szigorú fegyelem kell. Széthordták a sok drága bőrt, katonai ruhát, cipőt és a fegyvereket is. Volt ott egy Tóth nevű egyetemi magántanár, akinek biztatására néhányan fegyvert vetünk magunkhoz, és próbáltuk megfékezni a fosztogatókat. Nem mind egy, hogy valóban a forradalom mellé állt katonai és polgári alakulatok, vagy a börtönből szabadult bűnözők kezébe kerül-e sok gazdátlan fegyver. Próbáltuk a hangadókat meggyőzni észérvekkel, de hát ki nek nincs esze, az mire hallgasson? Végül is „tisztázta a helyzetet”, hogy valaki elkiáltotta, és a tömeg szájról szájra adta: „Gyerünk a Parlament elé, mert ott Károlyi Mihály beszél, hallgassuk meg, mint mond!” Félbemaradt a fosztogatás – egyelőre –, elvonult a tömeg a Parlament épületéhez.

Előkerült végre egy írnok is az irodába, elé tettem az irataimat, kértem, hogy sürgősen intézze el, mehessek mielőbb Váradra, el ebből a zűrzavarból: Ő aztán írt egy utazási jogosítványt, azt mondta, előjegyezte az ügyemet, mehetek, ha tudok. „Mert nem lesz egyszerű!”

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR

PÉTER I. ZOLTÁN

Ady és az Eiffel-torony

Ha hinni lehet Ady egy életre szóló barátjának, Bölöni Györgynek, a költő életében sorsforduló helyszínnek számított Párizs szimbóluma, az Eiffel-torony. 1904 tavaszán, amikor Ady a francia fővárosban megtudta, hogy megkapta a vérbajt, szörnyen kétségbeesett, nem látott más kiutat, mint a halált, mindhiába próbálta vigasztalni barátja. Bölönivel egyfogatú gumirádlis kocsiba ülve búcsúzni akart Párizstól. Végigjárták Ady kedvelt kocsikázó útját, a Bois de Boulogne-t, majd az Étoile-nál Ady a kocsist az Eiffel-torony felé irányította. Miközben gyalog és lifttel egyre magasabbra jutottak a toronyban, Bölöni végig amiatt rettegett, hogy a barátja leveti magát az egyik emeletről. Mire azonban felértek a tetőre, Ady lehiggadt. Megbékélt. „Élet és Halál birkóztak benne – írja Bölöni könyvében. – És nagyon az Élethez kapcsolta, amit háromszáz méternyire lent a földön látott. A szédítő vastoronyról már egy más Ady, a predesztinált Ady, az étellel és halállal mindig harcban álló, örökké lázadó, de meg is békülő Ady, a Halál rokona, de az Élet fia lépegetett mellettem...”

*

1904. január havának utolsó hetében futott be Adyval először a gyorsvonat a párizsi keleti pályaudvarra, a Gare de l'Est peronjára. Ady beült egy konflisba, és megadta a címet: Rue de Lévis 92. Ebben a tizenhetedik kerületi szűk, forgalmas, népes utcában, a 92. szám alatti bérház harmadik emeletén laktak Diósyék. Ebben a házban béreltek Adynak is egy albérleti szobát. Annyi vágyakozás után végre itt lehetett Ady Párizsban Léda közelségében.

Párizs régen áhított célként lebegett Ady előtt, varázsát Léda ragyogta be. És amikor ha nehézségek árán is, de végre itt

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

lehetett, számára vonzásuk egybeforrt, és egymást erősítette. Párizs és a szerelem egyet jelentett, emiatt kétszeres érzelmi felfokozottsággal, az ámulat és elragadtatás szerelmes rajongásával tekintett mindenre maga körül.

E felfokozott érzéssel, Ady kezdetben váltakozó érdeklődéssel, de fáradhatatlanul barangolta be a francia főváros negyedeit, kiállításokra, színházba, múzeumokba jár. Mindenről lelkiismeretesen tudósít néhány budapesti újságot, elsősorban a *Budapesti Hírlapot*. Első párizsi élményeit február 24-én vetette papírra *Levél Párizsból* címmel, ez a *Szilágy* lapban jelent meg 1904. március 3-án:

Barangolok utcáidon, csodálatos, nagy és szent város, kit csókos vágyakkal akarok néhány mámoros hét óta megközelíteni. Barangolok és azt akarom, hogy az enyém légy. Nem tud szeretni, nem érthet, nem érezhet a te nagyszerűségedben senki más, csak én. Én, én, aki ma is csak három kis rézpénz árán, a döcögő

Az Eiffel-torony Ady korában

omnibuszon, fönt az imperiálon, durva mesterlegények között szerelmes, izzó verset gyöngyöztem ki a lelkemből Hozzád, akit nagy vágyakozások után nemrégiben láthattalak meg. Ott fönt az imperiálon úgy éreztem, hogy tőled messze meghalnék immár. Arcodat, a büszkét, kacérat és ígézőt látnom kell most már mindig. Amíg csak nagyon el nem fáradok. Amíg csak egészen el nem fáradok. Óh Párizs, Te vagy az én lelkemnek szerelmes nyugtalansága és én benned érzem az életet, a bolondot, a haszontalant, a szomorút, a szépet. És miért élnék, ha más volna én körülöttem a minden? Te kellesz, csak Te, óh bolond, óh szép, óh fájdalmas!...

Olyan szép bolondnak lenni, ha nem hiszünk már a bölcsességben. Én a Te bolondod vagyok, Párizs, ma láttam egy leányodat s meg akartam csókolni a kezét. Modell volt ez a leányod, szép testű és szomorú. Kidobta az utcára a piktorja. Ott sírt a kapu alatt. Kevés, lompos, piszkos ruhában és mezítláb. De csinos volt a két frankos kalapja s fázó, vörös kezecskéjében csipkés, selyem zsebkendőt szorongatott. És eltagadta, hogy éhes. És nézett rám, a bolondos, barbár beszédű idegenre, nevetően. Úgy szerettem volna akkor sírni. Még beszélni sem tudok vele, pedig ez a leány az én lelkem, az én rongyos és hivalkodó lelkem eleven képe. Az én lelkem ez a leány.

– Eljön velem, kisasszony?

Belenézett a szemembe és eljött. Úgy szerettem volna kocsiba ültetni, reá szabotni drága, szép ruhákat, elmámorítani tüzes pezsgő borokkal. De csak egy csésze meleg teát adhattam neki s a lábára

egy ócska sárcipőt. És nem csókoltam meg a kezét sem. Elment, és nem tudom, eszébe jutok-e vagy egyszer? Talán majd egyszer fog beszélni rólam pompás ruhában, pezsgős mámorban, amikor majd nem csak a kezét fogják csókolni:

– Messieurs et mesdames, a legfurcsább emberrel akkor találkoztam, mikor még modell voltam, s egyszer kidobott a festőm. Éheztem és fáztam. Az a furcsaember elvitt magával, adott egy csésze teát és egy ócska kalucsnit. Ifjú és sápadt ember volt. Nagy, barna szemével szomorúan nézett reám. Meg akarta csókolni a kezem, de aztán azt se tette. Furcsa ember volt. Azt mondta, hogy magyar és poéta. Nem tudott jól franciául. Ezek a barbár keletiek általában érdekes emberek, de ez éppen nagyon furcsa volt.

Mademoiselle, ha kegyed így fog beszélni, én nem leszek ott és nem válaszolhatok. Ideírom a válaszom. Kegyed ezt a választ sohasem fogja olvasni, de az mindegy.

– Eh bien, mademoiselle, a furcsa barbár nem is olyan nagyon barbár. Egy szegényes kis országnak szerencsétlen fia, aki nem volt s nem lesz soha elég ügyes. Az ő országában csak az ügyes szatócsok elégülnék meg. Minden részvétel a valóságból a szatócsoké, akik nevetve verik le az érzékenyebb, gazdagabb, finomabb és büszkébb lelkeket. Mademoiselle, emlékezzék reá, hogy a kegyed furcsa embere irodalomtörténeti méltatást s legalább is emléktáblát fog kapni. De addig még talán egy ócska kalucsnit sem lesz módjában még egyszer elajándékozni, sorvasztó, be nem telt vágyakkal járja a világot, s verseket ír szerelmes, gyönyöreit ő előle elzáró Párizsához, szent Párizsához, az

imperiálon, mikor három sou-ja van s fölülhet reá... Mademoiselle, a kegyed furcsa embere nagyon elgyötrött, nagyon szomjas, nagyon szerencsétlen ember. A lelke rongyos, mint a kegyed ruhácskája volt akkor, de csipkés, selyem zsebkendőként szorongatja még mindig egy-egy álmát. Mademoiselle, kegyed vétkezett, mikor meg nem csókolta azt a furcsa embert, azt a szegény, lázas, barna, nagy szemű barbárt.

Óh Párizs, te rejtegetted addig az én lelkemet, s elküldted hozzám egy kidobott, rongyos, édes kis grisette alakjában. Meglátam általad a lelkemet. Be szép volt, s be szép lehetett volna. Más-hova plántálva.

Ma a Morgue-ban voltam. Csúnya kis tanya. Még a Morgue-ban sincs egyenlőség. Négyen voltak e napon csak. Egy öreg asszony,

három fiatal férfi. És én láttam, hogy az egyik férfi döllyfösen, három társától, szinte szabadulni akarva fekszik ott. Az arca, kezei, körmei ápoltak voltak, s magas volt a homloka. Ez nem a nyomorúság miatt bukott a halálba. Ennek valami csinos, valami döllyfös mániája lehetett. Ez több és szebb asszonyokat, jobb pezsgőket, yachtot és ilyeseket követelt az élettől. Vagy éppen realitást. Valamit, aminek mindig van ingere és becse. Persze nem talált...

Holnap a temetőket járom. Megnézem a Heine és Maupassant sírját is. Úgy tart-

Ady és Léda

(Székely Aladár felvétele)

ják, hogy ők halhatatlanok. Milyet nevetne matrác-sírján a dalok dalolója, s hogy kijózanodnék kényszerzubonyában is a nagy mesélő. Süssétek meg a halhatatlanságot. Engedjétek s engedtétek volna, hogy annyit vegyünk az életből, amennyire vágyunk és jogunk hatalmaz bennünket.

Óh Párizs, gyönyörök és fájdalmak szent városa, ölelj engem magadhoz. Ölelj nagyon forrón, mert mélységek fölött járok, és olyan csúnya, galád, igazán embereknek való hely a Morgue.

Párizsban ismerkedett meg az úgyszintén szilágysági Bölöni Györggyel, aki Ady Lajos osztálytársa volt a zilahi kollégiumban.

Párizs csodálatának és a Lédához való közeljutásnak az első-boldog heteit megdöbbenés váltja fel: április derekán kitör a költőn a még Nagyváradon szerzett, de elhanyagolt vérbaja, kiütésekkel lesz tele a teste.

A Rue de Lévis elején, az omnibusmegállónál vásárolta Ady a virágcsokrot az ebben az utcában lakó Lédának

Ebben az időben, 1904. április 16-án jelent meg a *Budapesti Naplóban* a *Tüzes seb vagyok* című verse: *Tüzes, sajtó seb vagyok, égek, / Kínoz a fény és kínoz a harmat, / Téged akarlak, eljöttem érted, / Több kínra vágyom: téged akarlak. // Lángod lobogjon izzva, fehéren, / Fájnak a csókok, fájnak a vágyak, / Te vagy a kínom, gyehennám nékem, / Nagyon kívánlak, nagyon kívánlak. // Vágy szaggatott föl, csók vérezett meg, / Seb vagyok, tüzes, új kínra éhes, / Adj kint nekem, a megéhezettnek: / Seb vagyok, csókolj, égess ki, égess.*

Bölöni György ebben a kritikus időszakban mindvégig vigasztalója és segítője volt a halálosan kétségbeesett

Adynak. Április végére már egészen jól érezte magát a költő, de május 11-én panaszos levelet írt barátjának: *Kedves Gyurkám, beteg vagyok újra, s majd megőrülök. Péntek délelőtt 11 óra-kor okvetlenül légy a Café de la Paix-ben, az utcai részen, künn ülj le valamelyik asztalhoz. Én ott leszek, s mindjárt megyünk egy orvoshoz: tolmácsom leszel. Nem akarom, hogy más jöjjön velem. Sejtöd, miért. Légy ott okvetlen: pénteken d. e. 11 óra...*

Bölöni elvitte barátját az osztrák–magyar követség orvosához, dr. Kraushoz, akit személyesen ismert. Az orvos, miután megvizsgálta Adyt, kijelentette, hogy komoly beteg, gyógyítására nem vállalkozhat, ezért ajánlólevél kíséretében egy szakorvoshoz küldte.

Ahogy kiértek az utcára – barátjának visszaemlékezése szerint – Ady csaknem tántorgott, hebegett. Arca eltorzult, sírásra görbült. Mindhiába próbálta vigasztalni, hisz mindketten tudták: a diagnózis előrehaladott vérba.

Elindultak a Boulevard de Courcelles-en cél nélkül a Montmartre felé. Minden józan tanács hasztalan volt. Bölöni emlékezete szerint Ady nem látott más kiutat, mint a halált. „A betegség feldúlta életét, felborította terveit. Párizsból el kell tűnnie. Ki ebből az életből! Méreg? A Szajna? Az Eiffel-torony? Vagy elutazik, s a Gare de l’Estről kirobogó vonat elé veti magát!”

Valahol mégis megebédeltek, majd egy üveg bor, kávé és likőrök elfogyasztása után valahogy mégis jobb kedvre derült a költő, s azt javasolta barátjának, hogy üljenek egy konflisba, hogy így búcsúzhasson el a francia fővárostól. Így jutottak el az Eiffel-toronyhoz, ahol a már ismertett történet lejátsszódott.

Május derekán Bölöni György egy hónapra Londonba utazott. Amikor június vége felé visszatért Párizsba, Adyt

lenyugodva és jó kedélyállapotban találta. Időközben a Diósy házaspár önzetlenül ápolta, vigyázva arra, hogy szigorúan betartsa az orvos által előírt kezelést. „Mintha feledte volna betegségét, mely pár hete még zaklató viharként dülta” – olvasható Bölöni könyvében. – Feledte? Nem. De beletörődéssel tudomásul vette.

*

Végezetül egy rövid ismertető a toronyról, Párizs egyik jelképéről, amely a tervező cég tulajdonosáról, Gustave Eiffel mérnökről kapta a nevét.

A torony az 1889. évi világiállításra készült, az eredeti tervek szerint a kiállítás után lebontották volna. Összmagassága 324 méter, ebből maga a torony 300 méter, utólag rászerezve 24 méterre magasodik egy tévé-adóantenna. Első emelete 58, második emelete 116, a harmadik 276 méter magasban van – amint az egy ismertetőben olvasható.

Négyzet alapú, 1,6 hektár alapterületű, 10 100 tonna tömegű, 12 000 acéldarabból, szegecseléssel állították össze, átmeneti jelleggel. Évente kb. 10 tonna festék szükséges felületének a karbantartásához.

BALÁZS ÁDÁM

Váradtól a Nemzeti Színházig (3.)

Balázs Samu színművész pályakezdése, ismeretlen dokumentumok tükrében

Kultúra

Nagy volt Balázs Samu felelőssége, mert ha a színház elutasított egy darabot, akkor rá hivatkoztak. Kézzel írott, tulajdonomban lévő „dramaturg-füzete” szerint az 1935/1936-os szezonban – miközben minden este fellépett – hatvan (!) kortárs dráma kéziratát véleményezte. Íme, néhány jellemző részlet:

„Szántó György: *A másik*. Színmű 3 felvonásban.

A darab előadását színházunk programjába vette, így csak az átdolgozás szükségességére mutatok rá. Általában a párbeszédek hosszúak, vontatottak. Ezen húzásokkal lehet segíteni. Kezdhetjük mindjárt az első 10 oldalon, amelyből legalább 5-öt el lehet hagyni.

Az első képben így is nehéz marad a beállítás, mert a cselekmény egy színházi páholyban játszódik, tehát túl kicsire szabott színpadon, ahol a szereplőket alig lehet mozgatni. Fölöslegesek a továbbiakban azok a jelenetek, ahol a szereplők elbeszélik, hogy a két férfi hogyan kártyázik egymással. Ezek helyett a néző szeme elé kell hozni az izgalmat kártyapárba, amely azonban ne póker legyen, hanem valamely közismertebb hazardjáték...”

„Lucian Blaga *Gyermekkeresztesek*. Ford. Makkai László.

Blaga, a kiváló költő és elbeszélő jó drámát írt. Színei olyan gazdagok, véleménye olyan meggyőző, hogy megértjük a bukaresti sikert. Kár, hogy a darabot nem a nyugati színpadokra tervezte. A darab beállítása méltán sértheti a katolikus egyházhoz tartozó híveket, hiszen a pápaságot legsebezhetőbb pontján bírálja. A fordítás hibáinak nagy részét menti a fordító fiatalosága. Csak azt nem értem, hogy miért javította ki több helyen is a *be* igekötőt *bé*-re. Azt hiszi, hogy

BALÁZS ÁDÁM (1952, Budapest) újságíró, rendező, diplomata. Az ELTE BTK francia–magyar szakán és a Színház- és Filmművészeti Főiskola színházrendezői szakán diplomázott. A nyíregyházi színház rendezője, a Kortárs munkatársa, a Magyarok Világszövetsége lapjának szerkesztője volt. Tanulmányai és önálló kötetei jelentek meg a romániai magyar irodalomról, a magyar emigrációról, a francia–magyar kapcsolatokról. 1991 óta a Külügyminisztérium diplomatája, szolgált Párizsban és Bukarestben is.

ezáltal erdélyibb lesz? – Nem ajánlom.” (A drámát évekkel később, 1940 tavaszán Kádár Imre mégis megrendezte.)

Utolsó kolozsvári éveiben Balázs Samu rendezett is, például Hatvany Lili *A lánc* című színművét: „Balázs Samu, aki egyben a rendezést is kifo-

gástalanul látta el, tökéletes illúziót keltett a pénzember szerepében.” (*Erdélyi Tudósító*, 1935/2. szám)

Emil Isac, a jeles román költő, Ady egykori barátja ezekben az években az erdélyi színházak nagy hatalmú felügyelője volt, egyfajta cenzor. Édesapám említette, hogy Shakespeare *Viharjának* bemutatója után (1936. január), amelyben ő Calibant játszotta, Emil Isac gratulált neki, majd elemezni kezdte az előadást.

– Ehhez maga nem ért! – háritotta el nyersen a közeledést Balázs Samu, majd faképnél hagyta, mivel nem akart a színház cenzorával barátkozni.

Jobb volt a kapcsolat Ady egy másik román költőtársával, Octavian Gogával, a *Tragédia* fordítójával, aki több miniszteri posztot is betöltött a királyi Romániában.

1935-ben a román kultuszminisztérium nem akarta meghosszabbítani a kolozsvári teátrum bérleti szerződését, mert az épületet a város román operája szeretne volna megkaparintani. Ezzel végveszélybe került a kolozsvári magyar színjátszás.

Octavian Goga akkor éppen az ellenzéki Keresztény Nemzeti Párt egyik vezetője volt. Kádár Imre így emlékezik e nehéz napokra (Búcsú a kisebbségi színháztól, *Erdélyi Heliikon*, 1940. december): „Elutaztunk Octavian Gogához, Bukarestbe. A minisztériumban nem tudott eredményt elérni, de elment a királyhoz és megszerezte az engedélyt.”

Ez az Octavian Goga leendő román miniszterelnök által II. Károly királynál kieszközölt évad volt Balázs Samu utolsó kolozsvári szezója.

Erdély-szerte 565 előadást (!) tartottak, 231 ezer fizető néző előtt. Két színháztörténeti szempontból is jelentős előadással búcsúzott Erdélytől: az *Énekes madárral* és a *Hamlettel*.

Kemény János báró méltatása szerint (*Színházi Élet*, 1936/9):

„A kolozsvári Magyar Színháznak február 7-én ünnepi estje volt. Ekkor mutatták be az erdélyi közönségnek Tamási

Áron székely népi játékát, az *Énekes madár*-t. Kós Károly tervei alapján készültek a díszletek, amelyek harmonikusan keretezték be ezt a mese és valóság határán mozgó színpadi művet.”

„Míg a színpad nehéz harcát vívja a keményen konkuráló mozival, addig Tamási fiatalos könnyedséggel füttyent egyet és szakítva a színpadi hagyományokkal, megteremti a maga külön színpadi világát. A rendezés munkáját kifogástalan hozzáértéssel és ízléssel végezte Kádár Imre igazgató. Fényes Alice csupa-költészet Magdója, a Vígszínház vendégszereplő tagja, Kovács György, mint Móka felejthetetlenül vésődtek emlékezetünkbe. Tompa Sándor kitűnő humorú, gonoszságában is kedves Máté volt. A nagy intelligenciájú színész, Balázs Samu jellegzetes székely figurát adott Lukács alakjában.”

Az író akkoriban megjelent *Jégtörő Mátyás* című regényének egy dedikált példányával mondott köszönetet az alakításért: „Balázs Samu úrnak, az Énekes madár előadása alkalmából, hálásan küldi Tamási Áron. Kolozsvárt, 1936. február 7.” (Eredeti je az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézetben.)

A kolozsvári társulat monumentális, rendkívüli érdeklődést kiváltó vállalkozása a *Hamlet* brassói szabadtéri előadása, Balázs Samuval a címszerzőben, 1936. július 20-án.

A *Brassói Lapok* folyamatosan tudósít az előkészületekről, elsősorban a

váradi születésű Ruffy Péter tollából. A *Magyar Nemzet* későbbi Pulitzer-emlékdíjas újságírója 45 évvel később, Balázs Samu halálakor (1981), kondoleáló levelében ezt írja: „Az elmúlt napokban, a múltak éjszakáin át sokszor feltűnt előttem a régi Brassó, még egy Shakespeare előadás is (Hamlet), amelyet szabadtéren rendeztek a felejthetetlen ifjúkori jó barát briliáns főszereplésével...” (A levél eredetije nálam.)

A Római Katolikus Gimnázium (jelenleg: Áprily Líceum) udvarán 3000 számozott férőhellyel ellátott nézőteret építettek, négy méter magas világítórórnnyal. Az előadást tűzijáték zárja. A zenekar Beethoven *Eroica* szimfóniáját játssza, a szereplők összlétszáma száz fő. A premiert megtekinti Bárdossy László bukaresti magyar nagykövet, későbbi miniszterelnök.

Különös véletlen, hogy Kádár Imre elődje, a Kolozsvárt ekkor már háttérbe szorult Janovics Jenő ugyanezekben a napokban szintén szabadtéren rendezte a szegedi Dóm téren, a *Tragédiát*. Az erdélyi városokból mindkét előadásra (Brassóba és Szegedre) külön autóbuszok indulnak.

Kádár Imre előzetes interjúja szerint (*Brassói Lapok*, 1936. június 27.): „Azt a teret, ahol a játék folyik, mint szerves elemet olvasztjuk a produkcióba. Shakespeare Hamletjének előadására rendkívül alkalmasnak mutatkozik a Római Katolikus Gimnázium udvara, melynek egyik oldalát régi kőfal határolja, a másik fenyőfákkal benőtt térség. A színpad mögötti részen bástyatorony emelkedik, mely a színpad felépítéséhez stílusos lehetőséget nyújt. Az akusztikai viszonyok a legjobbakkal. Az előadást 3 dimenziós színpadon tartjuk meg. A 8 méteres falon kürtösök állnak. A zenekar rejtve marad, csak akkor jelenik meg, ha a cselekmény ezt igényli.”

Édesapám úgy emlékezett, hogy kevés idő jutott a próbákra, ezért a monológokat már jó előre megtanulta. Felfogásában „Hamlet költői lélek, akinek prózai feladatokat kell megoldania.”

Az *Erdélyi Helikonban* (1936/7.) a neves költő és kritikus, Szemlér Ferenc értékeli az előadást: „A Hamlet szabadtéri előadása erősen hangsúlyozta a rendező munkájának fontosságát. Az Ember Tragédiáját is láttam már Kádár Imre

rendezésében és meglepett az egész nagyvonalúsága és a részletekben mutatkozó lelemény. De a Hamlet rendezése jóval nehezebb munka volt. Itt arra kellett vigyázni, hogy a felhasznált díszítő hozzáadások semmit se vegyenek el a benső tragédia lényegéből. És a rendező fényesen megállotta a vizsgát. A látványos elemek igénybevétele sehol sem lépte túl a közönség szempontjából megkívánható határokat. Az előadás sima menetén érzett az irányító kéz s a művész ízlése érvényesült a legapróbb részletkérdésben is. Tulajdonképpen ez volt a Hamlet szabadtéri előadása: az együttes diadala.”

„Akik Moissit látták, azt mondják, hogy Balázs Samu Hamletje hozzá hasonlított. Én nem láttam Moissit, de *ezt* a Hamletet nagyon sokra értékelem. Komolyság és elmélyedés fűtötte Balázs alakítását és apróbb hibáktól eltekintve (ilyen például a *Lenni vagy nem lenni* nem egészen stílusos kezdete) teljesítménye felülmúlta várakozásomat. Beszédének egykori idegességét hiába kerestem most és a férfias, töprengő, csüggedt, két-ségbeesett lélek híven kialakult játékán keresztül.”

„A többi néma csend” – mondhatnánk Hamlettel.

Balázs Samu elhagyja Kolozsvárt, hogy a budapesti Nemzeti Színházban folytassa a pályát. Éppen harmincesztendő.

Nyolc év alatt, szezononként tucatnyi bemutatóval, csaknem száz sze-

repet (!) alakított – többnyire főszerepeket –, egy tehetséges, nagy munkabírású társulatban. Komoly színészi gyakorlatot szerzett, miközben az utolsó években rendezőként és dramaturgként is dolgozott. Sokoldalúan képzett színházi emberré vált.

„Ráadásképpen” olyan értékes erdélyi örökséget vihetett magával, mint a szép magyar színpadi beszéd vagy a színház szent ügye iránti elkötelezettség hit.

*

A Nemzeti Színház igazgató-főrendezője ekkor már Németh Antal, aki egyúttal (1935 májusától) a Magyar Rádió Drámai Osztályának vezetője is. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában rábukkantam arra a színház- és kortörténeti szempontból sem érdektelen, eddig kiadatlan iratcsomóra (Fond 63/491), amely Balázs Samu neki írott levelét és mellékleteit, illetve Németh Antal válaszát őrzi:

„Méltóságos Uram!

A kolozsvári Magyar Színház 30 éves drámai-hőse, rendezője és dramaturgia vagyok. Mellékelem szerződésemet igazolását és Tóth Elek kollégám ajánló sorait.

Az itteni színházhoz elvi okok miatt többé nem szerződöm. Ebből az alkalomból első utam a Rádióhoz vezet, hiszen régi, egyetlen vágyam oda bejutni. Ezen nyolc évi frontszolgálat után úgy érzem, elég felkészültséggel rendelkezem, hogy Méltóságodhoz forduljak és tisztelettel kérem a Rádiónál való állandó alkalmazásomat.

Hiszem, hogy Méltóságod megérzi, hogy kedvező válaszával kilátásokat nyit egy olyan ember életének, aki erre talán érdemes. Maradok méltóságodnak alázatos tisztelettel híve:

Nagyvárad, 1936. jún. 8.

Balázs Samu”

Ide kívánczok egy megjegyzés Bános Tibor Balázs Samu-interjújából (*Magyarország*, 1974/42.): „Nagyon zavart az a

szellem, hogy a beadványokat akkoriban *alázatos tisztelettel* és hasonló szóvirágokkal kellett felöltöztetni.”

A kolozsvári igazgató-főrendező, Kádár Imre levele:

„A Thalia Színházi és Mozgósínházi Rt. Igazgatósága ezennel hivatalosan igazolja, hogy Balázs Samu úr a kolozsvári színháznak nyolc éve tagja, három év óta, mint rendező és egy év óta, mint dramaturg is működik. Ezen idő alatt tehetségével, komolyságával és megbízhatóságával tüntette ki magát s így működésével minden vonatkozásban legteljesebb megelégedésünket érdemelte ki.

Cluj-Kolozsvár, 1936. május 19.

Kádár Imre”

Érdekesség, hogy a két levél az évad végén, de még a *Hamlet* bemutatója előtt íródott.

A már méltatott Tóth Eleknek, Erdély akkori legtekintélyesebb színművészenek Németh Antalhoz írott ajánló sorai:

„Kedves Vezérigazgató Uram! Kedves Bandikám!

Balázs Sámuel váradi születésű collegám érdekében-kérésére fordulok Hozzád. Nyolc éve, a Színiakadémia elvégzése óta tagja a kolozsvár-váradi színházaknak. Hős-jellem-comicus szerepekben kiváló sikereket ért el. Most szeretne már valamilyen bpesti színházhoz jutni. Nagyon

boldog lenne, ha a vezetésed alatt álló Rádió foglalkoztatná. A magam részéről őt, úgy is, mint kiváló képességű előadót, úgy is, mint embert, a legmelegebben ajánlom szíves figyelembe...

Bizonyára szívesen veszed, ha a jóleső emlékezés útján, a saját jókívánságai mellé csatolja a baráti kör – csupa régi ismerős – meleg üdvözlését

Nváradon, 1936. VI. 6.

szerető híved: Tóth Lexi bátyád”

Végül a Nemzeti Színház igazgatójának válasza:

„Nagys. Balázs Samu úrnak

Oradea Mare, Str. Sztaroveczky 9.

Hozzám intézett soraira tájékoztatásul közlöm, hogy a rádiónál való állandó alkalmazását kilátásba nem helyezhetjük, mert állandó színészgárdánk nincs és éppen a színésztársadalommal szemben érvényesíteni szándékolt szociális szempontok miatt, nem is akarunk saját színészgárdát szervezni.

A rádióban esetenként való szereplésének, vagyis az igen nagyszámú színésznévsorba való bejutásának feltétele a sikeres mikrofonpróba, amelynek idejéről értesíthetjük. Útiköltség megtérítését azonban ilyen esetekben nem vállalhatjuk.

Bpest, 1936. jún. 17.

Teljes tisztelettel: Dr. Németh Antal”

A ridegnek tűnő feleletet motiválhatta, hogy nagyon sok színész jelentkezett rádiós munkára, illetve hogy a Nemzeti Színháznak szabad státusa nem volt.

A mikrofonpróba viszont sikerült, sőt a rádió archívuma az 1936-os felvételt máig megőrizte. Nem véletlen, hogy Balázs Samu éppen egy Ady-verset mondott el, jellegzetesen mély

baritonján. Inkább a sorsfordító alkalomhoz illő, jelképes választás, amely – mint minden színvonalas interpretáció – az előadó önvallomása is:

„S ha rám dől a szittyta magasság, /
Ha száz átok fogja a vérem, / Ha gátat
túr föl ezer vakond, / Az Óceánt
mégis elérem.”

Úgy tűnik, az *Új Kelet* főszerkesztője nem pontosan idézte fel kolozsvári emlékeit, hiszen Balázs Samut *nem hívták* a Nemzeti Színházhoz, hanem ő maga *jelentkezett*:

„Akarom, mert ez bús merészség, /
Akarom, mert világ csodája: / Valaki
az Értől indul el / S befut a szent,
nagy Óceánba.”

*

Az ország- és színházváltás nehézségeit érzékletesen dokumentálja az *Ellenzék* tudósítása (1936. október 29.): „A budapesti *A Reggel* című lapban Egyed Zoltán, az ismert színikritikus színházi levelében fedezték fel ezt a néhány sort: *Meleg elismeréssel óhajtjuk kiemelni az állomásfőnök szerepét néhány kitűnően megfigyelt nüánszal a statiszta szerepek tömegéből magasra kiemelő Balázs Samut.*

Mondanunk sem kell, hogy arról a Balázs Samuról van szó, aki tavaly még az itteni magyar színtársulat egyik vezető színésze volt, évek hosszú során át sok maradandó sikerű alakítása vált emlékezetessé, hogy mást ne említsünk: az Azra férfi

főszerepe – itt Bajor Gizinek is partnere volt, s magának az illusztris vendégművésznőnek is rendkívül tetszett a Balázs Samu színjátszó művészete – legutóbb pedig a brasovi (*sic*) szabadtéri színpadon aratott forró sikert *Hamlet*-je. A színház szerződéssel kínálta meg az új évadra is, Balázs azonban kijelentette, hogy ambíciói elviszik tőlünk és Budapestre megy szerencsét próbálni. Azt már nem mondta meg, hogy mi váltotta ki belőle ezt az első pillanatban furcsának tetsző elhatározást, hogy eldobja magától a tíz-tizenkétezer lejes szerződést és havi nyolcvan pengőért szerződjön le a Nemzeti Színházhoz *segédszínésznek*.

Balázssal ugyanis ez történt: pár garassal a zsebében érkezett meg Pestre s a legkisebb reménye sem volt arra, hogy a magyar fővárosban rendes szerződést kapjon. Nagy nehezen meg tudta csinálni, hogy Németh Antal – a Nemzeti igazgatója, egyben pedig a Rádió főrendezője – meghallgatta abból a szempontból, hogy orgánuma alkalmassá teszi-e a

rádióban való szereplésre. A próba sikerült, s Németh azzal az ígérettel, hogy havonta egyszer fellépteti a rádióban, felajánlotta, hogy Balázst – a színház rendes költségvetésének keretein kívül, mert más mód nem volt rá – beosztja a *segédszínészek* kategóriájába... Balázs még ezt a megalázó feltételt is elfogadta, abban a reményben, hogy majd megmutatja ő Budapestnek.

A jelek szerint már kezdi is megmutatni. Ha így halad, hamarosan leveszik neve mellől a s. sz. meghatározást s nem lehetetlen, hogy a törekvő és tehetséges székely fiú ismét partnere lesz Bajor Gizinek.”

TÓTH HAJNAL

Egy szerep az első lélegzetvételnél kezdődik

Beszélgetés Sardar Tagirovsky rendezővel

1880–2020 (*Idő-óda*) címmel a nagyváradi Lilliput Társulat december közepén mutatta be új előadását az Árkádia Báb-színházban. E különös nonverbális produkció egyszerre klipszínház, filmkoncert és digitális rituálé.

Az előadást **Sardar Tagirovsky** rendezte. Az Oroszországból elszármazott színész, bábszínész, rendező már alkotott a Szigligeti Színháznál, ugyanis a múlt évadban ő rendezte az *Az eset* című drámát. Az *Úrhatnám polgárért* (sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház) és *Az esetért* 2016 nyarán elnyerte a Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválján a legjobb rendezésért járó díjat.

Sardar Tagirovskyval az *1880–2020 (Idő-óda)* premierje előtt beszélgettünk vándorlásról, színházról, otthonról, emlékképekről, a lét fájdalmas gyönyörűségéről.

– Hoztam egy rádiót.

– Jó! Köszönjük!

Evvel a rendhagyó párbeszéddel kezdődött beszélgetésünk, ismerkedésünk Sardarral. A régi táskarádiómat azért vittem magammal az interjúra, mert a rendező a Lilliput Társulattal múlt századi hang- és képfelvevő, -rögzítő, -lejátszó eszközöket gyűjtött az új alkotáshoz, az *1880–2020 (Idő-óda)* című produkcióhoz. A régi tárgyak, audiovizuális eszközök (televízió, rádió, analóg fényképezőgép, szalagos magnó, videokamera, lemezjátszó stb.) beszerzése végett a közönséghez, a színházkedvelő emberekhez fordultak segítségért. Gyűlögettek is szépen a mindenféle masinák, kuriózumnak számító tárgyak, egy-egy szép, bútordarabnak is beillő rádió

TÓTH HAJNAL újságíró, szerkesztő (1971, Nagyvárad). Szülővárosában érettségizett, újságírói tanulmányokat folytatott, majd a PKE szociológia szakán diplomázott (2007). Előbb a *Bihari Napló* riportere, szerkesztője, majd a nagyváradi *Reggeli Újság* napilap munkatársa. 2014 májusától a *Várad* folyóirat kulturális rovatának szerkesztője.

mellett vasaló, írógép, miegyéb is került a bábszínházi „kincstárba”.

*

– *Milyen batyut, szellemiséget, kultúrát, emlékeket, érzésvilágot hoztál magaddal Oroszországból ama bizonyos képzeletbeli vándortarisznyádban?*

– Kazanyban, Tatárföldön születtem. Őseim nagy része tatár, illetve volgai bolgár. Ez keveredett az orosz kultúrával. A szovjet rendszerben születtem, ahová a nyolcvanas években már kezdett beáramlani a nyugati

kultúra és a kapitalizmus. Kazany Oroszország harmadik fővárosa – Moszkva és Szentpétervár után. Tizenöt éve nem jártam ott. Nemrégiben hívtak dolgozni az ottani színházhoz, úgyhogy elképzélhető, hogy hamarosan visszatérek kicsit szülővárosomba. Kazany régebben szegényebb város volt, most nagyon gazdag. Több mint ezeréves település. Sokféle nemzet lakta, lakja: tatár, orosz, kazak; részben orosz vallásokat gyakorolnak az emberek, részben muzulmánt, de a muzulmánon nem arab világ értendő. Rengeteg az árnyalat. Teljesen más, mint itt. Gyermekkoromban a városon kívül, Kazany mellett éltem, ahol nagyanyámnak volt egy nagy-nagy kertje, birtoka. Rendes falusi élet volt ez, annak rendje-módja szerint. Sokat barangoltam az erdőben. Naponta fürödtem a Volgában. A halászok ideadták nekünk gyerekeknek a kicsi halakat.

– *Van honvágyad? Hogyhogy nem jártál ott tizenöt éve?*

– Visszavágytam, de zűrös volt az élet, egészen más Európa nyugatibb részein élni, mint azon a területen. Sokáig vissza-

vágytam oda, de az a hely már nem létezik. Emléknyom.

– *Mi kezdett vonzani a színház világa felé? Egyáltalában, mit jelent számodra a színház?*

– Kazanyban még nem jártam színházba. Nem a színház világa érdekelt, hanem az élet. Nyolcéves koromban települtünk át Magyarországra. Folyamatos vándorlás volt az élet. Édesapám természetgyógyászat-tal kezdett foglalkozni, édesanyám pedig csatlakozott hozzá. Egyébként édesanyám újságíró volt, később lett természetgyógyász. Hívták őket Magyarországra, klinikára, hogy segítsenek. Sokat éltem Kecskeméten. Ifjúságom zöme ott telt. A szüleim elváltak, még mielőtt nyugatabbra mentünk volna. Magyarországon úgy kezdtem el iskolába járni, hogy nem tudtam magyarul. Az orosz után a második nyelvem lett a magyar.

– *Nehéz volt megtanulnod magyarul? Miként sikerült beilleszkedned?*

– Nem tudom, hogy nehezen ment-e. Azt hiszem, inkább a gondolkodásmód átváltása volt nehéz, hiszen a gondolkodásunknak fő meghatározója a nyelvi struktúra. Minden nyelv kialakítja a város, az ország hangulatát. Formál minket az ősök nyelvi rendszere, még ha ezt nem is vesszük észre. No, de térjünk vissza a színházhoz. Középiskolásként vittek előadásokra. Nem nagyon szerettem a színházat. Zavart, hogy miért tesznek úgy a színpadon, mintha nem tudnának rólunk nézőkről. A film

Sardar Tagirovsky:
„Minden munkámmal
próbálom a lelkem egy-egy
újabb szeletét megismerni”

illúziója közelebb állt hozzám. Egyébként közgazdasági középiskolába jártam. Sokat lógtam, mert nem találtam a helyemet. Túl sokszor bántják az idegeneket. Első napom úgy telt, hogy odajött hozzám az egyik gyerek, s azt mondta: „Hallottam, te orosz vagy, és az oroszok nem jók.” Ezt hallotta otthon, ezt sulykolták bele. A gyermekek sokszor a szülők bábjaivá válnak. Belénk nevelnek olyasmiket, amiket nem is értünk. A kisstilű erőszak jó néhányszor körülengett. Nem tudtam a kultúrára koncentrálni. Az iskolában megpróbálták belénk verni a verseket, meg azt, hogy mit akart a költő. Ám alapjáraton minden a fogyasztói társadalomra épült. A művészet haszontalan és lealacsonyító dolognak tűnt a társadalom szemében. Értékesebb egy jogász vagy közgazdász, mint egy művész. Jó párszor előfordult, hogy akiket ilyen pályára vittek, nem találták a helyüket. Mindenesetre távol volt tőlem a színház. Inkább más dolgokkal foglalkoztam. Az iskolában sok mindent nem tanítanak meg. Nem tanítják például, hogy mi a szerelem és a szexualitás. Csak azt hiszik, hogy tanítják. A legalapvetőbb dolgokat sem tanítják: azt, hogy mit jelent az élet és a halál. Ezért aztán rettegő emberek sokaságát látni, akik nem tudnak mit kezdeni ezzel. Az oktatásban nincs meg ez a filozófia. A színház is ehhez a rendszerhez igazodik. Nagyipari üzem, mátrix, aminek a rendszer igényeit kell kielégítenie, igyekezve a társadalmi sérüléseket a maga módján valahogy eltakarni. Elvész a szakralitás a színházból. Holott a szakralitás a színház alapvető sajátsága, és ez az, ami szent helyé tudja formálni. Elfelejtjük azt, hogy a színházban a színházhoz értsünk. A rendezés nem szakma, az láthatatlan dolog. Kitermelték az elmúlt száz évben, hogy legyen egy alak, aki a rendező szerepét tölti be. Az ősiség rituálékhoz kapcsolható. A nagy szerzők a maguk korában, mátrixában még beszélnek az elszakadásról. A természetközelség, a művészet és tudomány összeolvadt világot alkotott az ókori görögöknél. Tudtak elmélkedni. Shakespeare-nél még tetten érhető a szakralitás iránti vágy. A színpad kör alakú, nincs elválasztva a közönségtől, el lett választva. A következő momentum Csehov korszaka. Csehov, aki már ott él a polgári naturalizmusban a 19. század végén. Ő azért is fontos, mert a természetiségtől, az Istentől való elszakadás pillanatát örökíti meg. Ahogy az ember elszakad a szakralitástól. És megerősödik a vágy és a hiányérzet. Min-

den szereplője tehetetlenné válik. Csehov sokat alapozott az ősökre. Eszerint írta meg polgári naturalista darabjait. Érezte a változások hullámzását a történelem folyamán. Mindez a drámáiban a legjobban tetten érhető, szemben egy történelemkönyv szárazságával. Előre megjósolt 150 évet, értette, mi az emberiség természetete. Mi most abban a világban vagyunk, ahol már az elszakadás teljesen megtörtént. A színház ebben a hiányokkal teli életben próbál vagy szórakoztatni, vagy visszatalálni önmagához. A színháznak manapság az a szerep jut, hogy az eredendő valóságok teljes hiányában éljen. Csonka, eltorzult másolat, elhanyagolt létfontosságú szerv, aminek furcsa szerep jut. Vajon képes-e erről a hiányról vagy elszakadásról beszélni a színház? Túl sok tanár és figyelő, árgus szem látja el feladatokkal. Rituális jellegét elveszíti. Ilyen értelemben nincs színház. Persze vannak csodálatos színházak, csodálatos alkotók – ez paradox. Eltöprenghetünk azon, sokan beszélnek is erről, hogy van-e még értelme színházat csinálni. Hát én távol maradtam a színháztól Kecskeméten, majd elein- te Budapesten. Egyfajta menekülés volt nekem, hogy jelentkeztem a budapesti Shakespeare Színművészeti Akadémia színész szakára. Így kezdtem el színészetet tanulni. Más volt, mint egy egyetem vagy a pesti színházak rendszere. Volt is valamilyen lenézés az egyetemi diákság, illetve az egyetemi oktatók részéről. Szomorú, hogy művészettel foglalkozó emberek tesznek ilyesmit, s ezzel válnak polgárrá a művész álcájával.

Nem kaptam státust a rendszerben, ezért átláttam a rendszert. A státus behatárol. Nos, ebben a rendszerben ismerkedtem a színészettel. Három év színi képzés után Ascher Tamás táborába mentem, ahol elkezdtem jeleneteket rendezni. Tamásnak, valamint az akadémián osztályfőnökömnek, Dávid Zsuzsának köszönhetően nekibátorodtam. Voltak álmaim, amelyeket meg akartam valósítani konkrét fizikai valóságban. Akkoriban mindezt a buta fiú szerepében, nagyképűséggel, rejtett arroganciával tettem. Időközben sorra jelentkeztem a budapesti színművészeti egyetemre, meg Kaposvárra is. Huszonhárom különböző szakra felvételiztem, nem csupán színésznek, hanem különféle képzésekre (dramaturg, bábrendező, filmrendező, bábszínész, vágó... stb.) – sikertelenül. Aztán fölvettek bábszínésznek a Budapest Bábszínházba. Amikor bábszínész képzésre jelentkeztem, megkérdezték: miért akarok bábszínész lenni. Mert színház. Ez a válaszom. Eközben elkezdtem kísérletezni egy Zöld Macska nevű kocsmá dohos pincéjében. Előfordult, hogy tizenkilenc órán át tartó próbánk volt egy félórás szünettel. Társulatot akartam, de nem vált azzá, mert nem voltam elég érett hozzá. Apám segített anyagilag, a társaimmal összedobtuk a pénzt, ami kellett. Sok izgalmas munka született, és sokat buktam. Rengeteg előadás volt, ezek jóvóltából megismertem a természetemet, ennek fény- és árnyoldalait. Rendezés közben tanultam a rendezést. Ahogy dolgoztunk, mindig fölsejlett valami törvényszerűség. Többnyire díszlet és jelmez nélkül kellett foglalkozni, így az ember volt a középpontban.

– *Úgy adódott, hogy lett egy olasz mestered is.*

– Igen, találkoztam egy olasz mesterrel. Paolo Antonio Simioni a Sztanyiszlavszkij–Strasberg-technikát képviselte. Ezt a módszert tanultam tőle Budapesten és Rómában, s ez rengeteget segített. Most már saját technikával dolgozom. Ez a módszer a kollektív szerepépítés. Sokat foglalkoztam az ember idegrendszerével. Több helyütt megtapasztaltam, mi mindennek vannak kitéve a színészek. Ez nagyon jót tett, hasznos tapasztalatokat szereztem. Egy darabig dolgoztam a Tűzraktér nevezetű alternatív művészeti központnál, ahol nagy művészeti egység volt. Ott munkálkodtam együtt Beczásy Áronnal. Mi akkortájt egymást rendeztük. Egyébként volt még sok izgalmas találkozás. Sajnos az önkor-

mányzat lebonttatta a Tűzraktér. Végül a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemre kerültem. Nem tudtam, hogy Bocsárdi László indít osztályt. Öt éve fölvettek alapképzésre. Jelenleg szintén az ő osztályában vagyok mesterképzésen, rendezői szakon. Amúgy Beczásy most osztálytársam Bocsárdinál. Marosvásárhelyen éreztem először maradéktalanul azt, hogy Bocsárdi szemléletével a saját utamon egyet tudok érteni. Kialakult egy kölcsönös színházi szalon. Az első tanulmányi évem végén játszottam az ötödévesek vizsgaelőadásában. Bocsárdi megkérdezte: volna-e kedvem nála rendezni a sepsiszentgyörgyi színházban, amikor harmadéves leszek. Így kezdtem el rendezni a Tamási Áron Színházban. Onnantól kezdve indult a hivatalos rendezői pályafutásom. Szentgyörgyön Csehov *Meggyeskertjét* rendeztem.

– *Miért a Meggyeskert mellett döntöttél, miért nem Cseresznyészkert?*

– Ez a dráma csak magyarul kapta a *Cseresznyészkert* címet Tóth Árpád fordításában, Kosztolányi Dezső javaslatára, minden más nyelven, az eredeti orosz nyelven is *Meggyeskert*. A cseresznye édesebb illúziót teremt, naivabb és költőibb akar lenni. Ettől elveszíti az erejét. A meggy fanyarsága jobban illik a darabhoz. Ezért döntöttem az eredeti *Meggyeskert* cím mellett. Ez a köszönőelőadásom volt, a rendezőknek általában ez búcsúelőadás szokott lenni. Szóval ez a köszönőelőadásom a búcsúzásomról. A *Meggyeskert* a nagyanyám almás-kertjéhez fűződik. Egy korszak lezá-

rása volt az életemben. A POSZT-on (Pécsi Országos Színházi Fesztivál) négy díjat kaptunk ezzel: a színészek három alakítási díjat, és elnyertük a közönségdíjat is. Ezáltal beindulhat egy karrier. Olyan emberek láthatják az előadásokat, akik meghívhatnak különféle színházakhoz. Gedeon József (a Gyulai Várszínház igazgatója) is a *Meggyeskert* alapján hívott meg Gyulára. Ott megcsináltam a *Zongota* című előadást Tamási Áron *Zöld ág* című kisregénye alapján. Sepsiszentgyörgyön következett egy másik bemutató, Molière komédiája, az *Úrhatnám polgár*. Aztán ott is a *Zongota*. A gyulai tapasztalatokat használtuk fel, izgalmas előadás lett belőle. Az *eset* révén ugyancsak sok mindent megéltünk a nagyváradi Szigligeti Társulattal. Rengeteget tréningeztünk, mígnem észrevétlenül jött létre az előadás, amely improvizációkra, nézői reakciókra épül. Nemrég a budapesti Kortárs Drámafesztiválon kétszer is játszotta *Az esetet* a trupp. Az elsőnél volt szinkrontolmács. Valamiért nem működött jól az előadás. A másik viszont nagy sikert aratott. A szakmában nehézséget jelent, hogy egy alkotó nagyon kiszolgáltatott a mai rendszerben.

– *Ez mit jelent?*

– A színház körül tevékenykedő embereknek nincs rálátásuk az alkotók kiszolgáltatottságára. Egyetlen előadás alapján ítélkeznek. Holott a színház képlékeny. Sok minden múlik a színész aznapi lelkiállapotán, a nézők összetételén stb. Azzal kísérletezek, hogy az előadásokon sok improvizáció legyen, ne csupán előre legyártott produkció váljék belőle. Sokszor emiatt osztják meg az előadások a közönséget, inkább a szakmai közönséget. S emiatt heves viták alakulnak ki. Amíg nem tudunk valakit egy fiókba helyezni, addig nyugtalanok vagyunk. Sokan épp ezért nem értik, miért kerül a fiatal alkotó furcsa vagy éppenséggel kínos helyzetbe. Ha egyszer buksz, másodjára nincs nagy esélyed, pedig ennek arról kellene szólni, hogy ki mit talál épp akkor egy adott előadásban. Az a szokásom, hogy visszamegyek a bemutatók után, és átrendezem az előadásaimat. Mintha nem is lett volna premier. Ez műhely és keresés. Minden munkámmal próbálom a lelkem egy-egy újabb szeletét megismerni. Az *Úrhatnám polgárt* például mindenki elkezdte méricskélgni, a *Meggyeskerthez* hasonlítani. Pedig más-más hatás, hangulat. De hát furcsa konzervatív nosztalgia él

bizonyos emberekben. A célom az, hogy az adott íróval, témával, gondolattal a legigazabban tudjak találkozni a magam szűrőjén keresztül. Nem az érdekel, hogy jó vagy rossz előadás születik. Az érdekel, hogy eltöröljem a színházi határokat, mert ezek illúziók. Az foglalkoztat, hogy képes vagyok-e ezeket a határokat feszegetni, netán áttörni, hogy egy újabb igazságig jussak el. Ennek feltérképezése jóval fontosabbá válik. Nem az a lényeg, hogy egymás után helyezzek húsz jó jelenetet. Persze mindez szubjektív. Ugyancsak érdekes folyamat volt a Nemzeti Színházban a 6 elnevezésű előadás létrehozása Csehov *A 6-os számú kórterem* című novellája alapján, amit márciusban mutattunk be. Majd' ötórás, és olyanok is játszanak benne, akikkel annak idején együtt kísérleteztünk.

–*És most a Lilliput Társulatnál az 1880–2020 (Idő-óda).*

– Régóta terveztem, hogy rendezek egy ilyesféle előadást különféle korszakokról – a 19. század végétől kezdődően. Az 1880-as években kezdtek megjelenni a különféle műszaki eszközök, mind jobban fejlődött a technika, tudomány. Az emberekben akkor is megvolt, most is megvan a rögzítési vágy, megpróbálva megragadni, rögzíteni a különféle pillanatokot. Az egész előadás egy zenemű is. Saját zenével és (egyebek mellett) az adott korok slágereivel. Izgalmas kísérlet ez a produkció arra vonatkoztatva: mi a mozi, a koncert és a színház hármassága. Egyáltalán nem használunk szövegeket, színházi ele-

mek, filmbejátszások, korhű jelmezek, koreográfiák, zenék stb. segítségével idézzük fel a különböző korok valóságát, s ez a lényeg. Az előadás koncepciója elfogadhatóvá teszi a különbözőségeket. Mindenkinek rengeteg a munkája e megjelenítések során – a koreográfustól a bábszínészekig. *Sirály, Hamlet, Elektra* – e három klasszikusra is épít az előadás, de nem szájbarágósan. Energiákat, színházi cselekményeket próbálok követni. Nyina például megegyezik Elektrával és Opheliával... Minden egy hármasságra épül. A természet törvényei leírhatók bizonyos képletekben, felvázolhatók geometriai alakzatokban. A szikár, nyers cím – 1880–2020 – megerősíti a nonverbalitást. Mindenki, aki ma él, beleesik ebbe az időintervallumba. Ugyanakkor eljátszhatunk a gondolattal, mi lesz majd száz, kétszáz év múlva. A pillanat rögzítése a halhatatlanságra való vágyakozásból fakad. Egy különleges hangszer, a teremín adja meg az időutazás hangulatát, hiszen az ember mesterségesen létrehozott valamilyen földöntúli hangot. Három éve találtam ki, hogy használhatnánk az előadásban teremint, amivel az ember mesterségesen hoz létre földöntúli hangokat. A Szigligeti Színház ezért vette meg ezt a hangszert, erre épült az egész koncepció.

– *Miként érzed magad a Szigligeti Színháznál? Hogy tetszik maga a város?*

– Szeretek itt lenni. Várad furcsán leledzik a nagyváros és a kisváros között. Szeretem a Szigligeti Társulatot. És persze a Lilliput Társulatot. A bábszínészeket, akikkel most azt a fajta munkát csinálom, ami a legnehezebb: konkrét szövegkönyv nélkül dolgozunk. A kollektív szerepépítésre alapozom a munkáimat. Fontos, hogy a karakter ne cél legyen, hanem eszköz, tudatosság, a szabad akarat révén felöltöztetni egymást a szerepeinkkel. A karaktergörcstől meg kell szabadulni. A szerep illúzió. Mindegyikünk élete egy nagy dráma, a tegnapi nap olyan, mint az utolsó előtti oldal egy könyvben. Minden lélegzetvétel fontos. A szerep is egy lény. Sokat lehet ezen tűnődni... Tanulmányt írok a kollektív szerepépítésről. A hosszú távú célom az, hogy könyv legyen belőle. Az ember és szerep közé egy akadály állhat: a színész.

– *A tanulmányon és az 1880–2020 (Idő-óda) forgatókönyvén kívül írsz egyebet is?*

– Tizenhét évesen írtam regényt. Nem fejeztem be. Drámába is belekezdtem. Sok verset is írtam régebben. Most inkább a tanulmányt írom.

– *Hol érzed magadat otthon?*

– Nem nagyon van otthonom. Vándor vagyok. Mindegy, hol vagyok. Ugyanazok az élethelyzetek ismétlődnek. Formailag sokszor változnak a dolgok, tartalmilag nem. Sepsiszentgyörgy például közel áll hozzám. A város hangulata, az ottani táj, a természet. Az is tetszik, hogy kisvárosi létben tud nagyvárost képviselni. Próbálok mindenhol megtalálni kicsit az otthonomat. Fontos, hogy az érzések, gondolatok tovább tudjanak menni az emberek felé. Ez értelmet ad az életemnek. Visszagondolhatok bármely élethelyzetemre. A múltat fizikailag nem változtathatom meg, de ha másképpen fogom fel, bizonyos értelemben változik a kialakult kép. Ehhez kapcsolódik a megbocsátás is. Ez elsősorban önmagunk irányába működik. Egyek vagyunk mindannyian.

– *A Lilliput Társulat előadása egy különleges időutazás is. Neked mit jelent az idő? Mi az időről alkotott filozófiád?*

– Csak az idővel dolgozunk a színházban. Nincsenek másodpercek, hanem légzések vannak. A másodperc segít, hogy megértssem az időt. De zsigerileg minden lélegzetvétel fontos. Egy szerep az első lélegzetvételnél kezdődik. A hála az élet iránt minden egyes lélegzetvétellel gyako-

rolható. Az egész élet arra tanít, hogy felkészüljünk a halálra, itt hagyva ingóságainkat, testünket, emlékeinket. Erre gondolni megnyugtató: ajándéknak tekinthetjük az életet. Két dolgot hiszek. Az egyik az, hogy egy életem van, és elmúlik, és ragaszkodom ehhez az életemhez; hagyom, hogy ösztöneim és igazságérzetem vezéreljen. A másik pedig az, hogy végtelen minden. Végtelen számú a képzeleteim lehetősége az életeim iránt. Nem létezik az, hogy elmúlik. Ez a két dolog persze ellentmondás. Ez a paradox tesz egyszerre nyugtalanná és nyugodttá. Az aznap estén az elmúlást tartalmazza az előadás. A holnapi előadás elképzelt emlék. A színházi pillanat az elmúlásról szól, a lét fájdalmas gyönyörűségéről. Mert gyötrelmes a lét. A pillanatok, amik vannak, amik megadatnak nekünk, egyediek és megismételhetetlenek. A pillanatok ajándékok. És örökké létezők... Mi döntjük el, hogy élvezhetővé tesszük-e az életet – mások bántása nélkül. Kialakítható ez önzetlenül. Bocsárdi szavai szerint: a kérdés az, akarom-e gyógyítani a nézőket úgy, hogy nem fogják tudni, én vagyok a „gyógyító”. Gyógyítjuk egymást, mégpedig úgy, hogy nem tudjuk, mi vagyunk az orvosok. Csehov úgy írta meg drámáit, hogy a szerepeket fel kell idézni, nem eljátszani. Új értelmet akarok keresni a színháznak. Állomásként tekintek a színházrendezésre. Amíg tudok valamit találni, amit eddig nem találtam. S aki talál, az keres.

Az 1880–2020 (Idő-óda) stábja:

Rendező: SARDAR TAGIROVSKY

Zeneszerző, zenei szerkesztő:
BAKK-DÁVID LÁSZLÓ

Mozgás, koreográfia:
GYÖRFI CSABA, GYÖRFI ALÍZ

Látvány- és jelmezterv:
CRISTINA BRETEANU

Mozgókép: BODONI DOMBI TÜNDE

Bábkészítő: MARTIN DARIUS

Zenész, korrepetitor: VARGA IMRE

Asszisztens: CZVIKKER KATALIN

Ügyelő: VARGA FRIDERIKA

Plakátterv: OZSVÁTH ZSUZSA

Alkotótársak:

BALOGH JUDIT

BIRTALAN KATALIN

CSEPEI RÓBERT

DARÓCZI ISTVÁN

HANYECZ DEBELKA RÓBERT

LÉLEK SÁNDOR TIBOR

NAGY ALMA ANNA

NÉMETI EMESE

OLÁH ANIKÓ KATALIN

OZSVÁTH ZSUZSA

STÉFÁN BODOR MÁRIA

SZABÓ J. VIKTOR

Azt mondanám, toleranciára vagyunk predestinálva

Markó Béla költővel Kocsis Francisco beszélgetett

– A magyar kártyát* átnézve az olvasónak lehetősége nyílik arra, hogy megismerhessen néhány részletet a gyermek és az ifjú Markó Béláról, de a kérdések nem emelik ki az örök érvényű aspektusokat, nem készítetik arra, hogy hosszabban elidőzzön az ártatlanság koránál. Nem hinném, hogy annak előre megfontolt elhárításáról, megkerüléséről van szó, inkább egyszerűen arról a sietségről, hogy eljuthasson azokig a nagy kérdésekig, amelyekre meghökkentő válaszokat adhat. Kérem, meséljen arról a gyerekről, aki volt, a baráti környezetéről, elkövette-e vagy sem a gyermekkor apró csínytevéseit – a felfedezés igazi kalandjait és expedícióit! –, ha az öreg szomszéd kertjének cseresznyéje vagy almája mutatósabbnak és csábítóbbnak tűnt, mint az otthoni? És így tovább...

– A legnagyobb baj az, hogy lassan-lassan mondhatok bármit a gyermekkoromról, mert nincsen, aki ellentmondjon, esetleg kiigazítson, sem anyám, sem apám. Így aztán, meglehet, az emlékezés csupán a múltba visszavetített jelen, megpróbálok hát önkritikával beszélni magamról. Például jó lenne most azt állítani, hogy kalandvagyó gyermek voltam, vállalkozó szellemű, minden csínyre kész. Pedig nem. Rettenetesen féltem minden változástól, akár költözésről volt szó, akár esetleg iskolacseréről, vagy amikor más tanító néni vitt tovább minket az első osztály végétől. Igazság szerint máig ilyen vagyok. Mindössze egyszer indultam világgá, olyan négy-ötéves koromban, téli időben ráadásul. Megharagudtam valamiért a szüleimre, felöltöztem nagykabátba, sálát, sapkát is vettem, hónom alá kaptam egy doboz színes játékkockát, és kimentem az ajtón. A néhol nekem derékig érő hóban el is jutottam az utca végén levő autóbusz-állomásig, a félhomályos váróteremben egy-két ember lézengett, csodálkozva néztek rám. Máig érzem azt a szorongást, hogy mi lesz velem. Persze, apám távolról követett,

MARKÓ BÉLA költő, szerkesztő, politikus (1951, Kézdivásárhely). A BBTE magyar–francia szakán végzett, két évig tanár, majd az Igaz Szó szerkesztője, a Látó főszerkesztője. 1993–2011 között az RMDSZ szövetségi elnöke, 1990–2016 között szenátor. Számos vers-, esszé- és tanulmánykötete jelent meg, verseit román, angol és francia nyelvre fordították. József Attila-díjas.

és amire teljesen kétségbeestem volna, odaért, hazavitt. Ennyi volt. Egyébként meg, azt hiszem, nagyon is fegyelmezett emberke voltam, amibe azért belefért minden gyermekkorban megcselekedni való dolog: fáramászás, madarászás, de természetesen a szomszéd kertek megdézsmálása is. Szülővárosom, Kézdivásárhely kiválóan alkalmas volt erre, kicsi volt, mégis város, de ha megiramodott az ember, máris kint volt a mezőn. Nem voltam magányos gyermek. Ha egy nap nem tudtam valamiért kimenni a többiek

* *Ruleta maghiară – Convorbiri cu Markó Béla despre literatură, politică, societate*, Editura Curtea Veche, 2014.

közé, már rosszul éreztem magam. Ám mégis azt hiszem, a belső kalandok fontosabbak voltak nekem, mint a valódiak. Lehet, a kalandozó képzelet a gyávák menedéke, és a bátrak valóságos térben próbálják ki a kalandot. De akkoriban, az ötvenes években a rendelkezésünkre álló tér kicsi volt, bár színes és gazdag, viszont hamar bejárható. Zárt világban éltünk, és az ilyesmi kedvez a képzeletnek. Amolyan széplélek is voltam, verset írtam, költőnek álmodtam magam, de a legjobban kísérletezni szerettem. Így, ahogy mondom. Szinte naponta verte ki a biztosítékot valamilyen általam eszkábált villamos szerkentyű. Hol költőnek, hol mérnöknek készültem akkoriban. És hát amire a legbüszkébb vagyok, gyermekkori, azóta megkopott leleményességem fő-fő bizonyítéka: a hidrogénnel töltött luftballon. Nálunk akkor nem lehetett a levegőnél könnyebb gázzal felfújt léggömböket kapni, és mivel ötödiktől vagy hatodiktól már tanultunk kémiát, hamar rájöttem: egy negyed-es üveg sósavba maréknyi apróra vágott cinket zúdítva, majd a palack szájára gyorsan ráhúzva a luftballon száját, az így fejlődő hidrogén felfújja a léggömböt. Aztán a nyakát elszorítva, óvatosan lehúztam, bekötöztem, és elengedtem. Felséges érzés volt nézni, ahogy szállt-szállt felfelé. Az utcai gyermekesereg csodálata sem volt megvetendő. Persze, nem ajánlom senkinek, hogy kipróbálja, veszélyes kísérlet, ha az én gyerekeim csináltak volna ilyesmit, nem tudom, mit teszek. Igen, a képzelet kalandjai néha ilyen veszélyes légömb-eresztéssé konvertálhatók.

– A legtöbb ember számára a kamaszkor a legkomplikáltabb vagy a legzavarosabb életkor. Sokan úgy vélik, akkor válnak el a vízek a személyiség szárazulatától, akkor ízelelhetők meg a legerősebb életérzések és érzelmek, amelyek meghatározzák a sorsunkat, ekkor kötődnek életre szóló barátságok, de ekkor jelentkeznek az első csalódások is, alakulnak ki az első döntéshelyzetek. Ez így történt az ön esetében is?

– Azt hiszem, naiv és könnyörtelen kamasz voltam. Nem bocsátottam meg barátaimnak az apró hazugságokat, tanárainknak sem az ilyen-olyan gyarlóságokat. A mi generációnknak a szovjet ifjúsági regények romantikáján nőtt fel, a *Timur és csapata*t olvastuk, az ilyen könyveknek semmi közük nem volt a proletárdiktatúra szörnyűségeihez. Meg aztán Jules Verne rendíthetetlen jellemei voltak a példaké-

peink. Tulajdonképpen könnyen átvészeltém a kamaszkort ezekkel és az ehhez hasonló, de nyilván komplexebb olvasmányokkal, történelmi regényekkel, útleírásokkal, és a kettős beszéd-től sem sérültem igazán, hogy otthon másképpen beszéltünk, mint az iskolában. Vagy ki tudja, lehet, máig sérültek vagyunk mindannyian, akik abban a kettős beszédben nőttünk föl. Anyám bölcs asszony volt. Úgy nevelt belém szigorú erkölcsöt, úgy tanított meg, hogy öt banihoz sem nyúlunk hozzá, hogy közben egy egész világot lopott el körülöttünk az új rendszer, falun élő nagyszüleimtől is földet, állatokat. Kamaszkorom nagy szerencséje, hogy 1968-ban tizenhét éves voltam, a beatkorszak, a csehszlovákiai változások, a párizsi diáklázadások még egy eldugott székelyföldi városkába is elhozták a változás szelét. Hogy néhány év múlva kiderült, mindez illúzió volt? Ez igaz, csakhogy közben megtanultuk, éppen kamaszként, hogy lehet másképpen is.

– Ifjú költőként mennyire volt lehetősége hozzáférni a saját magyarországi nemzedéke irodalmához? Hát az egyetemes irodalomhoz? Ha igen, milyen úton-módon? Eszembe jut Farkas Árpád vallomása arról, hogyan került kapcsolatba Nagy László költészetével. Hogyan jutatta el szinte földalatti utakon az egyik neki szánt verskötetét a költő szüleihez. Önnek mennyire voltak szoros kapcsolatai a magyarországi költészettel? Hát a románnal? Fiatalon vagy később kezdett el román szerzőket olvasni? Mit olvasott, mennyire szelektíven? Volt-e olyan költő, akihez visszatért?

– Tizenhat-tizenhét évesen már közöltem verset itt-ott, és természetesen mohón olvastam a Romániában kiadott magyar újságokat, folyóiratokat, de magyarországiakhoz alig jutottam hozzá. A kézdivásárhelyi városi könyvtárban megvolt a Magyarországon frissen kiadott világirodalom, de a jelenkori magyar írók, költők nem. Emlékszem, középiskolai magyartanárom megajándékozott a magyarországi fiatal költők *Első ének* című antológiájával, óriási élmény volt, sokszor elolvastam. Ebben az antológiában jelentkezett először Tandori Dezső. Ugyancsak ajándékba kaptam Juhász Ferenc hatalmas eposzát, *A Szent Tűzözön regéit*. De csak az egyetemen, Kolozsváron volt lehetőségem folyamatosan olvasni a kortárs magyar irodalmat, a hetvenes évek elején ugyanis a Filológiai Kar könyvtárában elérhetőek voltak a magyarországi irodalmi lapok. Akkoriban a magyarországi költők közül Pilinszky János, Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes volt köztünk, magyar szakos egyetemisták között divatban. Az itthoniak közül legjobban Lászlóffy Aladárt szerettem azokban az években. Érdekes a mi szocializációnk, hogy miképpen alakult a kulturális identitásunk. Hiszen most, hogy a kérdésen elgondolkoztam, eszembe jut, tizedikes és tizenegyedikes koromban is, az iskolai folyóirat szerkesztőjeként úgynevezett irodalmi táborba küldtek engem két hétre, nyáron, egyszer Bușteni-be, egyszer pedig valahova Dâmbovița megyébe. Ott csupa író- és költőjelöltekkel voltam együtt. Így ismertem meg például Doina Uricariut. De meglátogatta a tábort Ana Blandiana is. Szintén ott szerettem meg az akkor divatos román folkzenét. Később, Kolozsváron már élő volt a kapcsolat az *Echinox* szerzőivel, Adrian Popescuval és másokkal, de olyan kiváló német írók is voltak ott, mint Franz Hodjak. Ismertük egymást. Al. Cistelean évfolyamtársam volt, ő román szakon, én magyaron. Akkor ismerkedtem meg Mircea Dinescu verseivel is, akivel személyesen csak később, a nyolcvanas években találkoztunk, hiszen ő Bukarestben élt. Szóval az én magyar költői identitásomban ez is benne van. A román irodalom egy része és a teljes romániai valóság.

– *Úgy vélem, Szilágyi Domokos befolyása bárkinél meghatározóbb volt a saját nemzedéke s a következő generációk költészetére is. Az ő felkavaró, önmagát tragikus, végzetes végkifejlet felé terelő, rettenettel teli, titkos élete, csodálatos szuggesztivitású és rezonanciájú versei, a ritmusok, a hangzások, a témák változatossága, akár az a látszólagos könnyedség, amellyel újszerű asszociá-*

ciók révén értelmezett át viszonyulásokat, kiváltotta mindenki csodálatát. Amióta Stefano Bottoni nyilvánosságra hozta a költőnek a Securitatével való együttműködési dokumentumait, más szemszögből olvassuk a verseit. Metaforáiban és utalásaiban felfedezhetjük belső gyötrelmeinek iszonyatát, az átélt tragédiát, a másokért való önfeláldozás gesztusát. Ami a költészet számára nagyszerű impulzust jelenthet, a költő számára a felvállalt összeomlás. Engem Jób poézisére emlékeztet. Ismerte őt?

– Mindössze egyszer találkoztam vele, Kolozsváron az Egyetem utca sarkán, az Írói Egyesület székházának bejáratánál. 1973-ban vagy 1974-ben lehetett, túrabakancsban, zöld viharkabátban, magas nyakú gyapjúpulóverben állt ott, beszélgetett valakivel, bemutatnak neki, néhány szót váltottunk, de nem emlékszem, miről. Az éles arca, az öltözéke viszont máig megmaradt bennem. Fáj ez a Szilágyi Domokos-ügy. Pedig sem barátom, sem mentorom nem volt, sőt, az előbb említettem, hogy Lászlóffy Aladár kultúrtörténeti és történelmi poémái jobban megragadtak engem. Talán azért is, mert Szilágyi Domokos formaérzékét és nyelvkezelését nehéz lett volna példának tekinteni, nehéz lett volna ezt tőle megtanulni. Egyedi volt. Az ilyen virtuozitással születni kell. Vagy van az embernek, vagy nincs. De amiért fáj ez a történet, az éppen annak a bizonyos olvasási kódznak a megváltozása. Ugyanis Szilágyi Domokos jellegzetesen a klisékbe be nem illeszkedő, a konvenciókra mit sem adó – túrabakancs Kolozsvár főterén! –, lázadó poéta volt a számunkra. Nem

tudtuk elképzelni, hogy ott ül valahol egy szerkesztőségi íróasztalnál nap mint nap, és levelez vagy korrektúráz, netán magyar irodalmat tanít egy iskolában. Ő rendszeren kívül élt a mi képzeletünkben. Egyfolytában Nichita Stănescu jut róla eszembe, vele is kétszer vagy háromszor találkoztam csupán, ő is nyelvzseni volt, ő is afféle ötödik kerék volt a rendszerben, és ráadásul Szilágyi Domokos hihetetlen empátiával fordította őt magyarra. Az ilyen embereknél az élet összeforr a versekkel. A magyar kultúrában különben is van egy ilyen hagyomány, hogy a verset az élet hitelesíti. Petőfi Sándor megírta versben, hogy csatátéren fog meghalni, így is történt, és azóta is azt hisszük, hogy azért jó az a jóslatszerű vers, mert valóra vált a jóslat. Ilyen az egész költészetünk szinte máig, a költők szoborszerűek, hősök, népvézérek. Persze, egy ideje leáldozóban van ez a szemlélet, mármint az, hogy az írónak vagy költőnek kell utat mutatnia a társadalom számára, de igazság szerint még mindig így olvassuk elődeink verseit. Szilágyi Domokos esete nagy vizsga mindenkinek, vagyis az, ami róla kiderült, miszerint valamilyen formában megalkudott az ördöggel, ez vajon hogyan hat vissza a költészetére. Visszahat. Nem ugyanúgy olvassuk. Úgy tűnik nekem, végül is a remekművet az ő esetében nem temette maga alá az összeomló életrajz, egy rövid ideig tartó döbrent csend után ismét olvassák, elemzik, és szeretik is. De attól tartok, ezzel még nincs vége, mert egyelőre csak annyi történt, hogy tudjuk, mégsem vesszük tudomásul, hogy a költőt valamilyen eszközzel, ki tudja, mivel, megtörte egykor a félelmetes gépezet, és hogy szuverén emberként valószínűleg már előbb meghalt, ezt a halált csak beteljesítette öngyilkossága. Igen, még mindig ugyanúgy olvassuk Szilágyi Domokost, mint azelőtt, legfeljebb szorongóbban, egyfajta hiányérzettel. El kell jönnie az időnek, amikor hozzáolvassuk a versekhez az új életrajzot, de ez még nem történt meg. Egy nyomorú világ gyermekei voltunk, egyesek ellenálltak a gonosznak, mások nem. Azt hiszem, ő valóban ezt a bűnt bűnhődte végig egész költészetében, míg végül halálra ítélte érte önmagát. Ő vezekelt. De mások? Nem kerülhetjük meg, ítélnünk kell, mert másképpen nem volt értelme annak, hogy többségünk mégis ellenállt, de nem tudom, lehetséges-e még egyáltalán rendet rakni a múltban. Szabad-e például különbséget tenni aszerint, hogy ki miért került a Securitate hálójába, és mentség-e valamire is az életmű? Sok kérdésem van nekem is, és kevés válaszom. Állítólag a nagyszerű költő, Ștefan Augustin

Doinaș is együttműködött? De hiszen lenyűgöző versei vannak neki is, nagy élményem volt, amikor *Az ezüstagyarrú vadkant* lefordítottam. Micsoda mélység! És micsoda szenvedés van ezekben a művekben. Micsoda aljas kor van mögöttük. Bele-beleolvasok már ismét Szilágyi Domokosba, de még idő kell nekem, amíg értelmezni tudom, hogy más embert, magányos hőst képzeltünk a remekművű versek mögé valamikor. Talán mégsem kellene közelről megismerni a költőket. Talán igazuk van a mai esztétáknak, talán a New Criticism helyes irány, csak a szövegre kellene figyelni. Bár azt hiszem, ez inkább gyávaság, nem esztétika. Tudni kell feldolgozni, ha szellemi elődeinkről kiderül valami szörnyűség, mint ahogy Esterházy Péter képes volt megírni apja megalakítását. Szeretetteljes kegyetlenséggel tette ezt, így mondanám. Szilágyi Domokossal is valami ilyesminek kell végbemennie. Bizonytal szobrot érdemel, de a lázadó ember szobra helyett a szenvedő emberét kell most már felállítanunk.

– *Fiatalként kik voltak a kedvencei? Kik számítottak értékszempontrú viszonyítási kiindulópontrú ön számárra a régiek, illetve a kortársak közül?*

– Nagy hibám vagy erényem, hogy soha nem voltak bálványaim. Emlékszem, kamaszkoromban mennyire csodálkoztam azon, hogy osztálytársaim, persze elsősorban a lányok, színészfotókat gyűjtöttek, és egy-egy ismertebb sztár fényképéért albumnyi gyűjteményt is képesek voltak odaadni. Valahogy így voltam a köl-

tőkkel is, nagyon szerettem egyiket-másikat, de nem annyira, hogy bálványozzam őket. Mi kétségtelenül József Attilán nőttünk fel, akit tagadhatatlan – és őszinte – baloldalisága ráadásul szalonképessé tett a kommunista rendszerben, és bőven tanították az iskolában. Kamasz képzeletünket magával ragadták rendkívül plasztikus hasonlatai és metaforái, miközben gyémántesze lenyűgözte értelmünket. Máiig nem gyógyultam ki ebből a gyorsan elhamvadt – öngyilkos lett ő is, harminckét évesen – zseniből, akinek költészete legfőbb bizonyítékom arra, hogy az igazán jó vers nem csupán intuíción, hanem ugyanolyan mértékben intelligencián is múlik. Egyébként másik költőm, akit egyvégtében szerettem és szeretek, Arany János, ő Petőfi Sándor kortársa, de nála is együtt van a hatalmas nyelvi erő a mérnöki pontossággal, bár sokkal hűvösebb, távolságtartóbb, mint József Attila. Valószínűleg nem véletlen, hogy éppen az ilyen költőket, írókat és művészeket tudtam tartósan kedvelni, időről időre újraolvasni. Aztán vannak a lángoló poéták, a romantikus messiások, például Ady Endre. Kétségtelenül az egyik legnagyobb magyar költő, fiatalon mégsem tudtam igazán szeretni, mert vele egy kezdő poétának azonosulni kell, bele kell olvadni, lánggra kell gyúlni tőle. Erre nem voltam képes. Érdekes, hogy az ifjúkori lelkendezésekből és időnkénti depressziókból kigyógyulva, sokszor újraolvastam Ady Endrét. Néha újraolvasom ma is. Nem égek el tőle, de nagyon értem, nagyon szeretem, nagyon izgatnak a szövegei. Életkor-függő is, hogy milyen irodalmat olvasunk szívesen.

Hogy a maiak közül kik hatottak rám fiatalon? Hát akik mindannyiunkra, a jó értelemben vett militáns költők természetesen, a közösségi üzenetet fogalmazók. Akik Ady Endre habitusát vitték tovább, de nem annyira végletesen, nem annyira patetikusan. Akkor ennek volt divatja. Ilyen volt a közvetlenül előttem járó költőnemzedék, az úgynevezett második Forrás-nemzedék, Farkas Árpád, Király László és még többen is. Ma sem tagadom meg őket, de most már egysíkúnak érzem azt az egyébként nagyon tisztességes, a rendszerrel szembeni protest-lehetőségeket kereső költészetet. De akkor megvolt a hatása, és ez, félve mondom, talán fontosabb, mint a maradandóság.

– 1979-ben jelent meg a *Dacia Könyvkiadónál Tudor Balteș szerkesztésében* a Tineri poezi maghiari din România. Generația

Forrás [Fiatal romániai magyar költők antológiája. A Forrás-nemzedék]. *A romániai magyar irodalmat alaposan ismerők számára kialakulhatott a kritika által már elfogadott értékhierarchia, a kötetből viszont ez a rangsor kevésbé derülhetett ki. Három évvel később jelent meg a hazai német költők Vânt potrivit până la tare [Mérsékelt szélről a viharosig] című antológiája, Peter Motzan sokkal igényesebb, értékkezpontúbb, átfogóbb jellegű válogatásában, Ioan Mușlea műfordítói remekléseivel. Mialatt a magyar antológiának alig volt visszhangja, a német költőket bemutató kötet nagy feltűnést keltett, elnyerte a verskedvelők csodálatát, és mély hatással volt a román írók tudatára is. Miért vallott kudarcot ez a dicséretes kezdeményezés, amely megpróbált hidat építeni a két, ekkor már egymástól eltávolodott, később még inkább elszakadt kultúra között? Mit kellene tennünk egymás kultúrájának kölcsönös megismeréséért? Lát-e lehetőséget a mélyről fakadó, örökös gyanakvás eloszlására?*

– Nagyon erős volt az a fiatal német költőnemzedék, és sokkal kevésbé voltak tradicionalisták, mint mi. Sokukat ismertem, ez végül is a Herta Müller, Richard Wagner és Werner Söllner generációja volt, ők egyrészt valószínűleg állandóan abban a perspektívában gondolkoztak, hogy akkoriban már folyamatosan vándoroltak ki a nyugatnémet és a román állam közti egyezségnek megfelelően a szászok és a svábok, másrészt sokkal jobban benne voltak a román kultúrában, szorosabb kapcsolatuk volt a román írókkal.

Persze, ha ezekről az antológiákról beszélünk, akkor nyilván az is lehetséges, hogy a nagyon felkészült Peter Motzan tudta, hogyan kell válogatnia, míg az egyébként lelkes fordító Tudor Balteş valamiféle demokráciát próbált érvényesíteni az antológiájában. Az irodalomban vagy művészetben isten őrizzen a demokráciától, ott nem lehet egyenlősdi játszani. De mondom, nem csak erről lehet szó, hanem arról elsősorban, hogy a németek egészen más együttélési stratégiát alkalmaztak, mint a magyarok, és másképpen értelmezték az erélyi multikulturalizmust. Mi állandóan félünk az asszimilációtól, az identitásvesztéstől, és ez ellen valamiféle sündisznóállással védekeztünk, míg bennük, úgy gondolom, nem volt ilyen félelem. Ma viszont alig van már, sajnos, németek Erdélyben, mind elmentek, de ez nem feltétlenül az itteni német értelmiségiek stratégiájának a következménye, hanem a Német Szövetségi Köztársaság rossz döntése vezetett ide, vagyis az, hogy a szó szoros értelmében kivásárolta a németeket. Summa summarum: bizonyos értelemben modernebb volt az irodalmuk, mint a miénk. És ismétlem, más volt a viszonyuk a román kultúrához. Gyermekkoromban sokat jártam Brassóban, ahol akkor még sokan három nyelven beszéltek, németül, románul és magyarul, és ez nemcsak a németekre, hanem az ott élő románokra és magyarokra is jellemző volt. A kulturális közeledés párt- és kormánypolitika volt a kommunizmusban, a román irodalom legjavát lefordították magyarra, Eminescutól Caragialén át Liviu Rebreanuig és tovább. Sőt, még azelőtt, a két világháború között is a legjobb erdélyi magyar költők, Áprily Lajos, Dsida Jenő és mások fordítottak románból. Akkor még úgy nézett ki, hogy érvényesül a transzilvanizmusnak nevezett, Kós Károlyék által propagált ideológia, vagyis hogy az Erdélyben született kultúrának vannak a nyelvi és nemzeti identitáson átnyúló sajátosságai. De ennek ellenére az 1918 után kisebbségbe került magyar értelmiség nem tudta feldolgozni ezt a traumát, és ez máig megvan, félünk a nyitástól, mert veszélyt látunk benne. A megismerési szándék sem volt teljesen kölcsönös, sok mindent lefordítottak ugyan románra, de korántsem annyit, mint fordítva, románról magyarra, és a Tudor Balteş-féle antológia is inkább kivétel volt, bár fontos kivétel. A kommunizmusban tagadhatatlanul erőltették a közeledést, de éppen ezért kilógott a lóláb, hogy ez nem egy őszinte szándék. Afféle Patyomkin-fal volt

csupán. Mégis azt mondom, egy folyamatos költségvetési támogatásra ma is szükség lenne, hiszen meglepődve hallottam a múltkor, hogy például az ICR-ben hiába van pénz a külföldi kapcsolatok építésére, ebbe nem igazán fér bele az országon belüli román–magyar irodalmi közeledés, kölcsönös fordítások meg ilyesmik. Lehet módot találni rá nagy nehezen, de nem prioritás, holott az kellene legyen. Saját példám is felhozhatnám arra, milyen sokat számít, ha van valamiféle megrendelés, hiszen valamikor a nyolcvanas években rendező és költő barátom, Tompa Gábor kérésére, aki meg akarta rendezni Kolozsváron, és aztán meg is rendezte a darabot, lefordítottam Lucian Blaga *Manole Mester* című drámáját. Bevallom, akkor ismertem meg Lucian Blagát igazán, és ennek az egyetlen műnek a lefordításával nemcsak hozzá, hanem általában a román irodalomnak a magyartól eltérő, metafizikusabb jellegéhez is közelebb kerültem. A kultúra nem helyettesítheti a politikát, de a remekművek sokat segíthetnek egymás megértésében, és ma is születnek olyan nagyszerű szövegek mindkét irodalomban, amelyeket kötelező módon ismernünk kellene. Ehhez viszont tényleg kölcsönösségre van szükség. Emlékszem, amikor a hetvenes években Marosvásárhelyre kerültem, a román írók közül sokan, Dan Culcer, Romulus Guga és mások kiválóan beszéltek magyarul, ismerték a magyar irodalmat, fordítottak is rendszeresen. Attól, hogy valamit ismerünk, nem biztos, hogy megszeretjük, de félni

sem félünk úgy tőle, mint az ismeretlentől. Sokszor elgondolkoztam, miért van az, hogy én például negyedszázada vagyok a romániai közéletben, rengetegen ismernek, de a nevemet a román újságírók egy része még mindig nem írja le helyesen. Mintha párhuzamos világokban mozognánk, mintha nem is akarnánk igazán megismerni egymást, pedig a megoldás szerintem egyszerű: azáltal, hogy együtt élünk, mi erdélyi magyarok és románok, olyasmiket tudunk, amit sem a Kárpátokon túli románok, sem a magyarországi magyarok nem tudnak. Ezt az erdélyi jellegzetességet kellene kihasználnunk, és végre rá kellene jönnünk, hogy ez a multikulturalitás hatalmas energiákat szabadíthatna fel ebben a régióban, ha tényleg előnynek tekintenénk, és nem hátránynak.

– Az ön nemzedékének sikerült-e lépést tartania a magyarországi törekvésekkel, avagy megisméltődött a két világháború közötti történet, amikor úgy tűnt, Erdély megtalálta a maga saját hangját, kulturális küldetését, amely már nem a „magyar pusztá” visszhangja volt? Bekövetkezett-e a tiszteletre méltó püspök, Ravasz László által beharangozott szkizma, okozhattak-e a politikai határok ilyen mértékű szakadást, mialatt a nyelvi egység nem sérült?

– A magyarországi és erdélyi magyar szellemiség közti különbségek semmiképpen sem az utóbbi száz esztendőben alakultak ki. Már a régi magyar költők is arról beszéltek, például Csokonai Vitéz Mihály kétszázvalahány esztendeje, hogy egy nemzet él két országban, és nem csupán a közigazgatási-politikai különbségekre gondol, és nem is csak arra, hogy Erdély a történelemben elég hosszú ideig önálló fejedelemség volt, hanem ő is, majd a tizenkilencedik és huszadik századi magyar írók közül sokan utalnak a mentalitásbeli eltérésekre. Erdélyben a magyar, román és német kultúra folyamatosan hatott egymásra, befolyásolta az itt élők gondolkodásmódját. Azt mondanám, toleranciára vagyunk predestinálva, de ehhez le kellene gyűrni a politikai és gazdasági érdekekből fakadó intoleranciát. Számomra íróként azért is fontos ez a kérdés, mert a magyar nyelv egyébként teljesen egységes, a dunántúli magyar minden nehézség nélkül megérti az Erdély keleti felében élő székelyeket, még igazi dialektális különbözőségek sincsenek. Sőt, szerintem az erdélyiek színesebb magyar nyelv-

vet beszélnek, igaz, itt-ott újabban néhány román kölcsönszót is használnak, de ezek többnyire a hivatali ügyvitel terminus technicusai. Egyébként az erdélyi románok esetében is vannak ilyen nyelvi sajátosságok. Érdekes, hogy miután elég sokat éltem az utóbbi évtizedekben Bukarestben, ma már rögtön észreveszem, amit régebben nem, hogy valaki erdélyi és nem regáti román. Az erdélyi románok lassabbak beszélnek, nyújtják egyik-másik mássalhangzót, és ők is használnak magyar kölcsönszavakat. Nos, ugyanígy vannak különbségek a magyarországi és erdélyi magyarok között is. Mostanában egyre inkább úgy látom, hogy annak idején 1848-ban, majd 1867-ben a kiegyezéskor a magyar politikusok nagy hibát követtek el, hogy nem adtak jogi keretet Erdély multikulturális jellegének, ugyanezt elkövették a román politikusok 1918 után, ma pedig, egészen más körülmények között, az erdélyi román és magyar értelmiségieknek nem kellene ugyanilyen rövidlátónak lenniük. Nem egyszerűen politikai szlogen az, hogy a multikulturális jelleg fokozatos felszámolásával szegényebb lesz Románia. Rosszkedvűen lapozok néha még ma is egy-egy nálunk kiadott útikönyvet, amely csak román emlékekre, elsősorban az egyébként valóban páratlanul értékes fatemplomokra hívja fel a figyelmet, mintha magyarok nem is lennének Erdélyben. És ennek a fordítottjára is van példa magyarországi bedekkerekben, amikor csak magyar történelmi emlékekről, udvarházakról, kastélyokról, palo-

tákról beszélnek. 1989 után sok minden megváltozott az itteni magyar irodalomban, mert azelőtt minket annyira megpróbáltak elzárni a magyarországi irodalomtól, hogy még az iskolában is külön tanították egyik évben a huszadik századi magyar irodalmat, másik évben a romániai magyar irodalmat, és nyilvánvaló, hogy ebből elégük volt az íróknak, egyetlen közös magyar irodalmat szerettek volna. Ez így is van, de meg kell mondanom, hogy az irodalomban is voltak és vannak erdélyi sajátosságok, például régebb az emlékirat-irodalom, a dokumentumpróza dominált, az utóbbi évszázadban pedig kisebbségi helyzetben sokkal nagyobb értéknek számított önmagában is az anyanyelv, mint általában, így aztán már-már maga a nyelv lett az irodalom tárgya, ez megfigyelhető volt a két világháború között Tamási Áronnál, utána meg Sütő András esszéiben, de akár Kányádi Sándor verseiben is. Ma a tendencia mégis az, hogy legyen egységes értékrendje a magyar irodalomnak, ne legyenek regionális különbségek. Sok Erdélyből származó élvonalbeli író van ma Magyarországon, Bodor Ádám, Bartis Attila, Dragomán György, Szabó T. Anna, Tompa Andrea, Papp Sándor Zsigmond, ők persze ma is sokszor erdélyi élményvilágukból ihletődnek. Van viszont egy ellentmondás, hogy miközben az irodalomban az egységes magyar értékrendbe való beilleszkedés volt a természetes cél, addig a romániai magyar politikában éppen a különbözőséget próbáltuk érvényesíteni, végig azt mondtuk, hogy nekünk önálló politikát kell művelnünk, mert a mi helyzetünk sajátos, nem lehet Budapestről megmondani, hogy mit tegyünk, és ugyanúgy nem tudtuk elképzelni, amit a kilencvenes évek elején még egyik-másik román politikus felvetett, hogy valamelyik román párt keretében kellene politizálniuk az itteni magyaroknak. Igen, Erdély más, és ezt a másságot kisebb-nagyobb mértékben tükrözi az irodalom is, de ettől csak gazdagabb a magyar kultúra, nem szegényebb. Kós Károly írói és építőművészi munkássága vagy Nagy Imre festészete csak Erdélyben születhetett meg, és meggyőződésem szerint csak akkor lehetünk igazán európaiak, ha ezeket a regionális sajátosságokat nem tagadjuk le, hanem megpróbáljuk hasznosítani abban, amit alkotunk. Beszéltem az imént Lucian Blagáról. Ő tipikusan erdélyi író és gondolkodó, de tipikusan román is, ugyanakkor európai. Az én generációm feladata 1989 után a Magyarországhoz való felzárkózás volt, ez meg is történt, és

most már itt az ideje erdélyiségünk hangsúlyozásának is.

– *Mi az, amit sajnál a költő?*

– Több mint két évtizedig lekötött a politika, ebből tíz év, 1995 és 2005 között úgy telt el, hogy szépirodalmi szöveget egyáltalán nem írtam. A politikára áldozott időt nem sajnálom, hatalmas próbatétel volt nekem, óriási tapasztalat és hihetetlenül intenzív élet, de az a tízéves hallgatás, az nem kellett volna. Én 1989-ben már Magyarországon is ismert és elismert költő voltam, aztán miközben megismertek politikusként, annyira, hogy az utcán is megállítanak néha még ma is Budapesten, aközben szinte elfelejtettek költőként. Nagy szerencsém, hogy 2005 után sikerült visszajönnöm az irodalomba, szinte úgy, mint a teve a tűfokán, és az is elégtélelem, hogy aki szid engem politikusként, az is vagy csak jót mond, vagy hallgat a verseimről. Viszont a nagy kérdés, hogy visszatértem, persze, de ugyanoda-e, ahol akkor lennék, ha nem szüneteltettem volna az írást. Az irodalom élő áram, nem lehet csak úgy kilépni belőle, aztán ismét belemerülni, mert közben már minden megváltozott. Hogy mit sajnálok még? Hát azt, hogy nem vezettem naplót, van sok-sok feljegyzésem, de naplóm nincsen. Ez jól fogna nekem íróként is.

– *Hát a politikus?*

– Nem sajnálom, hogy nem lettem igazán hivatásos politikus évtizedek alatt sem, vagyis mindvégig úgy érez-

tem, nem ez a mesterségem, ezt csak azért vállaltam, mert szükség volt rám, de bármikor van, ahova visszatérnem. Én ezt tényleg így gondolom, nem jó, ha valaki mesterségnek tekinti a politikát, mert akkor mindent meg fog tenni, hogy meg ne bukjon, és ez bizony veszélyes. Nem szabad hozzászokni a privilégiumokhoz, mert az embernek mélységiszonya lesz, elkezd félni a zuhanástól. Sok mai fiatal politikusnál látom ezt a félelmet, nincsen bátorságuk például soha ellentmondani a közvéleménynek, nem merik vállalni a véleményüket. Nem sajnálom, hogy abbahagytam az RMDSZ-elnökséget, mert saját döntésemből tettem, és azt sem sajnálom, hogy ősszel már nem fogok parlamenti mandátumot sem vállalni. Erőm lenne hozzá, de nem akarok asszisztálni annak lebontásához, amit sok-sok éven át építettünk. Mert azt viszont sajnálom, hogy legfőbb célunk, a parlamenti demokrácia inogni látszik, egyre népszerűbbek az antiszisztemikus eszmék, és ez könnyen autoritárius rendszerhez vezethet. Sokszor gondolkozom, hogy hol hibáztunk, hiszen valószínűleg mi nem építettünk elég erős alapokat a demokráciának. Az is eszembe jut időnként, hogy míg elég kitartóan – és állítom, eredményesen – dolgoztam a kisebbségi jogok bővítésén és a román–magyar viszony javításán, közben nem mindig volt elég energiám számos más kérdésbe, a parlament működésébe, az igazságszolgáltatási rendszerbe, a hatalmi ágak tényleges szétválasztásába beleszólni, holott ezekről is volt véleményem. Nem mondom, hogy nem próbáltam beleszólni, de tehettem volna többet, mondjuk, azért is, hogy a kultúra ne csak alkalmanként kapjon több költségvetési támogatást, amikor éppen mi is kormányon vagyunk, hanem nehezen lebontható, tartós támogatási rendszereket kellett volna kialakítani. Nem azt sajnálom hát, amit tettem, hanem azt, amit még megtehettem volna. Túl sok volt az olyan megoldás, ami a kedvező politikai konjunktúra elmúltával egy pillanat alatt összeomlott vagy összeomolhat.

– A magyar kártyáról írt egyik *recenziómban kifejeztem értelmességemet (mi több, sajnálatomat) amiatt, hogy a költő háttérbe szorult, mert a politikum kaparintja meg és uralja a költői beszédet. Akkor úgy véltem, mindezt a kérdésfelvetés indokolja. De most, bár megpróbálom elkerülni ezt a szférát, engedje meg, hogy megállapítsam: immár a költő gondolkodásmódja megfertőződött tőle, hiszen politikai argumentumhoz folyamadik a kulturális*

előtt, és már indulásból védekező álláspontra helyezkedik. Azt hiszem, ez már a reflexévé vált. Tévedek? Netán indokolatlanul szőrszálhasogató lettem? Akár vissza is utasíthatja a válaszadást...

– Nem tagadom, hogy megfertőzött a politika, és nehezen tudok szabadulni tőle. De mentségemre szolgáljon, hogy az én értelmezésemben Európának ebben a részében a politika nem egyszerűen arról szól, hogy a megszerzett hatalmat a közjó érdekében használják a közigazgatásban, gazdaságban kellőképpen felkészült vezetők, hanem a politika mi magunk vagyunk. Ha úgy tetszik, a politika errefelé maga a sors, bővelkedik reményteljes ígéretekben, aztán a végén mégis csalódnunk kell. A verseimben általában nincsen ott a napi politika, de azt szoktam mondani, hogy a költő is hozott anyagból dolgozik, mint egykor egyik-másik szabó, végül is valamilyen formában azt írom, ami körülöttünk van. És ha valaki beleolvas az esszéimbe vagy publicisztikámba, látni fogja, hogy állandóan visszatérek a számomra fontos sorskérdésekre, próbálom megfejteni legalább a legutóbbi száz év történelmét. Ami persze nem könnyű, vagy talán lehetetlen is, hiszen a történelem Európának ebben a részében minden nemzetnek, sőt néha minden egyes embernek más-más értelmezést kínál. Egyvalamit biztosra veszek: ha döntő pillanatokban az értelmiségiek igényt tartottak volna a beleszólásra, talán másképpen néznénk ki ma. Nem arra gondolok, hogy írónak, festőnek, zenésznek fel kellene adnia az eredeti hivatását, és

el kellene mennie a parlamentbe. Én is tudom, egyfajta munkamegosztásnak kell lennie mindenütt. Sőt, azt sem tartom jónak, hogy az úgynevezett civil társadalom vagy legalábbis egyes képviselői időnként úgy viselkednek, mintha nekik kellene kormányozniuk, ami azt jelentené, hogy feladják civil voltukat, és ezt nehezen értik meg. De értelmiségi kontrollra nagy szükség van, és gyakrabban kellene véleményt mondaniuk az értelmiségieknek a lényeges kérdésekről. Ez az én dilemmám, ezért térek vissza rögeszmésen a politikához akkor is, amikor irodalomról van szó. Félek az olyan rendszertől, amikor mások kezében van a sorsom, és én még meg sem szólalhatok. Ezt 1989 előtt eléggé megtapasztaltuk. Egyébként időnként eszembe jutnak Platón utópisztikus víziói az államról, azt hiszem, tényleg nem költőknek, de nem is filozófusoknak kell vezetniük a világot, mert ők nem képesek a kompromisszumra, és ebből nagy bajok szoktak lenni.

A Vatra című marosvásárhelyi folyóiratban megjelent szöveg alapján. A kérdések SZILÁGYI ALADÁR fordításai.

KOC SIS FRANCISKO (1955, Csekelaka, Maros megye) költő, prózaíró, műfordító. A bukaresti Spiru Haret Egyetem történelem szakán diplomázott, 2009 óta a Vatra folyóirat főszerkesztő-helyettese, a Târnava folyóirat szerkesztője. Több fordításkötete jelent meg romániai magyar költők műveiből (Efectul admirației, 2006 – A csodálat hatása; Avangarda maghiară în texte și portrete – A magyar avantgárd – szövegek és portrék, 2008).

SIMON JUDIT

Szilveszteri operett, idézőjelekkel

Kritika

Operettel búcsúztatta az óévet és köszöntötte az újat a nagyváradi Szigligeti Színház. A társulat évfordulóhoz kötötte a bemutatót: tavaly volt 30 éve, hogy a város szülöttje, Fényes Szabolcs zeneszerző elhunyt. Legismertebb művét, a *Maya* című revüoperettet Novák Eszter állította színpadra.

Operettet kétféleképpen lehet színpadra állítani: jól vagy rosszul. Középút nincs. A jó operett szórakoztató, mulatságos, búfelejtető, de színház, annak minden ismérével. A rossz operett elviselhetetlen, úgyhogy ne beszéljük róla. Főleg azért nem, mert Váradon hosszú évek óta nem volt egy valóban jó operett produkció. Eddig. A *Maya* olyan, ahogy a nagykönyvben meg van írva, a legfinnyásabb operettrajongó sem találhat benne kivetnivalót. Sőt, a vájt fülű drámakedvelők is megtalálják benne az ügyesen elrejtett, de biztos kézzel robbantott kis aknákat, amiktől még szórakoztatóbb a váradi *Maya*.

Fényes Szabolcs és Harmath Imre műve annyiban tér el a többi operettől, hogy két szubrett és két táncoskomikus sze-

SIMON JUDIT újságíró, kritikus (1956, Nagyvárad). A Majomsziget, a Bihari Napló, az Erdélyi Napló, a Brassói Lapok, majd a Krónika munkatársa. 2002 óta az Erdélyi Riport újságírója. MŰRE nívódíjas (1993).

rep van benne. Primadonna csak egy, nem is lehetett volna több, ki mertte volna ezt megtenni a szerepet először játszó Honthy Hannával? Ebből adódik, hogy bonvivánból is csak egy van.

A jó operettelőadáshoz – ha a fentiek megvannak – kell még egy jó drama-

turg, aki pergővé varázsolja a szöveget, és a rendezővel közösen elhelyezi a már említett csemegebombákat, továbbá fantáziával és ízléssel megáldott díszlet- és jelmeztervező, szellemes koreográfus és nem utolsósorban hozzáértő zenei vezető, illetve karmester.

Elsősorban viszont olyan rendező, aki érti e könnyűnek nevezett nehéz műfajt, akinek van humora, ízlése, színházi tudása, hogy egyszerre vegye komolyan és kissé emelje el a történetet, a zenét, a játékot. Jeles rendező ismerősöm azt mondta, könnyű jó előadást csinálni Shakespeare vagy Csehov darabjaiból, de próbáljon meg valaki mondanivalót kicsiholni egy operettből.

Kellenek továbbá tehetséges, ráadásul énekelni és táncolni tudó színészek. Nélkülük ugyanis az egész megmarad koncepciónak.

Novák Eszter nem csak szeret, tud is operettet rendezni. Tudja, nem elég a zene, a tánc és a szerző poénjai ahhoz, hogy érvényes legyen az előadás. Tudja, cseppnyi utalás nélkül a környezetünkre, korunk ízlésére nem áll meg a lábán az operett, ha mégoly ismert és közkedvelt is, mint a *Maya*. Elrejtette hát a már említett aknáit, amelyek által nem csak a mulatság fokozódott. Ezekkel éppen annyira tartotta el, más szóval éppen annyi idézőjelet tett, hogy megtöredezzon a cukormáz, de ne hulljon le. Ehhez humor kell, pontos szövegértelmezés és színészvezetés, biztos egyensúlyérzék, hogy meddig tart a komédia, és mikor kezdődik a giccs. Novák idézőjeleivel kivédte a giccsot! Jól megkomponált előadást alkotott, szórakoztatót, de valódi érzelmeket is bele-

csempészett. Pergő, dinamikus produkciót kreált abból az operettből, aminek láttunk pompásabb, de vontatottabb előadását. Mert ami hetven éve szórakoztató lehetett (ennyi idő telt el, amióta először játszották a *Mayát* Váradon), 2016-ban már unalmas lenne.

A díszlet- és jelmeztervező nagyszerűen oldotta meg a színpadképeket, szép és karakteres ruhákat adott a szereplőkre. A Novák–Vaslatos duó jól működő páros, élvezetesekek az „összekacsintásaik”.

A rendezőt dicséri az is, hogy végre olyan koreográfus komponálta a táncokat, aki érti az műfajt és humora is van. Bóbis László többszörös step Európa- és világbajnok a legjobbaktól tanulta a revütánc csínját-bínját, és innen már csak egy kis lépés az operett. Parádés táncokat vitt színpadra, s azok a már sokat emlegetett aknáknak robbanásához is hozzájárultak. Más szóval a táncok nem betétszámok maradtak, hanem az előadás szerves részévé váltak.

Hatalmas dicséret illeti a táncosokat. Azon túl, hogy pontosak és fegyelmezettek, érzik a műfaj jellegzetességeit, és ami nagy erény: a humortól sem jöttek zavarba, „vették a lapot”. A jól összehangolt táncokban is kiéreződött mindegyikük egyénisége, ami nagy teljesítmény egy operettben.

A rendező a színészekre „szabta át” a szerepeket, aminek eredménye a szellemes játék. Gajai Ágnes és Dimény Levente a szubrett és táncos-

komikus álompáros. Ha ismeretlen dalokat énekeltek volna is, másnap biztosan mindenki azokat fütyörészné az utcán. Prózai színészek, nem meglepő, hogy remekül játszanak, azonosulnak a karakterükkel, de jól énekelnek és táncolnak is. Remekelt a másik a szubrett-táncoskomikus páros is. Ababi Csillának és Szabó Eduárdnak is ellenállhatatlan a humora, s annak ellenére, hogy ők is prózai színészek, remekül énekelnek, táncolnak. S bármi történt a színpadon, két művészre feltétlenül oda kellett figyelni: Hajdu Gézára és Szotyori József. Minden mozdulatuk egy vicces melódia. A Szotyori József – Hunyadi István kettős bohócjelenete egyszerre mulatságos és szívszorító.

Örömmel nyugtáztuk, hogy a fiatal és jóképű Sebestyén Hunor személyében bonvivánja is van Váradnak. Szép hanggal megáldott, tehetséges színész. Primadonnája is van a társulatnak, de mert Tasnádi-Sáhy Noémi pár hónapja anyuka, a rendező Holecskó Orsolyát hívta meg a címszerepre. Maya igazi primadonna, dívaszerep. Novák a magyarországi művésznőre alakította a szerepet, ami nem baj.

Firtos Edit, Kovács Enikő, Kiss Csaba, Csatlós Lóránt több kisebb-nagyobb partitúrában remekelt.

Nagyvárad Szigligeti Társulat
FÉNYES SZABOLCS – HARMATH IMRE

Maya
 Operett

Rendező: NOVÁK ESZTER

Dramaturg: KÁRPÁTI PÉTER

Zenei vezető: LÁSZLÓFFY ZSOLT

Díszlet- és jelmeztervező:
 FLORINA BELLINDA VASILATOS

Koreográfus: BÓBIS LÁSZLÓ

Karvezető, zenei asszisztens:
 BRUGÓS ANIKÓ

Szereplők:

HOLECSKÓ ORSOLYA, GAJAI ÁGNES,
 ABABI CSILLA, SEBESTYÉN HUNOR,
 SZABÓ EDUÁRD, DIMÉNY LEVENTE,
 KISS CSABA, SZOTYORI JÓZSEF, FIRTOS EDIT,
 KOVÁCS ENIKŐ, HAJDU GÉZA,
 CSATLÓS LÓRÁNT, HUNYADI ISTVÁN

Táncosok:

BRUGÓS SÁNDOR CSABA, KACSÓ BÁLINT,
 KERESKES DALMA, RÁCZ LAJOS,
 SZABÓ ENIKŐ ÁGNES, FORGÁCS ZSOMBOR,
 FORGÁCS-POPP JÁCINT, SCHMITH NÁNDOR,
 SZIGETI SZIDÓNIA, TÓKÉS IMOLA

SIMON JUDIT

Az idegenről az Interferenciákon

Ötödik alkalommal rendezte meg az Interferenciák Nemzetközi Színházi Fesztivált a Kolozsvári Állami Magyar Színház. A kétévente tartott seregszemle alcíme a központi témát jelzi. A tavaly november végétől december elejéig tartó, *Az idegen odüsszeiája* alcímet viselő rendezvényfolyam előadásai különböző formákban, eltérő színházi nyelven fogalmazták meg: a kirekesztés, a gyűlölet, a másság elutasítása, az önmagunkkal való szembenézés hiánya az egyén, a közösség tragédiájához vezet.

Tompa Gábor rendező, a Kolozsvári Állami Magyar Színház és a fesztivál igazgatója nyitotta meg a színház ünnepének is bátran nevezhető találkozót. Számos európai nyelven köszöntötte a résztvevőket, s négy nyelven mondta el bevezetőjét. „Idei témánk az idegenség. E fogalom és problémakör nem csupán az olyannyira időszerűvé vált, az elmúlt fél évszázad talán legnagyobb méretű migrációs jelensége miatt fontos számunkra – hiszen évezredek óta foglalkoztatja az emberiséget és van jelen mind a kulturális antropológia,

Faust

mind a szociológia tudományos kutatásaiban, de a kortárs társadalomfilozófiai vitákban is.

Egyre sürgetőbben és nyomasztóbban foglalkoztatnak minket az olyan kérdések, hogy mit jelent európainak lenni, mi az európai identitás, mit jelent a különbözőség és otthonosság. Mit jelent az a szó, hogy »idegen«? Mi az az »én« és mi a »másik«? Hogyan válik valaki idegenné, és ezzel összefüggésben mit jelent azonosnak lenni, egy csoport tagjának lenni? Idegen-e a különböző vallású, nyelvű, különböző nemű vagy gondolkodású Másik? Beszélhetünk-e önmagunk idegenségéről, a sajátban megjelenő idegenről? Lehetünk-e idegenek a világban, saját hazánkban, saját városunkban, saját házunkban, családjunkban, bőrünkben? Ilyen és ehhez hasonló kérdéseket vetnek fel az idei fesztivál előadásai. (...) Csupa idegenség és mégis... otthonosság. A színház találkozásokba ívelő hídján”.

Az Interferenciák sajátossága – és ezért irigylésre méltó a kolozsvári közönség –, hogy világhírű rendezők produkcióit hozza el a Szamos-partra, betekintést enged a legújabb színházi irányzatokba. Olyan művészeti alko-

tások szerepeltek a tavalyi programban is, melyekről, ha nincs ez a fesztivál, legfeljebb vágyakozva olvashatnánk, azt is idegen nyelven.

A seregszemle 11 napja alatt 14 ország 22 előadását mutatták be, 13 nyelven, délelőttönként pedig az alkotókkal beszélgetett Tompa Gábor és Visky András dramaturg, drámaíró, a színház művészeti vezetője, valamint szakemberek. A nemzetközi seregszemlére ugyanis nemcsak az előadások szereplői, rendezői utaznak Kolozsvárra, hanem ide sereglenek neves külföldi és hazai színházi szakemberek, kritikusok. A fesztivált jegyzik a nemzetközi színházi szakmában, és egyebek mellett ennek is köszönhető, hogy a kolozsvári magyar színház társulata bejárta a fél világot, ha nem az egészet, bemutatta előadásait, megismertette az erdélyi magyar színházt. Legutóbb Japánban, a Tokiói Nemzetközi Ibsen Fesztiválon arattak sikert az Andrei Şerban rendezte *Hedda Gablerrel*.

Az Interferenciák a színházon kívül is nyitottságra, megismerésre, más kultúrák befogadására készlet. A fesztiválozók ugyanis a közel két hét alatt érdekes közösséget alkotnak. Akik kétszer megfordultak a színházban, a szakmai beszélgetésen, azok a reggelinél már régi ismerősként köszöntik egymást. Lényegtelen, ki melyik országból érkezett, színész, kritikus vagy néző, összehozza őket a színház varázsa, a közös élmény. Akkor, ott senki nem idegen, még akkor sem, ha nem tudják egymás nevét.

Ernelláék Farkaséknál

Idén az egész világból érkeztek társulatok Dél-Koreától az Amerikai Egyesült Államokon, Németországon, Luxemburgon, Macedónián át Oroszországig, de a külföldiek mellett fellépett a bukaresti Bulandra, a budapesti Vígszínház, a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata és természetesen a házigazdák.

Családi poklok, lélekölő hagyományok

Tomaž Pandur világhírű, mindössze 52 évesen tragikusan elhunyt rendező utolsó munkája, a Szlovén Nemzeti Drámai Színház és a Ljubljana Fesztivál közös Faust-adaptációja nyitotta meg a fesztivált. Faust legendáját Goethe nagyszabású műve tette az európai kultúra egyik meghatározó történetévé és filozófiai alkotásává. Goethe 63 évig írta a Faustot, Pandur kétszer állította színpadra, szinte egész életét ennek a műnek az értelmezésére szánta. Akár fátumnak is mondható, hogy a *Faust* zárta le pályáját. Pandur ebben az előadásban korunkat érintő kérdéseket fogalmaz meg, különlegesen szép és szuggesztív formanyelven. A család, a magány, az egyén és közösség kérdéskörét járja körül. Az előadásban Mefisztó családjával érkezik Fausthoz, a család lehet menny és pokol, amint az élet is. Pandur keretbe helyezte az előadást, a főhősön kívül mindannyian kiszólhatnak, humorosan mesélik a történetet. Boldogság és boldogtalanság, cirkusz és háború, szerelem és halál útján vezetnek Faustot, aki végül egyedül marad. A produkció végén megje-

lenik a kivetítón a stáblista, mert hát kérem, színházban vagyunk.

Csak hogy a színház mindig az itt és most művészete, nekünk tart tükröt, akkor is, ha klasszikus, akkor is, ha kortárs szövegre készül az előadás.

Hajdú Szabolcs rendező, színész előadása, az *Ernellák Farkaséknál*, melyből nemzetközi fesztiválokon díjazott film is készült, ugyancsak a családdal kapcsolatban fogalmaz meg kérdéseket. Az egyik család nappalijában lényegében nem történik semmi, látogatóba jött az asszony testvére a családjával, mégis pattanásig feszülnek az idegek. Hétköznapi dialógusok, kis magándrámák, mindennapi elidegenedéseink, együttléteink, a lélek mély titkos bugyrai. Szép is, jó is az előadás.

Katarzis. Megtisztulás. Ilyen érzelmeket váltott ki a németországi Schauspielhaus Bochum társulat *Jóbja*. Joseph Roth amerikai író regényét Koen Tachelet alkalmazta színpadra, Lisa Nielebock rendezte. Letisztult, minimalista színház,

erős és eszköztelen színészi játékkal, egy hátul szűkülő fadóbozszerű díszletben. Roth a bibliai Jób történetét ültette át az első világháború idejére, egy orosz kisváros zsidó közösségébe. Egy család történetén keresztül, amely számára a tragédia és a csoda a távoli Amerikában teljesül be. Ennek az előadásnak is család a középpontja. Azt a kérdést veti fel, hogy merre vezet a hagyományba zárkózás, mi szabadít fel? Talán a művészet képes áttörni a falakon. Elemelt, távolságtartó, mégis megrázó produkció. Nagyszerű színészek, akik a „dobozban”, gyakorlatilag az üres térben, eszköztelenül, kevés játékkal, de annál több átéléssel jelenítik meg a hagyományokba zárkózott család és ezen belül az apa történetét. Bennük és bennünk nézőkben

történik meg a tragédia, kavarnak az érzelmek. Hátborzongató a pillanat, amikor a doboz-világ megnyílik, és beáramlik a fény.

Az Interferenciákon nagyon eltérő előadások követik egymást, dráma vegyül komédiával. A hangulat mindig az előző előadást tükrözi: jó produkció után az emberek mosolyognak, kevésbé jó után mogorvák. Erősen hatnak az előadások.

Samuel Beckett *A játszma vége* című színművét Tompa Gábor állította színpadra. A kolozsvári rendező időről időre visszatér Becketthez, hogy megmutasson minket önmagunknak. Egyfajta családi történet ez, valamikor, valahol a semmiben,

négy alig ember készül a halálra, miközben szenvedélyesen élni akar. A lábatlan öregeket: a toloszékbe kényszerített Hamot – Bíró József rendkívüli alakításában – és az ülni nem képes Clovnt (Bartha Árpád Zsolt) az egymás iránti szeretet élteti, illetve befejezetlen művük. Ham történetet „ír”, azaz mesél, Clovn nem fejezte be a kutya megformálását. Mi a fontosabb, az ember vagy az alkotás?

A szakmai megbeszélésen részt vett Rákóczy Anita Beckett-kutató, aki tíz éve foglalkozik *A játszma vége* „megfejtésével”. Szerinte ritkán látni a szerzői utasításokat követő, de teljesen letisztult előadást. Azt is megjegyezte: jót tett, hogy a dramaturg és a rendező több fordítást használt, összevetve őket az eredeti francia, illetve angol szöveggel.

A beszélgetésből kiderült, hogy Tompa zeneileg közelített a darabhoz, ennek köszönhető az előadás pontos tempója és ritmusa. Noha a rendező

Jób

A játszma vége

lekottázta a szerző darabját, sőt még a rendezői utasításait is, a záró jelenettel, amikor megjelenik a fény, új értelmet adott az addigi játéknak. Beckett és Tompa összeillő páros.

Egyének és társadalmak

Két név fémjelzi az Orlai Produkciós Iroda – FÜGE Produkció – Katona József Színház – MASZK Egyesület koprodukciójában készült *Egy örült naplóját*: Bodó Viktor és Keresztes Tamás. Előbbi rendezte, utóbbi parádésan játssza Gogol örökérvényű darabját. Az apró, mozgatható, konkrétan kifordítható díszletet, amely impresszionista festményre emlékeztet, és három helyszínt – utcát, Popriscsin nyomorúságos szobáját, az örültekháza börtönszerű celláját – tud megjeleníteni, Keresztes tervezte. Az már Bodó ötlete volt, hogy a színész tanulja meg a loopot használni, és játék közben maga kezeli kézzel és lábbal a hanggeneráló szerkentyűt. Amúgy ez a szerkezet, valamint a fordítás is korunk felé nyitja Popriscsin világát, a kiskeresetű hivatalnokét, aki képtelen betörni a magasabb társadalmi osztályba, és aki számára az örület talán felszabadulást jelent kényszeredett életéből.

Eugène Ionesco drámájával szerepelt az Interferenciákon a Luxemburgi Nemzeti Színház. A *Rinocéroszokat* Frank Hoffmann rendezte. Ionesco 1959-ben nyilvánvalóan a nácizmus ellen írta a darabot, a luxemburgiak előadása pedig a szélsőséges, a fanatizmus ellen emel szót két nyelven: franciául és németül. Ezen a két nyelven játszottak a színészek, és a franciaországi választási előkészületek idején nem véletlen, hogy a második részben már csak franciául beszéltek. Az alkotók azzal, hogy a nézőteret is bevonták a játékba, jelzik: minket is fenyeget a veszély, közöttünk is sétálhatnak, szaporodhatnak a politikai és vallási fanatizmus, a kirekesztés, a gyűlölet rinocéroszai. Az iszákos, léha, pontatlan – vagy ha úgy tetszik, a szabadságot és ennek „kellemetlen” velejáróit választó – Bérenger egyedül van a rácson mögött. Onnan kiáltja világgá a veszélyt és mutat felénk, figyelmeztet, hogy ha nem vigyázunk, nem őrizzük a szabadságot, pillanatok alatt orrszarvúvá válhatunk a rinocéroszok országában. Mintha Ionesco előre látta volna...

Declan Donnellan, Európa egyik legjelentősebb színházi alkotója orosz művészekkel állította színpadra Shakespeare *Szeget szeggel* című színművét, a Cheek by Jowl és a Moszkvai Puskin Színház koprodukciójában. Donnellan 1981-ben Nick Ormerod díslettervezővel alapította meg a Cheek by Jowl társulatot; a trupp az alapító rendezővel együtt a 2014-es Interferenciákon az *Übü királlyal* szerepelt. A neves rendezőt sokan meg-

szólták amiatt, hogy Putyin Oroszországában alapított színházat és állít színpadra előadásokat. Akik így vélekednek, bizonyára nem látták a *Szeget szeggel-t*, amely egy az egyben az orosz helyzetre, Putyin cárra reflektál. Hideg, eltartott, letisztult előadás. Semmi szentimentalizmus, semmi romantika, vagy ha mégis, akkor iróniával. A hatalom mechanikájára fókuszál. A színpadon vörös kockák, nyilvánvalóan a Vörös tér. Angelo hatalmat kap a hercegtől, és visszaél vele, a törvény fölé helyezi magát. A herceg álruhában, szerzetes-

Szeget szeggel

A mélyben

nek öltözve figyeli, mi történik országában, ahol ő nem mert vagy nem akart rendet teremteni. Pedig Donnellan meglátása szerint a nép éppen azt követi, aki hatalmon van. A tömeg járkal, rohangál vagy táncol a színpadon, attól függően, hogyan kívánják a vezetői, akik a soraiból válnak ki. A herceg úgy tér vissza a hatalomba, hogy pontosan tudja, mi történt és mi történik, de semmit nem tesz azért, hogy bármi is változzon. Donnellannál nincs happy end.

A kolozsvári magyar színházban nem okoz meglepetést, hogy világhírű rendezők állítanak színpadra előadásokat. Mondhatni semmi különleges nincs abban, hogy Gorkij *A mélyben* című drámáját (ismertebb címén *Éjjeli menedékhely*) az ukrán származású, az Egyesült Államokban élő és dolgozó Yuri Kordonsky rendezte. Az előadás a társadalom és az ember legmélyebb bugyraiba ás le. A tér (a díszlet

és jelmez Dragoş Buhagiar munkája, akivel Kordonsky a bukaresti Bulandrában és Nemzetiben is dolgozott), a színesi alakítások, a rendezői megközelítés megrázó, továbbgondolásra készítő produkciót eredményezett. Emberi drámák játszódnak a padlástérben, az élet perifériáján, ahonnan az álmok is elmenekülnek. Marad az önáltatás, a betegség, az alkohol, a durvaság. Az egyetlen kiút a halál. A mélyben drámák rejtőznek, emberi történetek.

A 2016-os Interferenciák érdekessége volt, hogy két színház érkezett Bertolt Brecht *A szecsuaní jóember* című színművével. A bukaresti Bulandra előadását Andrei Şerban, a budapesti Vígszínház produkcióját *Jóembert keresünk* címmel Michal Dočekal állította színpadra. A két produkció közötti különbségek elsősorban a színházi iskolák eltéréséből adódnak, de közrejátszik bennük a társadalomról, a politikáról, az egyén szerepéről kialakított gondolkodásmód is.

Şerban előadásában kimondják: Szecsuan Bukarest, Kolozsvár vagy akármelyik romániai város. A Bulandra előadása ugyanis arról szól, ami éppen az országban történik, annak jó és rossz oldalával. Brecht politizál, Şerban aktualizál. Új fordításban állítja színpadra a darabot, hogy a szövegben megjelenjenek a naponta hallható szavak és trágárságok. Más zenével játszatja (zeneszerző: Raul Kusac), melyet a művész elektromos zongorán szólaltat meg, mint a külvárosi lakodalmakban szokás. Az istenek idős hölgyek, akiknek

*A szecsuaní jóember.
A bukaresti Bulandra
színház előadása*

elhiszem, hogy féltik az „állásukat” és csak titokban segíthetnek Sen Tenek, hogy boldoguljon valahogy a gonosz világban. A színpadkép nemcsak szép, de kifejező is: a háttérben egymás hegyén-hátán a település házikói, előtérben házfal, kicsi ablakokkal. Távolról szép az ország, közelről látszik a szegénység. Vang, a vízárus

egyben kikiáltó, olyan, amilyenek a show-műsorok moderátorai. A szereplőkre pedig nem csak azért ismerünk rá, mert olvastuk, láttuk Brecht darabját, hanem mert ilyen típusok szerepelnek a televíziós műsorokban: politikusok, úrgazdagok, külvárosból előkerült „dívák”, dolgozni nem vágyó munkanélküliek, uborkafára felkapaszkodottak. Minden és mindenki felületes, minden csak látszat, szinte semminek sincs alapja. Komédiát játszanak a bukaresti művészek, kicsit még a szerzőt is parodizálják. Táblákra nem csak a jelenetek

*Jóembert keresünk.
A budapesti Vígszínház
előadása*

címét írták fel, de kartonpapírból készült „transzparenséken” megjelennek a tüntetésekről ismert feliratok: occupy, nemet a kilakoltatásokra, akkor is, ha ezek jogosak, korrupció, csalás, hazugság, tolvajok stb. Şerban úgy él az elidegenítő effektussal, hogy kiderüljön: ebben az országban azt tesznek velünk, amit akarnak, de túl lehet élni, ha kinevetünk mindent, még magunkat is.

A Vígszínház előadása is ugyanaz a Brecht, az is elidegenítő színház, az is aktualizált, csak kicsit másképpen. A budapestiek nem egyenesen mondják ki, csak utalnak arra, hogy Szecsuan Budapest, másképpen szólva Szecsuan Magyarországon van. Produkciójuk sokkal komorabb, drámaibb. Nehéz díszletek, szinte semmi könnyedség. Az istenek férfiak, a poénok nem csattannak. Dočekal megtartotta Paul Dessau zenéjét, de áthangszerezte, és új fordításban játsszák. A színpadon sok minden történik, hatalmas tablókban mozognak, beszélnek, táncolnak egyszerre, de ettől nem válik izgalmassá az előadás, a látvány nem pótolja a szellemességet. A produkció nyilvánvalóan átpolitizált, hangsúlyt kap minden olyan szövegrész, amely a magyarországi történésekre utal. Hangsúlyjaival, drámaiságával kicsit a nyolcvanas évek előadásaira emlékeztet, noha látványvilága mai. Több a szokványos megoldás, mint a bukarestiekében, de kevesebb a humor, a könnyedség. Eszenyi Enikő (Sen Te) utolsó monológja viszont tényleg szép, megható pillanat, akkor is, ha kicsit hosszúra sikeredett.

Európai történetek a Távol-Keletről

Dél-Koreából érkezett Kolozsvárra a Theatre Group Seokbukdong Beedoolkee független társulat. A *Medea in Mediát* (Médea a médiában) Kim Hyuntak rendezte, megmutatva, hogy az ógörög tragédia hősnője hogyan jelenne meg napjaink tévécsatornáin. A produkció roppant szellemes és okos gúnyrajza a médiaszemélyiségek, a „sztárok” születésének. A dél-koreai társulat „végigkattintgatja” a különböző csatornákat a talkshow-tól a rajzfilmig, a hagyományőrző műsortól a fitneszen át a thrillerig és a revüig. Nem kímélik a feministákat, de a macsókat sem. Közben halad a cselekmény, az asszony története, remek megoldásokkal, sok humorral, jó színészekkel. Napjaink médiájában Médea áldozat lehet, aki mindent megtett a társáért (a tragédiából tudjuk, hogy az öléstől sem riadt vissza, csak hogy maga mellett tudja a szeretett férfit), és aki a férfiak, illetve a társadalom áldozata. Olyan szinten lehet manipulálni a médiafogyasztókat, hogy bármit mondanak nekik, elfogadják.

Megmelengette a lelkeket a dél-koreai művész, Jaram Lee szorikkun, azaz pansori énekes. A pansori hagyományos koreai opera, egy hangra és egy hangszerre; narratív zenei előadásmód, az énekbeszédhez hasonló, de mégsem teljesen olyan. A pansori szereplői a szorikkun, aki énekel, narrációval és dramatizált testbeszéddel, kezében legyezővel egy történetet mesél el, és a dobos, aki kíséri. Utóbbi néha „beleszól”, ha tetszik, amit az énekes tesz vagy mond. A pansori lényegében interaktív előadás, a nézők is bekiabálhatnak, ha tetszik nekik a szorikkun éneke, játéka.

Kolozsváron Jaram Lee két hangszeres (hagyományos ütős hangszer, bukon és akusztikus gitár) kísérettel énekelte, játszotta a Gabriel García Márquez *Jó utat, elnök úr!* című novellájából készült *Stranger's Song* (Az idegen dala) pansori-előadást. A Pansori Projekt ZA produkcióját Ji Hye Park rendezte, a szöveget és a zenét Jaram Lee jegyzi. A dél-koreai művész egymaga betöltötte a hatalmas kolozsvári színpadot, három embert személyesített meg arccal és mozdulatokkal, élővé téve Márquez novellájának szereplőit: öreg és fiatal férfit, akaratos, mégis melegszívű asszonyt. A helyszíneket fényekkel jelzik, a művésznak elég egy gesztus, egy tekintet, a legyező pozíciója, hogy átlényegüljön a szereplővé, akiről

mesél, aki éppen megszólal az előadásában. Játékát a különleges énekhangja és orgánuma erősíti. A történet a szeretetről és az emberségről szól, Jaram Lee-t nem lehet nem szeretni. Valami különös szépség lengi körül az apró, porcelánbabára emlékeztető művészt. Mintha lebegne a térben, mintha azért mesélné, énekelné el dallamos koreai nyelven ezt a történetet, hogy kicsit jobbá váljunk.

Kolozsváron idén november végén nagyon hideg volt, de ezzel sem sokat törődtek a fesztiválózók. Napi két, néha három előadás, szakmai megbeszélések mellett aligha maradt idő sétálni. Az Interferenciákon Oscar-díjas színész hozta be a kávé, segített kinyitni az ajtót, a Jászai Mari-díjas érdemes művész szívesen vitte ruhátárba a kabátunkat. Molnár Levente, Bogdán Zsolt kedvesek, udvariasak, és veszedelmesen sármosak voltak. Előbbi vállalta, hogy besegít a szervezőknek, utóbbi csak akkor nem ült a nézőtéren, ha éppen játszott. Hát ilyen volt ez a fesztivál.

BALIGA VIOLETTA LILLA

Egy különleges várostörténeti séta Nagyváradon

Péter I. Zoltán: *Főúr, fizetek!**

„Az Osztrák–Magyar Monarchia legszebb hátrahagyott emléke a kávéház” – olvasható Wilhelm Drosténak a Monarchia korabeli kávéházakról szóló tanulmányában. És valóban: a vizsgált időszak politikai és társadalmi viszonyait tekintve a kávéház volt az egyik, kulturális szempontból is jelentős helyszín a dualista korszakban. A kávéházakban integrálódtak a politikailag és társadalmilag különböző rétegek. Itt az emberek fesztelenül beszélgethettek, véleményformáló vitákat kezdeményezhettek a különböző politikai és társadalmi nézetek egymáshoz való közelítése érdekében, de ami a legfontosabb: a kávéházakban eltöltött idő alatt kiszabadulhattak otthonuk vagy munkahelyük sivár, megszokott környezetéből.

Péter I. Zoltán könyve által a korábbiaktól teljesen eltérő stílusban ismerhetjük meg Nagyvárad ötvenéves történetét. A szerző helytörténész, a könyv borítójának hátsó fülén ilyen értelemben helytörténeti sétára hívja az olvasót. Műve kevésbé tudományos munka, sokkal inkább szellemi „útikalauz”, melyet főként a korabeli sajtóra támaszkodva tár a közönség elé, ami jelzi a sajtóanyag különösen alapos feltárását. Kötete tehát amolyan városnépszerűsítő könyv is egyben.

A kötet tartalmát tekintve a szerző sok cikket, cikkrészletet közöl a sajtóból szó szerint az egyes kávéházakra vonatkozóan. Ezt több esetben sajnós idézőjelek használata nélkül teszi. A szerző e módszerével a korszakot kívánja mélyebben bemutatni, ám a rengeteg idézet mellett nagyon fontos az önálló gondolatok kifejtése az összkép felvázolása, illetve az események kontextusba helyezése szempontjából. Ez utóbbi azonban csak apró nyomokban fedezhető fel a műben. Száraz és a laikusok számára nehezen emészthető történelmi

BALIGA VIOLETTA LILLA (1990, Kazincbarcika) a budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karának másodéves, mesterszakos hallgatója. 2014-ben végzett az ELTE-BTK informatikus–könyvtáros szakán. Ugyanezen év szeptemberétől kezdte meg tanulmányait az ELTE-BTK történelem mesterszakán, művelődéstörténet szakirányon. Több recenziója jelent meg a budapesti Forrás, Kortárs és a Pro Minoritate folyóiratokban.

tények és évszámok helyett a szerző a kávéházak változatos és színes világát tárja elénk egy képzeletbeli városi séta részeként. A kávéházak mindennapi életének és a bérlők fennmaradásukért folytatott, olykor elkeseredett küzdelmének keresztútjában kirajzolódik előttünk a monarchiabeli Nagyvárad történelmi városmagjának képe. A kávéházak rövid ismertetőinek segítségével valóban egy képzeletbeli barangolásnak lehetünk részesei. Az ismerteté-

* Péter I. Zoltán: *Főúr, fizetek!* Noran Libro – Riport kiadó, Budapest–Nagyvárad, 2013.

seket követően felvilágosítást kaphatunk a kávéházak területének mai állapotáról is.

A szerző művében sokkal inkább földrajzi és nem történelmi alapokon tárgyalja témáját, egyenként veszi sorra a kávéházakat, és ezzel nem a rendszert mutatja meg, hanem annak elemeit. Ezáltal viszont elvész az összefüggő kávéháztörténet kidomborításának lehetősége, ami olykor az anyag teljes széteséséhez vezet.

A földrajzi alapú séta során Péter I. Zoltán a mai Nagyvárad történelmi központját, főként Olaszi és Újváros városrészek tereit járja be, előbb egy nagyobb körben szemlélve a helyeket, majd a centrumra összpontosítva. Emiatt a könyvben szereplő helyszínek elrendezése kronológiai szempontból kissé logikátlanná is válik. Erre példa lehet a Müller cukrászda és elődje, a Müller kioszk nem egymást követően való szerepeltetése, hanem földrajzi elhelyezkedés szerinti tárgyalása. Ez a módszer viszont csak az adott helyszínek ismerőit segíti, mintegy városi, mai turistakalauzként.

A dualista korszak helyi kávéházairól a sajtóban csak igen kevés forrásanyag maradt fenn, ami jelentősen megnehezíti a kávéházak mindennapi életének folyamatos nyomon követését. A korabeli kávéházakról a levéltári telekkönyvekben és egyéb anyagokban mindazonáltal nagyon sok információt lehetne találni, főleg arra vonatkozóan, hogy az egyes kávéházi bérlők milyen sorrendben követték egymást. Ezt a forrástípust teljesen nélkülözi a könyv, helyette olyan – tudományos szempontból fenntartással kezelendő – helyekről veszi az adatokat, mint pl. a világhálón elérhető wikipédia. Ez nyilván azzal is magyarázható, hogy a helyi levéltár évekig nem fogadott látogatókat, csak alig egy éve nyitották meg újra a nagyközönség előtt, és az anyagok jelentős része máig sem kutatható.

A közélet és részben a kulturális élet központját képező kávéházak többsége a város legfontosabb csomópontjain kapott helyet. Tulajdonosaik és bérlőik mindent megtettek azért, hogy minél több vendéget becsábítsanak. A helyi napilapok hirdetései mind arról tanúskodnak, hogy a bérlők fontosnak tartották a reklámot. Minden hirdetésben pontos kiszolgálásról, jutányos árakról, minőségi ételekről

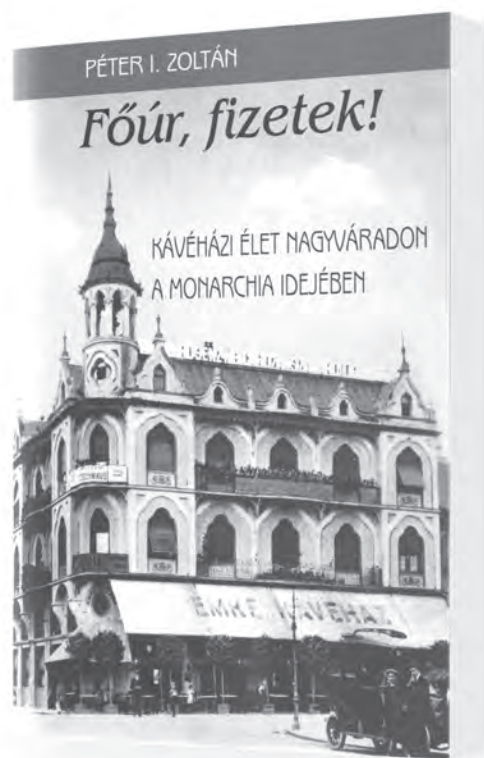
és a közönség igényeihez igazított szórakozási lehetőségekről lehet olvasni. Művében Péter I. Zoltán a kávéházak és kávémérések között is különbséget tesz az 1884. évi XVII. tv. alapján. E szerint kávéháznak tekintendő minden olyan helyiség, melyben „kávé, tea, tej, aludtej, »kimérés tárgyát nem képező finomított szesz italok poharanként, hűsítő italok és az ezekhez szükséges nedvek, fagylalt s végre az elősorolt cikkekkel fogyasztani szokott sütemények állandóan kaphatók«, a kávémérések pedig azok az üzlethelyiségek, amelyekben „kávé, tej, tea, csokoládé s az ezekhez szükséges sütemények, valamint gyümölcsök kaphatók“. A kávéházakban legalább egy tekeasztalt minden esetben fel kellett állítani, az ilyen szórakozás a kávémérésekben viszont tiltott volt, csakúgy, mint a hideg és meleg ételek kiszolgálása. A kávéházak a megkapott engedély birtokában akár egész éjjel is nyitva lehettek, a kávémérések azonban csupán este tíz óráig állhattak a vendégek rendelkezésére.

A kávéházak művelődéstörténelmi vonatkozásainak kutatása nem merül ki az üzlethelyiségek kínálatának és egyes, a helyszíneken történt, parázs sajtóvisszhangot keltő események taglalásában. Borsody-Bevilaqua Béla és Mazsáry Béla – máig egyedülállónak számító kétkötetes munkájukban, amelyben a pestbudai kávéházakat ismertetik művelődéstörténelmi szempontból – kiemelt figyelmet szenteltek a kávéházaknak a társadalomhoz, a közülethez és a mindennapi élethez fűződő kapcsola-

tára, hasonlóan Saly Noémi és Zeke Gyula munkáihoz. Ebben a könyvben meglepően kevés az ilyen jellegű utalás. A városi mentalitástörténet ismertetését célzó kis történetcskék – mint például, hogy miközben az elit ül a kávéházi asztaloknál, az úton éppen a tehéncsorda vonul keresztül, vagy a búrpartí és angolpartí kávéházak megjelenése – a könyv vége felé haladva már szintén inkább csak összeillesztései a kávéházak belső életére vonatkozó eseményeknek.

A Monarchia korabeli Nagyvárad kávéházi kultúrájának fontos részét képezték a kávéházakban zajlott zeneestélyek. A bérlők igyekeztek a korszak legnevesebb előadóit megnyerni kávéházuk népszerűsítésére. Estéről estére a leghíresebb cigányzenekarok, művészek és előadók szórakoztatták a nagyváradai közönséget. A bérlők azonban így sem érezhették magukat biztonságban üzletük élén. A kávéház-tulajdonosok, a korabeli városvezetés, de a századelőn kitört világháború is beleszólt a kávéházi események alakulásába. Ha egy tulajdonos elégedetlen volt a bérlő által felmutatott bevételekkel, esetleg nézeteltérés volt közöttük, bármikor dönthetett úgy, hogy a bérlői időszak (3–6 év) lejárta előtt felbontja a korábban kötött szerződést, a kávéház bérlői jogát pedig másra ruházza, vagy saját maga vezeti tovább a helyiséget. Számos kávéház éppen ezért csak igen rövid időt élt meg egyetlen bérlő keze alatt. Ez az intervallum általában pár hónap és egy év közötti. A rengeteg tulajdonos- és bérlőváltás szintén nyomot hagyott a váradai kávéházakon. A tulajdonosok mindig igyekeztek szakmabeli – kávésként és cukrászként is elismert – személyiségeket szerződtetni a kávéházak élére, ám a kisebb helyiségek esetében ez nem mindig hozta meg a várt eredményeket. A városi közönség a nívósabb, központban lévő kávéházakat kedvelte, ezért a kisebbek (vendégek hiányában) gyakran bezárni kényszerültek.

A városvezetés fejlesztési, városrendezési tervei, melyek a századelőn különös lendületet vettek, szintén problémákat okoztak a nagyváradai kávéházosoknak. A kávéházkultúra együtt nő és alakul a várossal. A városrendezési tervek kidolgozása során csak a városkép alakulását tartották szem előtt, és nem törődtek azzal, hogy egyes, a terveknek áldozatul eső kávéházak milyen forgalmat bonyolítottak le

az adott időben. Egy ilyen városrendezési tervnek esett áldozatul pl. az igen népszerű Rózsabokor kerthelyiség is.

A kávéházakra a legvégső csapást a vizsgált korszakban azonban mégsem a tulajdonos- és bérlőváltások, a vendégek elmaradása, netán a felszolgált ételek minősége vagy a zeneestélyek, orfeumok és vetítések számának csökkenése mérte. Az I. világháború kitörése számos, a kávéházak számára végzetes változást hozott. Először bevezették a kávéházak esetében is az este tíz órai zárást, ezt később más rendeletekkel együtt feloldották. A következő, 1917-ben beve-

zetett rendelet szerint délelőtt tizenegy és este nyolc óra között tilos volt kávéfőzést készíteni a kávéházakban. A törzsközönség ettől kezdve a megadott időben csupán szörpöket és teát fogyaszthatott kedvenc törzshelyein. A vendégek nemtetszésüket fejezték ki a rendelkezés ellen, ezért annak módosított változatában már enyhült a korábbi szigor, és a rendeletmódosítást követően már „csak” délután három és este nyolc óra között volt tilos a kávéivás ezeken a helyeken. Nem lehet csodálkozni a közönség reakcióján: a napközben ürességtől kongó kávéházak este nyolc óra után megteltek élettel, ezért a zeneestélyek a korábbinál is fontosabb szerepet tölthettek be a kávéházak életében.

A tulajdonosok – korabeli nevükön kávéosok – helyzetét a viláégés éveiben az is nehezítette, hogy a kormány rendelkezései értelmében nem kaphattak megfelelő mennyiségű tojást, cukrot és lisztet, vagyis a kávéházi sütemények elkészítéséhez nélkülözhetetlen alapanyagot. Emellett bevezették országsherte a kenyérjegyet is, így kenyeret a kávéházakban már csak ezeknek ellenében szolgálhattak ki.

A Péter I. Zoltán által írt mű kiválóan mutatja be a város társadalmi és politikai életének nehézségeit, és reflektál mindazokra a problémákra, amelyekkel a kávéosoknak üzle-

tük működése során szembe kellett nézniük.

A műben szereplő helyszínek feltérképezésével a napjainkban is ismert Nagyvárad elevenedik meg történelmi tablóban az olvasók előtt, a magaszúk utcácskáival, sikátoraival és minden új befogadására nyitott, lüktető városközpontjával, ami jelentős mértékben emeli a könyv helytörténeti értékét.

A könyv végén a szerző részletes mutatót közöl a nagyvárad kávéosokról, cukrászokról, s azonosítja a kötetben korabeli nevükön szereplő, ma is megtalálható helyszíneket. A kávéházakról és hirdetéseikről szóló korabeli fényképek a kötet jelentős értékei. A szöveg megértését azonban néhol befolyásolja több nyomdahiba és elütés, ami sajnálatos egy ilyen összegző, szép munka esetében.

Tabéry Géza novellapályázat 2017

A szerkesztő asztala

A Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszéke, valamint a Várad irodalmi és művészeti folyóirat 3. alkalommal hirdeti meg a Tabéry Géza novellapályázatot. **A pályázat tematikája ezúttal *határok, tükrök, háborúk*.**

A pályázati kiírásra **pályakezdő és gyakorló szerzők egyaránt** jelentkezhetnek, a **felső korhatár 26 év**.

A pályázat célja, hogy értékelési, elbírálási és megjelenési lehetőséget nyújtson mindazoknak, akik komoly szakmai megítélés alapján szeretnék alkotásaikat nyomtatott és elektronikus irodalmi periodikában is megjelentetni.

A pályamunkákat szakértő zsűri értékeli a felhívást kiíró két intézmény részéről.

A beérkezett novellákat a tanszék és a szerkesztőség által felkért irodalmár szakértők bírálják el.

A zsűri döntése alapján a legjobb, minősítést elérő novellák szerzői elismerő oklevelet, a legjobb pályamunkákat beküldő 3 szerző pedig pályadíjat és könyvcsomagot kap az alábbiak szerint:

- **a győztes pályamű 50 ezer Ft-ot, illetve ennek megfelelő lejt + könyvcsomagot;**
- **a második helyezett 30 ezer Ft-ot, illetve ennek megfelelő lejt + könyvcsomagot;**
- **a harmadik helyezett 20 ezer Ft-ot, illetve ennek megfelelő lejt + könyvcsomagot.**

A legjobb novellákat a *Várad* irodalmi és művészeti folyóirat publikálja.

A pályázat tematikus: a megszülető írásnak témájában a címben jelzett három téma egyikéhez, vagy akár mindegyikéhez lehet kapcsolódnia.

A pályázatra szerzőnként legfeljebb két novella küldhető be.

A novellák egyenként leg több 10 gépelt oldal terjedelműek (mintegy 24 000 leütés, Times New Roman betűtípus, 12-es betűméret, 1,5-ös sor-távolság, 2,5-ös margó) lehetnek. A terjedelemhatárt túllépő szövegeket a zsűri nem veszi figyelembe.

Nevezési díj nincs.

Beküldési határidő: 2017. március 3. (péntek) 24 00 óra.

A pályamunkákhoz minden esetben mellékeljék a pályázó pontos elérhetőségeit!

A pályázatok beküldhetők villanypostán a taberypalyazat@gmail.com címre, **vagy** postán a Várad szerkesztőségének címére (Revista culturală

Várad Oradea 410068 Oradea, Piața 1 Decembrie nr. 12
județul Bihor).

A küldeményen kérjük feltüntetni: Tabéry novellapályázat.

A pályázat résztvevői a pályamunkák beküldésével egyúttal felhasználási engedélyt adnak a meghirdetők részére egy-éves időtartamra. Ennek révén a meghirdetők magyar nyelvterületen bármilyen formában megjelentethetik, köz-

zétethetik a pályaműveket, **szerzői jogdíj nélkül**.

A zsűri jogosult dönteni a díjak kiadásáról, esetlegesen összevonásáról vagy visszatartásáról is.

Eredményhirdetés és ünnepélyes díjátadás 2017. április közepén.